

**UNIVERZITET CRNE GORE
INSTITUT ZA STRANE JEZIKE PODGORICA**

Monika Perović

**PREVOĐENJE LEKSIKE U OBLASTI ZAŠTITE
JEZIČKIH PRAVA NACIONALNIH MANJINA**

Magistarski rad

Podgorica, 2014. godine

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANTU

Ime i prezime: Monika Perović

Datum i mjesto rođenja: 25. 11. 1989. godine, Podgorica

Naziv završenog osnovnog studijskog programa i godina diplomiranja: Institut za strane jezike, Podgorica, 2012. godine

INFORMACIJE O MAGISTARSKOM RADU

Naziv postdiplomskog studija: Institut za strane jezike, Podgorica

Naslov rada: *Prevođenje leksike u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina*

Smjer: Prevodilaštvo

OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA

Datum prijave magistarskog rada: 13. 04. 2013.

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema: 4. 07. 2013.

KOMISIJA ZA OCJENU TEME I PODOBNOSTI MAGISTRANTA

Mentor: Igor Lakić

Komisija za ocjenu rada: Prof. dr Igor Lakić,
Prof. dr Slavica Perović,
Prof. dr Nataša Kostić

Komisija za odbranu rada:

Prof. dr Igor Lakić,
Prof. dr Slavica Perović,
Prof. dr Nataša Kostić

Datum odbrane: _____

Datum promocije: _____

PREDGOVOR

Magistarski rad *Prevođenje leksike u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina* zasnovan je na prevodu teksta *The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework convention (Jezička prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na osnovu Okvirne konvencije)*. Ovim dokumentom daje se uvid u niz spornih pitanja sa kojima se govornici regionalnih i manjinskih jezika suočavaju. Dokument je usvojen kao *Tematski komentar br. 3 Savjeta Evrope* 24. maja 2012. godine.

Ovaj dokument odgovarajući je predložak za našu lingvističku analizu jer se njime slojevito prikazuju dometi i ograničenja prava nacionalnih manjina u Evropi. Aktuelnost prava nacionalnih manjina na evropskom nivou i postojeći trendovi kojima se njihovo učešće u društvu pokušava usaglasiti sa multietničkim okvirom Savjeta Evrope glavni su razlozi za izbor ovog teksta za prevod i lingvističku analizu.

Rad u *Udruženju Româ Crne Gore*, gdje sam značajno unaprijedila znanje o položaju manjinskih grupa, a zatim rezultat saradnje sa prof. dr. Suzan Ganter (Susan Gunter) u vidu njene kontrastivne analize položaja Roma i Afroamerikanaca početni su podsticaj za motivisanost ovom temom. Naš dokument oslanja se na *Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina*, koja je prevedena na naš jezik, dok predložak za našu analizu nije preveden.

Ovom prilikom želim da izrazim posebnu zahvalnost svom mentoru, profesoru Igoru Lakiću, na korisnim smjernicama prilikom izrade magistarske teze. Takođe se zahvaljujem profesorici Suzan Ganter, čija je komparativno-kontrastivna analiza Afroamerikanaca i ovdašnjih Roma značajno uticala na proširenje mojih vidika u ovom domenu. Hvala mojoj porodici čija me je podrška podstakla na napredak u prevodilačkoj struci.

IZVOD IZ RADA

Ovaj rad bavi se lingvističkom analizom leksike iz oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina, s posebnim akcentom na tipološku raznovrsnost prevodnih ekvivalenata iz domena kontrastivne analize. Analiza se posebno bavi komparativno-kontrastivnom studijom prevodnih ekvivalenata od značaja za kontrastivnu lingvistiku kao naučnu disciplinu interdisciplinarnog karaktera kao i klasifikacijom prevodilačkih metoda na osnovu Vinejevog i Darbelneovog modela (Vinay i Darbelnet). Cilj Analize je sistematizacija ustanovljenih prevodilačkih rješenja i modifikacija postojećih kontrastivnih pravila kojima se obogaćuje jezik struke. Istraživanje je imalo za cilj da, polazeći od prevoda dokumenta, kao uporišta, objedini teorijske i praktičke elemente nauke o prevođenju, kao komplementarne discipline koja obuhvata aspekte semantičke i kontrastivne analize, poddisciplinâ opšte lingvistikke.

Ključne riječi: zaštita jezičkih prava nacionalnih manjina, prevodni ekvivalenti, kontrastivna analiza, jezik struke, teorija prevođenja, prevodilačke metode.

ABSTRACT

The present Thesis deals with the linguistic analysis of the lexical items within the area of the protection of linguistic rights of national minorities, with a particular emphasis on the typological diversity of its translational equivalents in the domain of contrastive analysis. The Analysis is particularly focused on the comparative-contrastive study of the translation equivalents of significance for contrastive linguistics, as a scientific discipline of an interdisciplinary character as well as on the classification of the translation methods based on the Vinay and Darbelnet's model. The aim of the Analysis is to systematize the established translation methods as well as to modify the existing ones in order to enrich the language for specific purposes. Starting from the translation of the document as a base, the examination was aimed at unifying the theoretical and practical elements of the science of translation, as a complementary discipline which encompasses the aspects of semantic and contrastive analysis, the subdisciplines of the general linguistics.

Key words: protection of linguistic rights of national minorities, translation equivalents, contrastive analysis, language for specific purposes, translation methods.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1 Predmet i cilj rada	1
1.2 Struktura rada	2
1.3 Prevođenje kao zasebna lingvistička disciplina i pristup prevođenju	2
1.4 Prevodilačka praksa u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina	5
1.5 Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina	6
1.6 Komitet eksperata o primjeni <i>Evropske konvencije o regionalnim i manjinskim jezicima</i>	6
2. PREVOD DOKUMENTA	8
3. ZAJEDNIČKA EMPIRIJSKA PODLOGA U PREVOĐENJU	40
3.1 Prevodilački modeli	40
3.2 Lingvističko značenje i značenjska ekvivalencija	41
3.3 Formalna i dinamička ekvivalencija	42
4. PREVODILAČKE METODE I POSTUPCI	45
4.1 Pozajmljivanje	45
4.2 Kalk	47
4.3 Transpozicija	48
4.4 Modulacija	49
4.5 Adaptacija	51
4.6 Ekvivalencija	51
5. KONTRASTIVNA ANALIZA LEKSIKE	53
5.1 Višečlana ekvivalencija	54
5.2 Parcijalna ekvivalencija	56
5.3 Parcijalna korespondencija	58
6. SADAŠNJI PARTICIP	61
6.1 Sadašnji particip u engleskom jeziku	61

6.2 Glagolski prilog sadašnji u crnogorskom jeziku.....	61
6.3 Upoređivanje kategorija sadašnjeg participa u engleskom i crnogorskom jeziku.....	62
6.4 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema prezentu u crnogorskom jeziku.....	63
6.5 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema glagolskom prilogu sadašnjem u crnogorskom jeziku.....	65
6.6 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema infinitivu u crnogorskom jeziku.....	67
6.7 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema pridjevu u crnogorskom jeziku.....	67
6.8 Priloška funkcija sadašnjeg participa.....	69
6.9 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema upitno-odnosnoj rečenici u crnogorskom jeziku.....	70
6.10 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema predloškoj konstrukciji u crnogorskom jeziku.....	71
6.11 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema imenici u crnogorskom jeziku.....	72
6.12 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema nultoj leksemi u crnogorskom jeziku.....	74
7. ZAKLJUČAK.....	75
8. ENGESKO-CRNOGORSKI GLOSAR.....	77
9. CRNOGORSKO-ENGLESKI GLOSAR.....	81
LITERATURA.....	84
DODATAK RADU (IZVORNI DOKUMENT)	87

1. UVOD

Prevođenje kao lingvistička disciplina interdisciplinarnog karaktera definiše se u skladu sa prevodilačkim pristupom koji se primjenjuje u procesu zamjene tekstualnog materijala u izvornom jeziku ekvivalentnim tekstualnim materijalom u ciljnom jeziku. Uopšteno gledano, a prema lingvističkom modelu prevođenja, prevođenje predstavlja reprodukciju formalnih elemenata u izvornom jeziku ekvivalentnim korespondentima u jeziku cilju.

U skladu sa lingvističkim prevodilačkim modelom, koji je danas opšteprihvaćen, uloga prevodioca je da objedini leksičke, gramatičke i stilske elemente pri „prestvaranju“ tekstualnog materijala na ciljni jezik, vodeći računa da tako reprodukovana poruka treba da bude ekvivalentna sa izvornom porukom. U slučaju kada je funkcija prevodioca da naglasi književna sredstva radi izazivanja određenog umjetničkog doživljaja, govorimo o filološkoj funkciji prevođenja (Ivir, 1985: 85). Treći prevodilački pristup prema kojem je tekst na izvornom jeziku samo polazište za reprodukciju teksta u jeziku B, putem uslovljenosti jezika sociolingvističkim faktorima, potpada pod komunikacijsku definiciju prevođenja (Ivir, 1985: 86).

1.1 Predmet i cilj rada

Prevođenje kao zasebna jezička disciplina interdisciplinarnog karaktera pruža brojne izazove o osobinama jezika struke, u našem slučaju jezika nacionalnih manjina. Priroda sociolingvistike je takva da smo cilj našeg rada prezentovali od opšteg nivoa (socijalnog) ka pragmatičkom nivou (nivou lingvistike u primjeni) kroz prizmu kojeg ćemo analizirati prevođenje leksike u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina. Predmet rada je prevod i lingvistička analiza odabranog korpusa iz oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina. Cilj magistarskog rada je da se na prevedenom korpusu da uvid u karakteristike registra vezanog za prava nacionalnih manjina, kroz prezentovanje osnovnih prevodilačkih metoda, poštujući načelo jezičke analize iz domena opšte lingvistike, teorije prevođenja, i kontrastivne analize. Time se direktno doprinosi pronalaženju konkretnih prevodilačkih rješenja na makro i mikro lingvističkom nivou koja će nam dati bolji uvid u prava nacionalnih manjina. Na prevedenom korpusu daće se prikaz upotrijebljenih prevodilačkih metoda, među kojima izdvajamo: doslovni prevod, adaptivan prevod, mogućnost idiomatskog prevođenja, transpoziciju, kalkiranje i druge.

1.2 Struktura rada

Tema magistarskog rada, *Prevođenje leksike u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina*, biće obrađena u tri usko povezana i komplementarna dijela. U nastavku našeg rada biće dat prevod *Tematskog komentara br. 3 Savjeta Evrope* o jezičkim pravima lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na osnovu *Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina*, nakon kojeg komparativno-kontrastivna analiza rada ima za cilj da pruži lingvističku studiju datog korpusa na makro i mikro lingvističkom nivou. U skladu s tim, osnovno polazište lingvističke analize našeg korpusa je pronalaženje prevodnih ekvivalenata, potom uočavanje njihovog mogućeg izostanka, odnosno nalaženje adekvatnih rješenja.

Bitan dio analize rada oslanja se na semantičku analizu prevodnih ekvivalenata, kao i obrazloženje njihovog izbora iz ugla kontrastivne analize kao naučnog postupka u okviru kontrastivne lingvistike. Završni dio rada biće predstavljen u vidu glosara kojim se dodatno konsoliduju terminološke odrednice od značaja za jezik struke. Radi preglednosti rada, uz svaku terminološku odrednicu glosara biće dato i objašnjenje. U dodatku rada prilažemo izvorni dokument, tj. korpus za prevod i lingvističku analizu.

1.3 Prevođenje kao zasebna lingvistička disciplina i pristup prevođenju

Prve pisane prevodilačke dokaze nalazimo u drugom i trećem milenijumu prije nove ere kada je kralj Sargon donio naredbu o prevođenju kraljevskih proglašenja na sve jezike njegovih podanika. Već od 2100. godine prije nove ere, kralj Hamurabi je uspostavio sličnu prevodilačku praksu. Značajna godina za početke prevodilaštva je 1799. godina, kada je pronađena tzv. kamena rozeta, sa tekstovima na hijeroglifskom i novijem demotskom pismu i njihovim prevodom na grčki jezik. Međutim, prva faza u razvitku prevodilaštva kao relativno samostalne discipline je etapa intenzivnog prevođenja grčke literature na latinski jezik. U III v. prije nove ere Livije Andronik Lucije je preveo Homerovu *Odiseju* sa grčkog na latinski jezik, čime je ustanovljena prevodilačka praksa na književnom nivou. Nakon ovog književnog prevoda na latinski jezik, uslijedili su prevodi: Plauta, Kvintilijana, Cicerona, Katula, Plinija Mlađeg i ostalih.

Prevodilačku praksu u starom vijeku vezujemo osim za grčku književnost i za začetke prevođenja *Biblije*. Prevođenje vjerskih tekstova nastavilo se i u srednjem vijeku uz vidljiv pokušaj rimske crkve da sputa razvoj ove lingvističke discipline putem nametanja latinskog

jezika kao vrhovnog crkvenog jezika. Međutim, reformator koji je pokrenuo proces prevođenja vjerskih tekstova na jezike naroda zapadne Evrope bio je Martin Luter (Martin Luther). Nagli razvoj ove discipline je uslovio razvoj dvaju prevodilačkih struja: (doslovnog prevođenja), tzv. glosiranja (*eng. word for word*) i (slobodnog prevođenja), odnosno (*eng. free translation*) (Ivir, 1985: 56). Prema Ciceronu (Cicero), prevodiočev zadatak je da se poruka originala što prirodnije izrazi u ciljnom jeziku. U takvom procesu, naročitu pažnju treba obratiti na komunikativnu poruku materijala za prevod (Munday, 2001: 19). Centralna figura srednjevjekovne prevodilačke prakse je Jeronim Sofronik, (St. Jerom) koji je po papinom zaduženju preveo sa starojevrejskog i grčkog jezika *Sveto pismo* poznato pod nazivom *vulgata* na latinski jezik. Jeronim nije bio pristalica doslovnog prevoda (*eng. word for word*) ali sa druge strane je kritikovao preslobodno prevođenje (*eng. sense for sense*) kojeg su zastupali Ciceronovi učenici.

Osim dvojakog karaktera prevođenja u vidu doslovnog i vjernog prenošenja sadržaja poruke originala ili proizvođenja ekvivalentnog smislenog efekta u jeziku cilju, u XIII vijeku nameće se još jedna lingvistička maksima Rodžera Bekona (Roger Bacon) u djelu *Opus majus*. Prema tom pristupu, dobar prevodilac osim lingvističke kompetentnosti, koja je preduslov za bavljenje ovom disciplinom, mora da posjeduje i odgovarajuće vještine u pogledu disciplina u čijem domenu prevodi (Sibinović, 1979: 13). Na osnovu Bekonove postavke, zaključujemo da prevodilac ima zadatak da sagledava nauku o prevođenju uz poznavanje drugih naučnih disciplina. „Pristup prevođenju sa stanovišta teorije komunikacije ostavlja mogućnost da se raznorodni relevantni činioци iz procesa prevođenja analiziraju i u okviru drugih naučnih disciplina, odnosno obezbjeđuju da se rezultati takve analize uključuju u objašnjenje, usavršavanje, ocenjivanje procesa i rezultata prevođenja“ (Sibinović, 1979: 79).

Na prelazu u XIV vijek, sa usponom humanizma i renesanse, dolazi i do naglog okretanja ka praksi slobodnog prevođenja. (*eng. sense for sense*) Međutim, tadašnje slobodno prevođenje, uslovljeno umjetničkim i kulturnim preporodom, bilo je na višem i svakako prosvjećenijem stepenu misli u odnosu na ranije etape srednjeg vijeka. Uprkos tome što je razdoblje renesanse bilježilo poštovanje i njegovanje tradicije slobodnog prevođenja, opstajale su i maksime lingvista koji su bili pristalice doslovnog prevođenja. U skladu sa prevodilačkom tendencijom s početka renesanse, sličnu dominaciju slobodnog prevođenja uočavamo i u XV vijeku u djelima Štajnhevela i Albrehta fon Ajba koji su se držali pravila da je prevod originala odraz prenešenog smisla a ne doslovnog preslikavanja forme izvornika.

Ovakva struja u procesu prestvaranja je još poznata pod nazivom adaptacija, čiji su oni glavni predstavnici (Sibinović, 1979: 15).

Druga dva značajna prevodioca koja su zastupala stanovište prevodilačke tehnike adaptacije, i čije su postavke o valjanosti prevoda reformisale dotadašnje shvatanje ove lingvističke discipline, bili su Etjen Dole (Etienne Dolet) i A. F. Tajtler (A. F. Tytler). Naime, prema njihovom shvatanju o valjanosti ciljne poruke, zadatak prevodioca je da razumije piščevu namjeru prije samog prevodilačkog postupka. Po razumijevanju onoga šta je pisac htio da kaže u originalu, a uz izvanredno poznanje izvornog jezika i jezika cilja, prevodilac izbjegava doslovan prevod, pritom vodeći računa da leksički sklopovi reprodukovano materijala treba da zadržavaju prvobitno izraženu prirodnost u jeziku originala (Venuti, 2001: 26). Vrhunac tehnike prevodilačke adaptacije je u klasicističkom periodu, gdje ovom metodom reprodukcije komunikacijske poruke prevodilac ima lingvističku slobodu da „ispravlja original“ u skladu sa vanjezičkim kontekstom (Sibinović, 1979: 18).

Tadašnja praksa nije dala valjana rješenja kojom bismo opravdali modifikovanje poruke originala. Naime, prevodilac treba da oprezno pristupa svakom tipu tekstualnog materijala, pa je korigovanje originala jedino opravdano onda kada je potrebno, tj. kada leksički ili kolokacijski sklop poruke izvornika ne korespondira sa fraznim sklopom u jeziku cilju, pa je nužno da prevodilac preuzme ulogu medijatora putem tzv. neprozirnog prevoda. U svjetlu ovoga, neproziran prevod je reprodukcija poruke iz originala adekvatnim lingvističkim opisom sa sociolingvističkog stanovišta kojim se kulturološki uslovljene razlike potiru na nivou značenja.

Od sredine XIX vijeka pojavljuje se stručna literatura koja analitički i sistematski ispituje problem prevođenja kroz epohe. Današnja nauka o prevođenju, koja ima za cilj predstavljanje teorije o prevođenju kao egzaktno lingvističke discipline, počiva na trojstvu: sintaksičke, semantičke i pragmatičke ravni prevoda. „Ovako usmerena, savremena teorija prevođenja postavljena je dovoljno široko da može obuhvatiti sve vrste unutarjezičkog i međujezičkog prevođenja“ (Sibinović, 1975: 83).

Nauka o prevođenju velikim dijelom počiva na lingvističkim rezultatima najznačajnijeg teoretičara XIX vijeka, Vilhelma fon Humbolta (Wilhelm von Humboldt) koji je zastupao tezu da se jezik u trenutku prestvaranja u ciljni jezik mijenja u skladu sa potrebama trenutnog tekstualnog materijala kao novog prevodilačkog obrasca (Sibinović, 1979: 25). U tom cilju, prevodilac ima dva rješenja: ili da elemente iz stranog jezika unese u

svoj jezik, ili da jezičke obrasce iz svog jezika prenese u duh stranog jezika. Dio ove teorije će u kasnijem razvoju prevodilaštva biti poznat kao *skopos* teorija, koju je u nauku o prevođenju uveo Hans Vermeer u 1970-im godinama (Venuti, 2001: 78).

Prevođenje na kojem se danas zasnivaju kontrastivne studije i na kojima će se analiza našeg rada temeljiti poštuje načela dinamičke i formalne ravni po Judžinu Najdi (Eugene Nida, 1964) i njoj ekvivalentne komunikativne i semantičke ravni po Njumarku (Newmark, 1981).

1.4 Prevodilačka praksa u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina

Prevodilačka praksa u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina usko je povezana sa temeljnim načelima evropskih integracija i *Savjeta Evrope* kao institucije nadnacionalnog karaktera. Imajući u vidu da je Crna Gora 11. maja 2007. godine postala punopravna članica *Savjeta Evrope*, time je značajno olakšan njen put ka reformisanju politike o pravima nacionalnih manjina. Ako imamo u vidu da je diskriminacija nacionalnih manjina (u ovom slučaju romske populacije) predmet izvještajâ, konvencijâ i poveljâ i prije članstva Crne Gore u *Savjetu Evrope*, njeno zvanično pristupanje ovoj instituciji samo je osnažilo napore ka hitnoj evropskoj usmjerenosti u rješavanju ovog složenog pitanja putem socijalne kohezije.

Evropski sud za ljudska prava, Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije, Evropski centar za moderne jezike, Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju i druga mnogobrojna tijela, u strogoj usklađenosti sa načelima *Evropske konvencije za zaštitu nacionalnih manjina*, zajedno djeluju u cilju reformisanja politike manjinskih prava na evropskom nivou. Problematika naše teme se najbolje može sagledati iz ugla sociolingvistike, kao lingvističke discipline koja podrazumijeva odnos pojedinca prema jeziku i položaj jezika u nekoj društvenoj sredini. Sociolingvistiku, kao rezultat primjene lingvistike, ne treba da shvatamo kao granu lingvistike, već kao naučno konkretizovanje nalazâ o metodološkoj analizi jezičkih rezultata (Bugarski, 1986: 34).

Na putu ka prevodilačkoj analizi naše teme, navodimo novija djela Ranka Bugarskog koja nam otkrivaju drugačije horizonte u shvatanju pitanja jezika, a usko gledano i ove teme sa stanovišta sociolingvistike i teorije prevođenja: *Jezik i identitet* i *Evropa u jeziku*. U *Jeziku i identitetu*, Bugarski posvećuje cijelo jedno poglavlje zaštiti manjinskih jezika i dometu primijenjene lingvistike u tom domenu. „Primenjeni lingvisti bi mogli svojom posebnom

stručnošću da doprinesu visokom cilju zaštite i unapređivanja onih manje srećnih ljudskih jezika, od kojih se mnogi suočavaju sa surovom izvesnošću definitivnog gašenja ukoliko im se ne pomogne u njihovoj borbi za opstanak“ (Bugarski, 2010: 70). Evidentna je poenta autorovog zaključka da je politika manjinskih jezika izazov za primijenjenu lingvistiku koji moderna nauka o jeziku mora odgovarajuće strukturirati.

1.5 Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina je multilateralni ugovor *Savjeta Evrope* koji ima za cilj promovisanje i zaštitu prava nacionalnih manjina u pogledu jezičkih (manjinskih prava), kulturne i identitetske pripadnosti, zabrane diskriminacije u pristupu obrazovnom sistemu, medijima, zaposlenju i javnom učešću. Stupila je na snagu 1998. godine, a zaključno sa 2009. godinom ovu Konvenciju su ratifikovale trideset i devet država potpisnica. „Primarna svrha Povelje je kulturne a ne političke prirode; koncipirana tako da štiti ugrožene jezike a ne same jezičke manjine“ (Bugarski, 2009: 39).

Konvencija ima za cilj da kroz tematske komentare na kojima se zasniva iznese stavove o najbitnijim segmentima identitetske manjinske pripadnosti. Takođe, ona ima bitnu ulogu u identifikovanju suštinskih nejednakosti u odnosu prema nacionalnim manjinama i pronalaženju adekvatnih rješenja za ublažavanje svih strukturnih neusklađenosti sa politikom manjinskih zajednica. *Tematski komentar br. 1* bavi se poljem obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina, dok *Tematski komentar br. 2* proučava učešće manjinskih grupacija u kulturnoj, socijalnoj i ekonomskoj sferi, odnosno bavi se problemom javnog učešća pripadnika nacionalnih manjina. Oba tematska komentara su prevedena na naš jezik dok *Tematski komentar br. 3* (predložak za našu analizu), koji ima za cilj osnaživanje jezičkih prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na osnovu *Okvirne konvencije*, nije do sada preveden.

1.6 Komitet eksperata o primjeni Evropske konvencije o regionalnim i manjinskim jezicima

Komitet eksperata je tijelo čija je funkcija evaluacija i praćenje primjene ključnih odredaba *Konvencije za zaštitu prava nacionalnih manjina*. „Primena Povelje uključuje tri glavna partnera: Savet Evrope, državne organe zemalja potpisnica i nevladine organizacije ili druge predstavnike govornika pojedinih jezika“ (Bugarski, 2009: 44). Sačinjavaju ga članovi

svih država potpisnica ove Konvencije. Svaki član Komiteta eksperata je pojedinac najvišeg ranga u oblasti sprovođenja politike manjinskih prava. Važno je napomenuti da svaku državu potpisnicu predstavlja po jedan njen renomirani član, koji mora da djeluje nezavisno i nepristrasno u skladu s glavnim principima ovog multilateralnog ugovora. Osnovna uloga svakog člana Komiteta eksperata je da vrši monitoring politike manjinskih jezika u svojoj državi i da opsežan izvještaj o pitanjima od značaja za Konvenciju redovno podnosi Komitetu ministara.

2. Prevod dokumenta “Advisory Committee on the Framework Convention for the protection of national minorities”

U Strazburu, 5. jula 2012. godine

SOOK/44 dokument (2012) 001 pregled

**SAVJETODAVNI ODBOR O OKVIRNOJ KONVENCIJI ZA ZAŠTITU
NACIONALNIH MANJINA**

TEMATSKI KOMENTAR br. 3

**JEZIČKA PRAVA LICA KOJA PRIPADAJU NACIONALNIM MANJINAMA NA
OSNOVU OKVIRNE KONVENCIJE**

Dokument je usvojen 24. maja 2012. godine

SADRŽAJ

PRVI DIO UVOD.....	11
DRUGI DIO JEZIČKA PRAVA I IDENTITET.....	14
1. Jezički i lični identitet.....	14
1.1. Inkluzivni pristup.....	14
1.2. Sloboda izbora, višestruka i situaciona povezanost.....	15
1.3. Prikupljanje podataka	15
2. Promovisanje suštinskih elemenata identiteta manjinskih grupa, uključujući jezik ...	16
TREĆI DIO JEZIČKA PRAVA I RAVNOPRAVNOST	18
1. Ravnopravnost pred zakonom i jednaka pravna zaštita, djelotvorna ravnopravnost u svim životnim segmentima.....	18
2. Tolerancija, međukulturni dijalog i antidiskriminacija	19
2.1. Ispoljavanje kulturne i jezičke različitosti	20
2.2. Međusobni odnosi govornika većinskih i manjinskih jezika	20
ČETVRTI DIO: JEZIČKA PRAVA I MEDIJI	21
1. Državni mediji.....	22
2. Privatni mediji	23
3. Štampani mediji	23
4. Tehnološki napredak u medijima i njihov uticaj na manjine.....	24
5. Filmska/muzička industrija i manjinski jezici	24
PETI DIO: JAVNA I PRIVATNA UPOTREBA MANJINSKIH JEZIKA	25
1. Upotreba manjinskih jezika u javnosti, administraciji i u sudskom sistemu	25
1.1. Zakoni o službenom jeziku ili “državnom jeziku”	25
1.2. Upotreba manjinskih jezika u odnosu sa organima upravne vlasti u oblastima gdje tradicionalno žive nacionalne manjine ili su prisutne u značajnom broju.....	26
1.3. Pravo na informisanost u krivičnom postupku	27
1.4. Pismo manjinskih jezika	27
2. Ispoljavanje manjinskih jezika: lična imena, imena mjesta i topografske oznake.....	28
2.1. Lična imena i patronimi	28
2.2. Informacije privatnog karaktera vidljive javnosti	29
2.3. Državni simboli.....	29

ŠESTI DIO : JEZIČKA PRAVA I OBRAZOVANJE	30
1. Pristup obrazovanju	30
2. Adekvatne mogućnosti za podučavanje i učenje manjinskih jezika i na manjinskim jezicima	31
2.1. Otvoren i inkluzivni pristup manjinskim jezicima u obrazovanju	31
2.2. Sredstva za omogućavanje punog uživanja prava na obrazovanje	33
2.3. Uspostavljanje ravnoteže među većinskim i manjinskim jezicima u obrazovanju.....	34
2.4. Promovisanje jezičke različitosti i međukulturnog obrazovanja	35
 SEDMI DIO JEZIČKA PRAVA I UČEŠĆE	35
1. Jezička prava i djelotvorno učešće u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu.....	36
2. Jezička prava i djelotvorno učešće u javnim poslovima	37
 OSMI DIO ZAKLJUČCI	38

PRVI DIO UVOD

1. U svjetlu suštinske važnosti jezičkih prava radi djelotvorne zaštite svih prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, značaja jezika kao izraza ličnog i zajedničkog identiteta, Savjetodavni odbor Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina posvećuje svoj Treći tematski komentar jezičkim pravima lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

2. Okvirna konvencija nalaže državama članicama Savjeta Evrope da promovišu punu i djelotvornu ravnopravnost u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. Ovim se podrazumijeva pravo na ravnopravnu zaštitu na osnovu zakona i pred zakonom i pravo na zaštitu od svakog vida diskriminacije po osnovu etničkog porijekla ili po nekom drugom osnovu, uključujući jezik. Puna i djelotvorna ravnopravnost takođe upućuje na potrebu da organi vlasti preduzmu posebne mjere u cilju prevazilaženja prošlih ili strukturnih nejednakosti i da omoguće da sva lica, uključujući ona koja pripadaju nacionalnim manjinama, imaju ravnopravne mogućnosti. Potom, Okvirna konvencija uključuje obavezu država potpisnica „da promovišu neophodne uslove za održavanje i razvoj kulture i za očuvanje ključnih elemenata identiteta lica koja pripadaju nacionalnim manjinama; tj. njihove religije, jezika, tradicije i kulturnog nasljeđa”.¹

3. Iako se Okvirnom konvencijom štite prava pojedinaca koji pripadaju nacionalnim manjinama, omogućuje se uživanje određenih prava i na nivou zajednice.² U suštini, određena prava, uključujući pravo na upotrebu manjinskih jezika u javnosti, uživaju djelotvornu zaštitu isključivo u zajednici sa drugima. Iako su gotovo sva manjinska prava međusobno povezana, ovo posebno važi u slučaju prava na jezik. Kako je jezik ključan oblik izražavanja i komunikacije, zaštita jezičkih prava garantuje se zajedno sa drugim pravima, uključujući između ostalog pravo na obrazovanje, pristup medijima i učešće u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i javnim poslovima.

4. Ovaj Komentar najprije se usredsređuje na ključnu važnost jezičkih prava radi očuvanja ličnog identiteta ili kolektivnog identiteta (Drugi dio - članovi 3 i 5 Okvirne konvencije). U Trećem dijelu obrazlažu se jezička prava u pogledu ključnih načela nediskriminacije na temelju ravnopravnosti i promovisanje pune i djelotvorne ravnopravnosti (Članovi 4 i 6 Okvirne konvencije). Djelovi IV – VII Komentara pokrivaju važne stavke jezičkih prava koja se tiču medija, javne i privatne upotrebe jezika, obrazovanja i djelotvornog učešća (Članovi 9 -17 Okvirne konvencije).

5. Nakon detaljne komparativne i analitičke studije Mišljenja koja je do sada usvojio Savjetodavni odbor, u Komentaru se iznose ključni nalazi o jezičkim pravima onako kako su definisani u mišljenjima za svaku zemlju pojedinačno u prvom, drugom i trećem ciklusu.³

¹ V. član 5 stav 1 Okvirne konvencije.

² V. takođe član 3 stav 2 Okvirne konvencije: “ Lica koja pripadaju nacionalnim manjinama uživaju prava i slobode

zagarantovane na osnovu postojeće Okvirne konvencije pojedinačno kao i u zajednici sa drugima. U skladu sa stavom 37 detaljno objašnjenog izvještaja, H (1995) 010, iz februara 1995. godine, udruženo vršenje prava i sloboda tumači se zasebno od pojma uživanja zajedničkih prava.

³ U Komentaru se nailazi na često upućivanje na prvi, drugi ili treći krug Mišljenja za svaku državu članicu Savjeta

Evrope ponaosob u kojima je došlo do određenih nalaza. Ova upućivanja imaju isključivo ilustrativnu svrhu. Čine se napori da se obezbijedi širok pregled ostvarenih nalaza u različitim državama članicama Savjeta Evrope.

Stoga, on se zasniva na pažljivom praćenju primjene Okvirne konvencije u državama članicama od 1998. godine i temelji se na dva prethodna tematska komentara koja je usvojio Savjetodavni Odbor: Prvom tematskom komentaru o obrazovanju na osnovu Okvirne konvencije od 2. marta 2006. godine,⁴ kao i Drugom tematskom komentaru o djelotvornom učešću licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i u javnim poslovima od 27. februara 2008. godine.⁵ Takođe, vrijedni podaci prikupljeni su od predstavnika nacionalnih manjina i civilnog društva,⁶ lica iz akademskih krugova i drugih sagovornika u procesu širih konsultacija održanih u završnom procesu izrade mišljenja i Komentara.

6. Terminologija u Komentaru u skladu je sa fleksibilnim pristupom koji je Savjetodavni odbor u svom radu do sada usvojio. Dakle, u okviru ovog Komentara „manjinski jezik“ označava bilo koji drugačiji način izražavanja koji države članice koriste: poput „jezika nacionalnih manjina“, „jezika koji nacionalne manjine koriste“, „jezika licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama“, „izvornog jezika“ ili „maternjeg jezika“.⁷ Ovim se ne podrazumijeva obaveza vlasti da zvanično priznaju takav jezik kao „jezik manjinâ“.

7. Povećana mobilnost i migracija su aktuelne društvene pojave koje su takođe unijele raznovrsnost u sredstva komunikacije. Kao rezultat toga, sociolingvistički pristup pojmu jezika, koji se godinama unazad smatrao usko vezanim za nepromjenljiv koncept teritorije i pripadanja nekoj grupi, takođe podliježe promjenama. Okvirna konvencija zasniva se na pristupu pravima pojedinaca. Stoga, pomenuta Konvencija se ne koncentriše na sam jezik, niti na jezik zajednice, već na njegove govornike. Komunikativni dijapazon govornika, koji obuhvata niz jezičkih izvorâ (standardizovanih i nestandardizovanih jezičkih oblikâ, dijalekata, itd.) tokom života pojedinca često se razvija kao rezultat interakcije i mobilnosti.

8. Iako države nastavljaju da igraju ključnu ulogu u definisanju pravnog režima kojim se propisuje upotreba jezika, druga lica poput lokalnih, nacionalnih i transnacionalnih tijela, u kojima na funkcionalnost i prestiž jezika utiču različiti činioci, preuzimaju aktivnu ulogu. Neravnopravnost u odnosima jezičke nadmoći između različitih grupa govornika može dovesti do društvene hijerarhije, što se takođe odražava na jezičku praksu i politički diskurs o jeziku. Ovo utiče na način na koji druga lica gledaju na govornike određenih jezika, i, u određenoj mjeri, na način na koji oni sami sebe posmatraju. Jezičke politike usmjerene na vrjednovanje jezičkih resursâ na ličnom i društvenom nivou takođe moraju da otvore pitanje jezičke i društvene hijerarhije, sporno pitanje neravnopravnog pristupa punom učešću u društvu.

Međutim, s obzirom da prava na jezik ne predstavljaju sporno pitanje u svim državama članicama, pitanje prava na jezik odnosi se samo na 34 od 39 država članica.

⁴ V. SOOK Prvi komentar o obrazovanju na osnovu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, SOOK/25DOK(2006)002, usvojen 27. februara 2008. godine, www.coe.int/minorities.

⁵ V. SOOK Drugi komentar o djelotvornom učešću licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i u javnim poslovima, SOOK/31DOK(2008)001, od 5. maja 2008. godine, www.coe.int/minorities.

⁶ U ovom tekstu izraz ‘manjinski predstavnik’ ne podrazumijeva pravni pojam već se prije odnosi na zastupnike koji su istupili da iznesu svoja viđenja.

⁷ Izraz ‘izvorni jezik’ ne poprima nužno etničku konotaciju, već je prije odraz jezika koji se slobodno bira za svrhu

komunikacije kod kuće, bilo da se radi o manjinskom ili službenom jeziku.

9. Zaštita nacionalnih manjinâ i prava i sloboda licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, predstavlja neizostavan dio međunarodne zaštite ljudskih prava kako je propisano Okvirnom konvencijom.⁸ U skladu s tim, pravo svakog lica koje pripada nacionalnim manjinama na slobodnu i nesmetanu upotrebu svog manjinskog jezika, u privatnoj i javnoj upotrebi, usmeno ili pisano, kako je definisano u članu 10.1 Okvirne konvencije, takođe predstavlja dio međunarodnih standarda u okviru ljudskih prava.

10. Uz Okvirnu konvenciju, važni su i drugi međunarodni instrumenti za zaštitu jezičkih prava licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, pa ih je Savjetodavni odbor uzeo u obzir prilikom izrade ovog Komentara. Oni sežu od pravno obavezujućih standarda do preporuka i smjernica. Pravno obavezujući standardi uključuju one koji se nalaze u Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda te sa njima povezanu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, kao i revidiranu Evropsku socijalnu povelju. Uz to, Savjetodavni odbor pažljivo je razmotrio preporuke iz Osla koje se tiču jezičkih prava nacionalnih manjina, koje je objavio Visoki komesar OEBS-a za nacionalne manjine, kao i jezičku dimenziju njegovih drugih preporuka poput Haških preporuka koje se tiču prava na obrazovanje nacionalnih manjina. Razni instrumenti Ujedinjenih nacija takođe doprinose izradi normi u oblasti jezičkih prava, prvenstveno: Deklaracija o pravima licâ koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, religijskim i jezičkim manjinama, kao i Komentar radne grupe o manjinama uz Deklaraciju, Deklaracija o pravima starosjedilaca, i bitne preporuke Manjinskog foruma Ujedinjenih nacija, sa posebnim naglaskom na obrazovanje i učešće. Na jednom opštijem nivou takođe se uzimaju u obzir Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Konvencija o pravima djeteta. Savjetodavni odbor je takođe uzeo u obzir praksu Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) kao i *tekovine* Evropske unije o jezičkim pravima gdje su te prakse relevantne i primjenljive.

11. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima posebno je važna u oblasti jezika. Premda se ovom Poveljom stavlja poseban naglasak na obavezu države da štiti i promovise regionalne ili manjinske jezike kao dio kulturnog nasljeđa, prije nego da dodjeljuje jezička prava licima koja se služe ovim jezicima, ova Povelja predstavlja jedinstven međunarodni instrument od izuzetne važnosti u oblasti jezika i ima dopunsku ulogu uz Okvirnu konvenciju. Značajne sličnosti između odredbi Okvirne konvencije i Povelje mogu se posebno uočiti u detaljno iznesenim odredbama trećeg dijela Povelje. Međutim, treći dio primjenjuje se samo na one manjinske jezike koje je država članica odredila u vrijeme ratifikovanja ove Povelje. Države članice uživaju određeno diskreciono pravo prilikom utvrđivanja onih obaveza iz trećeg dijela, često opsežnijih od jezičkih prava sadržanih u Okvirnoj konvenciji, koje će preuzeti za svaki jezik ponaosob. Iako karakter i opseg primjene ova dva instrumenta mogu biti neusklađeni, pristup pravima pojedinaca na osnovu Okvirne konvencije i širi pristup zaštiti i promovisanju kulture sadržanih u Povelji imaju za posljedicu jačanje sveobuhvatnog pravnog okvira od značaja za zaštitu jezičkih prava licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama.

12. Ovaj Komentar ima za cilj da služi kao opsežan instrument državama članicama Okvirne konvencije, kao i licima koja pripadaju nacionalnim manjinama, civilnom društvu i akademskoj zajednici. Iako se Komentarom navode raznorodne uloge jezika kao ključnog atributa za identifikaciju manjinâ sa jedne strane, kao važnog instrumenta za promovisanje

⁸ V. član 1 Okvirne konvencije.

pune i djelotvorne ravnopravnosti i integracije multikulturalnih i jezički raznovrsnih zajednicâ sa druge strane, danas ovaj Komentar ima za cilj da odrazi glavne izazove sa kojima se suočavaju lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u pogledu njihovih prava na jezik. Kao takvog, treba ga smatrati dokumentom podložnim promjenama, čije tumačenje će se proširivati kako se bude razvijao nadzorni proces na osnovu Konvencije.

DRUGI DIO JEZIČKA PRAVA I IDENTITET

13. Jezik je neizostavan dio ličnog identiteta i identiteta na nivou zajednice. Za veliki broj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, jezik je jedan od ključnih činilaca njihovog manjinskog identiteta i prepoznavanja. Međutim, kao i identitet, jezik nije nepromjenljiv već se razvija tokom života svakog pojedinca. Obezbeđivanje punog i djelotvornog prava na upotrebu svog (manjinskog) jezika(â) upućuje da vlasti omogućavaju slobodno prepoznavanje lica kroz jezik, te da se suzdržavaju od ograničavanja ličnog identiteta na strogu jezičku kategorizaciju. Izbor svakog lica koje pripada nacionalnim manjinama na slobodan odabir da se sa njim/njom postupa ili ne postupa kao sa nacionalnom manjinom, mora se poštovati u skladu sa Članom 3.1. Okvirne konvencije. Ovo poglavlje bavi se onom dimenzijom jezičkih pravâ koja je povezana sa ličnim/pojedinačnim identitetom i identitetima, i pravima koja mu uz to pripadaju.

1. JEZIK I LIČNI IDENTITET

1.1. Inkluzivni pristup

14. Države potpisnice Okvirne konvencije uživaju određeno diskreciono pravo u određivanju područja njene primjene. Međutim, određenost pripadanja nacionalnoj ili jezičkoj manjini ne smije dovesti do proizvoljnog ili neopravdanog razlikovanja u postupanju prema takvim grupama.⁹

15. Grupe koje žele da se prepoznaju kao nacionalne manjine i da iskoriste povoljnost zaštite na osnovu Okvirne konvencije podnose zahtjeve u različitim državama članicama. Savjetodavni odbor podstiče vlasti tih zemalja da teže otvorenim i inkluzivnim pristupima i da razmotre proširivanje opsega zaštite Okvirne konvencije na grupe koje su njome nezaštićene.¹⁰ Tamo gdje je to moguće, lično područje primjene treba takođe proširiti na lica koja nisu državljani država članica Savjeta Evrope, naročito u slučajevima kada isključenost po osnovu državljanstva može dovesti do neopravdanih i proizvoljnih razlika, kao u slučajevima kada se takva isključenost tiče lica bez državljanstva koja pripadaju nacionalnim manjinama sa stalnim prebivalištem na datoj teritoriji.¹¹ Ovo je u skladu sa širim naporima na evropskom nivou da se razvije uravnoteženiji pristup u primjeni kriterijuma o državljanstvu u zaštiti nacionalnih manjina.¹²

⁹ V. na primjer Drugo mišljenje o Poljskoj; Prvo mišljenje o Albaniji.

¹⁰ Prvo mišljenje o Bosni i Hercegovini; Drugo mišljenje o Hrvatskoj.

¹¹ V. na primjer, Drugo mišljenje o Ruskoj Federaciji; Treće mišljenje o Hrvatskoj.

¹² V. takođe Venecijansku komisiju, Izvještaj o nedržavljanima i manjinskim pravima, CDL-AD (2007)001, od 18. januara 2007. godine, koji je usvojila Venecijanska komisija na svom 69. plenarnom zasjedanju održanom od 15. do 16. decembra 2006. godine.

1.2. Sloboda izbora, višestruka i situaciona povezanost

16. Članom 3.1 Okvirne konvencije propisuje se da “svako lice koje pripada nacionalnoj manjini ima pravo na slobodan izbor da se prema njemu postupa ili ne postupa kao prema nacionalnoj manjini pa ne može sebe dovesti u nepovoljan položaj ovim izborom ili ostvarivanjem prava koja su povezana sa tim izborom.” Stoga je poštovanje slobodne samoidentifikacije od ogromne važnosti prilikom tumačenja i primjene Okvirne konvencije.¹³ Dok se uopšteno na jezik gleda kao na neizostavno lično obilježje, jezička kompetencija ili njen nedostatak, kao i sama upotreba jezika, ne smiju se odmah povezivati sa pripadanjem određenoj grupi.¹⁴ Obrnuto, uživanje jezičkih ili kulturnih pravâ ne smije zavisiti od stepena znanja manjinskog jezika neke osobe, niti od stepena znanja drugih jezika.¹⁵

17. Povezivanje sa nekom manjinskom grupom stvar je ličnog izbora, koji se, ipak, mora zasnivati na nekom objektivnom kriterijumu od značaja za lični identitet.¹⁶ Izbor pojedinca da se poveže sa određenom grupom, ne smije ga dovesti u nepovoljan položaj. Mora se obratiti odgovarajuća pažnja na slobodu izbora, kada izjava o pripajanju nekoj manjinskoj grupi nije anonimna, kada je nepromijenjena duži vremenski period, i kada odbijanje izjave o, na primjer jezičkom pripadanju nekoj od već ustanovljenih jezičkih kategorija ima za rezultat gubitak određenih političkih ili građanskih pravâ pojedinca.¹⁷ Pridruživanje lica određenoj grupi na osnovu vidljivih ili jezičkih karakteristika ili pretpostavki bez saglasnosti tih licâ nije u skladu sa Okvirnom konvencijom.¹⁸

18. Štaviše, neko lice može izraziti želju da se poistovijeti sa nekoliko grupa. Pojava višestruke afilijacije u stvari prilično je uobičajena, zbog, na primjer, mješovitih brakova ili slučajeva državne sukcesije. Neko lice može se takođe identifikovati sa nekim ili nečim na različite načine i u različite svrhe, u zavisnosti od važnosti svoje identifikacije u određenoj situaciji. U skladu sa članom 3 Okvirne konvencije, Savjetodavni odbor smatra da načelo samoidentifikacije takođe garantuje mogućnost višestruke afilijacije. U načelu, ovo upućuje da lice polaže pravo na jezička prava u pogledu nekoliko manjinskih jezika, sve dok se ispunjavaju bitni uslovi, poput zahtjeva i/ili tradicionalnog prebivališta, koji su sadržani u odnosnim članovima Okvirne konvencije.¹⁹

1.3. Prikupljanje podataka

19. Savjetodavni odbor naglašava važnost prikupljanja pouzdanih, obrazloženih podataka kojima se sačinjavaju, primjenjuju i djelotvorno ocjenjuju politike koje poštuju i promovišu jezičke potrebe i pravâ licâ, pripadnikâ različitih grupa. Prikupljanjem, odlaganjem i upotrebom takvih podataka moraju se u cjelosti ispoštovati postojeći standardi o zaštiti ličnih podataka.²⁰ Važno je napomenuti da se, uz popis stanovništva, države podstiču da prikupljaju

¹³ V. takođe SOOK Prvi Tematski komentar o obrazovanju.

¹⁴ Iako se lica koja pripadaju nacionalnim manjinama često mogu povezivati sa određenom manjinskom grupom na osnovu jezičkih kriterijuma, ovim Komentarom ne razmatraju se prava lica koja pripadaju jezičkim manjinama već jezička prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

¹⁵ Drugo mišljenje o Švedskoj; Drugo mišljenje o Ukrajini.

¹⁶ Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i Detaljno objašnjen izvještaj, H(1995)010, iz februara 1995. godine, stav 35.

¹⁷ Prvo mišljenje o Italiji; Treće mišljenje o Kipru.

¹⁸ Prvo mišljenje o Njemačkoj; Prvo mišljenje o Republici Slovačkoj.

¹⁹ Drugo mišljenje o Armeniji.

²⁰ V. na primjer, Konvenciju za zaštitu pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka (ETS Br. 108) i Preporuku Komiteta Ministara, Preporuka (97)18 koja se tiče zaštite ličnih podataka prikupljenih i obrađenih u statističke svrhe.

podatke iz različitih izvora, poput formalnog ili neformalnog ispitivanja domaćinstva ili školâ, kao i nezavisnih istraživanja. U tumačenju prikupljenih podataka, vlasti moraju biti svjesne da prošlo iskustvo i strah od diskriminacije mogu podstaći lica da sakriju svoju jezičku pripadnost i identitet.²¹ Stoga, brojčani podaci se ne smiju smatrati isključivim načinom dobijanja pouzdanih informacija za kreiranje jezičkih politika, već se moraju zamijeniti kvalitativnim sociološkim, etnografskim te drugim naučnim studijama, posebno kada trendovi otkrivaju opadajući broj govornika određenog jezika ili kada se statistički podaci razlikuju od procjena manjinskih predstavnika.

20. Jezik kao obilježje etničke pripadnosti uveden je u okviru popisa stanovništva u 19. vijeku. Polazeći od pretpostavke da svako lice ima jedan dominantan jezik, prema svim licima koje su naveli više od jednog jezika postupalo se ipak kao prema monolingvalnim licima za potrebe popisa stanovništva. Međutim, da bi jezičke politike odgovorile trenutnim zahtjevima, one moraju priznati višejezički karakter pojedinca kao i društvenu i jezičku različitost savremenih društava. Govornici manjinskih jezika mogu koristiti službeni jezik/jezike i često pokazuju više vještina vezanih za pismenost u tom jeziku. Međutim, ovo ne treba da ih spriječi da se prepoznaju kao izvorni govornici manjinskog jezika. Da se ne bi govornici manjinskih jezika svrstavali u jednu jezičku kategoriju, za statističke svrhe, upitnici moraju da omoguće ispitivanim licima navođenje više od jednog jezika. Pitanja po izboru i otvorena lista alternativnih odgovora, bez obaveze vezivanja za jednu utvrđenu kategoriju, neophodni su da bi se obezbijedilo da rezultati odraze pojedinačan izbor.²²

21. Savjetodavni odbor podstiče vlasti da prikupe podatke strogo se pridržavajući načela samoidentifikacije i preporukâ Konferencije evropskih statističara.²³ Savjetodavni odbor podstiče vlasti da preduzmu konkretne mjere radi uključivanja lica koja pripadaju manjinama, i lica koja govore značajnim manjinskim jezicima u popis stanovništva. Uz to, upitnici i drugi instrumenti za prikupljanje podataka treba da se prevedu na manjinske jezike, pa treba konsultovati predstavnike manjina u fazi pripreme u smislu upotrebljivih metoda tokom prikupljanja podataka, uključujući pitanja koja se odnose na etničku ili jezičku pripadnost nekog lica. Ova načela primjenjuju se za sve oblike prikupljanja podataka, poput onih koji se odnose na pružanje javnih usluga, društvenih istraživanja, te drugih važnih istraživanja koja se odnose na nacionalne manjine, uključujući i privatnu sferu.

2. PROMOVISANJE KLJUČNIH ELEMENATA IDENTITETA MANJINA, UKLJUČUJUĆI JEZIK

22. Savjetodavni odbor smatra da bi vlasti, u bliskoj saradnji sa predstavnicima nacionalnih manjina, trebalo da izrade uravnotežene i koherentne strategije radi promovisanja nužnih uslova da bi lica koja pripadaju nacionalnim manjinama mogla da održavaju i razvijaju svoju kulturu, i da očuvaju osnovne elemente svog identiteta, uključujući jezik. Savjetodavni odbor naglašava naročitu povezanost između jezika i očuvanja kulture kroz mišljenja za

²¹ Drugo mišljenje o Hrvatskoj.

²² V. na primjer, Treće mišljenje o Finskoj u kojem pripadnost jednom jeziku koja je navedena u registru stanovništva takođe određuje dostupnost njegovanja jezika.

²³ Ekonomska komisija UN za Evropu, Konferencija evropskih statističkih preporuka za popis i zbrinjavanje stanovništva iz 2010. godine. Pripremljen u saradnji sa Statističkom kancelarijom Evropskih zajednica (EUROSTAT).

Ekonomska komisija UN-a za Evropu, u Ženevi, 2006. godine, str. 430-436 koje se odnose na jezik.

svaku državu ponaosob, posebno u slučaju malobrojne manjinske grupe kao i starosjedilaca čija se tradicija i kultura, između ostalih stvari, čuva kroz stalnu upotrebu njihovog jezika.²⁴ Stoga, pravo lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na upotrebu svog jezika treba jasno definisati i na odgovarajući način zaštititi zakonom, a njegovu primjenu redovno pratiti.²⁵

23. U dogovoru sa predstavnicima nacionalnih manjinâ, vlasti treba da nastave da podržavaju projekte namijenjene očuvanju i razvoju manjinskih kultura i jezika, i da omoguće podršku saglasno potrebama različitih grupa, a u skladu sa pravičnim i transparentnim postupkom pružanja pomoći.²⁶ Uz to, pitanja lica koja pripadaju nacionalnim manjinama povodom prava na očuvanje i razvoj njihovog specifičnog identiteta i kulture moraju se pažljivo saslušati i djelotvorno uzeti u obzir kada se donose odluke o pružanju finansijske pomoći.²⁷ Kad je god moguće, programi i projekti koji se odnose na kulturne aktivnosti nacionalnih manjina treba da se sprovedu uz učešće predstavnika manjina, a svako nepostupanje u skladu sa preporukama manjinskih udruženja ili konsultativnih tijela iziskuje obrazloženje.

24. Savjetodavni odbor smatra da sprječavanje asimilacije ne nalaže samo suzdržavanje od politika jasno usmjerenih na asimilaciju lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u većinsko društvo.²⁸ U skladu sa navodom u članu 5.1 Okvirne konvencije, asimilacija takođe upućuje na pozitivno djelovanje u cilju “promovisanja neophodnih uslova za održavanje i razvijanje kulture lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i očuvanja osnovnih elemenata njihovog identiteta,” uključujući jezik. Kada je riječ o brojčano manjim nacionalnim manjinama, ovom obavezom nalaže se aktivno promovisanje i podsticanje upotrebe manjinskih jezika, i stvaranje sveobuhvatnog okruženja koje pogoduje upotrebi tih jezika da bi se spriječio njihov nestanak iz javnog života. Dok asimilacija može biti dobrovoljni individualni postupak, često joj prethodi period kulturne, društvene ili političke neravnopravnosti između većinskog i manjinskog stanovništva, što potom ima za rezultat da lica koja pripadaju nacionalnim manjinama pristanu na asimilaciju.

25. Za razliku od asimilacije, integracija se smatra legitimnim ciljem kojem doprinose i većinske i manjinske kulture. U svjetlu ovoga, integracija se shvata kao proces društvene kohezije koja ustupa mjesto različitosti dok istovremeno promoviše pozitivan smisao pripadanja nekoj grupi za sve članove društva. Stoga, stvaranje odgovarajućih uslova da bi lica koja pripadaju nacionalnim manjinama mogla da održavaju i razvijaju svoju kulturu, i da potvrde svoje identitete, smatra se ključnim elementom integrisanog društva.²⁹ Kao dvosmjernan proces, integracija nalaže priznavanje i poštovanje obje strane i može često dovesti do promjena u okviru i većinskih i manjinskih kultura. Ovo podrazumijeva otvoren stav i spremnost na promjenu većinskog stanovništva, u cilju prihvatanja novih vrijednosti koje donose manjinske kulture.

²⁴ V. na primjer, Treće mišljenje o Ruskoj Federaciji (ograničeno).

²⁵ Treće mišljenje o Ujedinjenom Kraljevstvu; Drugo mišljenje o Švajcarskoj.

²⁶ Treće mišljenje o Armeniji; Treće mišljenje o Kipru.

²⁷ V. takođe SOOK Drugi Komentar o djelotvornom učešću.

²⁸ Prvo mišljenje o Norveškoj.

²⁹ Prvo mišljenje o Bugarskoj; Prvo mišljenje o Danskoj; Treće mišljenje o Finskoj.

TREĆI DIO JEZIČKA PRAVA I RAVNOPRAVNOST

26. U skladu sa članom 3.2 Okvirne konvencije, prava sadržana u Konvenciji mogu se ostvarivati pojedinačno ili u zajednici sa drugima. Premda se na osnovu Okvirne konvencije manjinska prava ne smatraju kolektivnim pravima, neka od tih prava, naročito prava na jezik, poprimaju kolektivnu dimenziju. Nadalje, kako izraz „u zajednici sa drugima” može takođe da uključi članove drugih manjinskih grupa ili manjinskog stanovništva, ostvarivanje ovih prava podrazumijeva međukulturnu dimenziju kojom se polazi od pretpostavke opšte ravnopravnosti i tolerancije u društvu (članovi 4 i 6). Ovako specifična konotacija jezičkih prava, koja se oslanja na primjenu načela nediskriminacije te promovisanje djelotvorne ravnopravnosti, analizira se u ovom Poglavlju.

1. RAVNOPRAVNOST PRED ZAKONOM I RAVNOPRAVNA ZAKONSKA ZAŠTITA, DJELOTVORNA RAVNOPRAVNOST U SVIM SEGMENTIMA ŽIVOTA POJEDINCA

27. Mnoga od načela u drugim članovima pomenutih u ovom Komentaru odnose se na djelotvornu primjenu ravnopravnosti pred zakonom, jednaku zakonsku zaštitu i djelotvornu zaštitu u svim segmentima života pojedinca, sadržanih u članu 4 Okvirne konvencije. Savjetodavni odbor podstiče sve države članice da usvoje jasan zakonodavni okvir koji se odnosi na zaštitu nacionalnih manjina, koji bi osim podizanja svijesti o obavezi vlasti u pogledu zaštite i promovisanja prava licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, obuhvatao posebne odredbe koje imaju za cilj promovisanje djelotvorne ravnopravnosti. Članom 4.2 objašnjava se da načelo ravnopravnosti ne pretpostavlja jednako postupanje i pristup svim jezicima i situacijama. Naprotiv, mjere za promovisanje ravnopravnosti moraju biti usmjerene na zadovoljenje posebnih potrebâ govornikâ različitih manjinskih jezika. Mogu biti potrebne zasebne odredbe za govornike jezikâ brojčano manjih manjina da bi se obezbijedilo oživljavanje tih jezikâ u javnom životu, dok bi, rasprostranjeniji manjinski jezici, mogli iziskivati druge načine promovisanja.

28. Države mogu primijeniti niz metoda radi promovisanja ravnopravnosti i nadgledanja primjene zakonodavstva koje reguliše jednakost, uključujući stvaranje posebnih nediskriminatornih tijela, zaštitnika ljudskih prava, ili drugih specijalizovanih institucija. Lica koja pripadaju nacionalnim manjinama moraju imati pristup informacijama, ukoliko je moguće na njihovom jeziku, o svojim pravima, radu institucija koje se bore protiv diskriminacije, i dostupnim pravnim lijekovima protiv bilo kog vida diskriminacije, uključujući posredne oblike diskriminacije, kao i slučajeve višestruke diskriminacije.

29. Uz to, Savjetodavni odbor smatra da diskriminatorno postupanje treba takođe biti kažnjivo na osnovu zakona, i sankcionisano u svim državama članicama radi postizanja jednake zaštite pred zakonom. Krivično zakonodavstvo treba da uključi odredbe kojima se izričito definiše da sudovi uzmu u obzir svaki vid diskriminatornog djelovanja po osnovu jezika, kulture, porijekla kulture, porijekla ili religije kao otežavajuću okolnost za sva krivična djela.³⁰ Govori mržnje i podsticanje na bilo koji oblik neprijateljskog djelovanja po osnovu etničkog, kulturnog, jezičkog

³⁰ V., između ostalog, Prvo mišljenje o Albaniji.

ili religijskog identiteta moraju takođe biti dio krivičnopravnih odredbi da bi se osiguralo odgovarajuće sankcionisanje takvih krivičnih djela.

30. Savjetodavni odbor često posmatra posebne oblike predrasuda i diskriminacije sa kojima se suočavaju lica koja pripadaju ranjivim grupama, poput romskih zajednica. Da bi se pomoglo borbi protiv takvog vida diskriminacije, treba definisati, primjenjivati i nadzirati posebne mjere na redovnoj osnovi radi promovisanja pune i djelotvorne ravnopravnosti za lica koja pripadaju ranjivim grupama, u bliskoj saradnji sa predstavnicima ovih grupa. S obzirom da se prepreke koje se odnose na uživanje pune i djelotvorne ravnopravnosti protežu dalje od oblasti jezika, Savjetodavni odbor poziva vlasti da se na sveobuhvatan način pozabave pitanjima propagiranja stereotipâ, diskriminatornog postupanja te činjenične neravnopravnosti lica koja pripadaju ranjivim grupama, poput Roma, u svim životnim oblastima u cilju pokušaja promjene društvenog stava prema takvim grupama. Ti naponi mogu, na primjer, da podrazumijevaju promovisanje upotrebe romskog jezika u odgovarajućim situacijama.

31. Uslovi po pitanju poznavanja jezika koje neke države članice Savjeta Evrope propisuju da bi se ostvario pristup zaposlenju u javnom sektoru, ili u određenim slučajevima čak i državljanstvu, mogu predstavljati prepreku za srazmjerno uživanje jednakih šansi za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i stoga mogu dovesti do posrednog diskriminatornog ishoda. Nužno je činiti napore da bi se omogućilo da se gore navedeni uslovi osmišljavaju i primjenjuju na nediskriminatoran i transparentan način i da uključuju mehanizme periodične revizije i evaluacije u pogledu njihovog uticaja na jednake šanse za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. U svjetlu ovoga, Savjetodavni odbor smatra da nesmetan pristup kvalitetnom usvajanju službenih jezika za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama može poslužiti kao korisno sredstvo u smanjenju različitosti i promovisanju što djelotvornije ravnopravnosti.³¹

2. TOLERANCIJA, INTERKULTURNI DIJALOG I NEDISKRIMINACIJA

32. Član 6 Okvirne konvencije primjenjuje se za sva lica koja žive na teritoriji neke države članice. Ova odredba se odnosi na društvo u cjelini, pozivajući se na politike kojima se odražava i promoviše različitost, uklanjanju barijere, i podstiču kontakti i saradnja između lica koja pripadaju različitim grupama, naročito u oblastima obrazovanja, kulture i medija. Stoga, obaveza promovisanja tolerancije, uzajamnog razumijevanja i borbe protiv bilo kog oblika diskriminacije temelj je svih jezičkih prava. Kao posljedica toga i u skladu s opštim duhom dvojezičnosti i plurilingvalizma pojedinca prema Okvirnoj konvenciji,³² rad Savjetodavnog odbora zasniva se na priznavanju i poštovanju koristi višejezičnosti radi promovisanja tolerancije i poštovanja različitosti u društvu.

33. Jezičke politike treba da obezbijede da se svi jezici čuju i budu vidljivi u javnom domenu i tako bi time svako lice postalo svjesno višejezičnog karaktera društva, i da bi prepoznalo sebe kao sastavni dio društva. Da bi se izgradilo poštovanje za jezike sa manjim stepenom upotrebe, jezičkim politikama mora se podstaći upotreba različitih jezika na javnim mjestima, poput lokalnih administrativnih centara, kao i u medijima. Pored toga, nije samo bitno da govornici manjinskih jezika nauče jezik govornikâ većinskih jezika, već i obratno. U

³¹ Prvo mišljenje o Letoniji.

³² V. Prvi Tematski komentar o obrazovanju, dio 2.1.2.

skladu sa načelima sadržanim u članu 6 Okvirne konvencije, inkluzivne jezičke politike treba da odgovore na potrebe svakog lica ponaosob, uključujući lica koja pripadaju nacionalnim manjinama koja žive van svog tradicionalnog mjesta prebivališta, imigrante i lica bez državljanstva.³³

2.1. Odražavanje kulturne i jezičke različitosti

34. Savjetodavni odbor stalno skreće pažnju na situacije u kojima se manjinske kulture i jezici ne promovišu kao sastavni dio većinskog društva već se prije predstavljaju kao „marginalizovani”. Ovo može dovesti do izolacije manjinskih kultura i jezika i može imati za rezultat asimilaciju lica koja pripadaju manjinama u većinsku kulturu, koja se shvata „naprednijom”. Prema tome, Savjetodavni odbor preporučuje uključivanje manjinskih kultura kao integralnog dijela opštekulturnog razvoja u društvo uz puno poštovanje njihovih osobenosti i pozitivnog doprinosa društvenoj zajednici. Savjetodavni odbor naročito poziva vlasti da kroz nastavne programe peduzmu mjere radi povećanja svijesti javnosti o jezicima i kulturama lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. Ovaj proces treba sprovesti na cijeloj teritoriji države članice a ne isključivo u oblastima koje tradicionalno naseljavaju manjinske grupe. Savjetodavni odbor poziva organe vlasti da nastave sa naporima u podizanju svijesti javnosti koji se potenciraju putem medija i u školama u cilju promovisanja i naglašavanja kulturne i jezičke raznolikosti društvenih grupa.³⁴ Ovaj proces treba da podrazumijeva obuku nastavnika i državnih zvaničnika, uključujući predstavnike policije, ponudom međukulturne i multikulturne obuke kao i obuke koja se odnosi na ljudska prava.³⁵

2.2. Medusobni odnos govornikâ većinskih i manjinskih jezika

35. Savjetodavni odbor zabrinut je povodom sve većih napetosti te podjelâ u pogledu spornih pitanja iz oblasti jezika, koje se dešavaju čak i u društvima koja obično karakteriše miroljubiv odnos među licima koja pripadaju različitim grupama. Savjetodavni odbor posebno zabrinjava situacija kada se jezičke podjele koriste u političke svrhe, i kada se predstavljaju kao uzrok društvenih neslaganja, kao i kada se motiv netolerancije po osnovu jezičke pripadnosti primjećuje u političkom diskursu. Takva kretanja mogu decenijama da štete dobrim odnosima u okviru zajednice.³⁶

36. Diskriminatorske politike i mjere, posebno u oblasti obrazovanja, često se opravdavaju nedovoljnim znanjem službenog jezika(â). U svjetlu toga, Savjetodavni odbor osuđuje diskriminaciju po osnovu rase i segregaciju Roma, i s tim u vezi poziva na mjere koje promovišu ravnopravan pristup učenju romskog jezika kao i većinskih jezika za lica koja pripadaju romskoj manjinskoj grupi. Savjetodavni odbor takođe poziva organe vlasti da zauzmu što fleksibilniji pristup prema licima koja pripadaju romskoj manjinskoj grupi koja ne posjeduju državljanstvo te države. Kao bitnu stavku, oni treba da razmotre da im se omogućí da iskoriste mjere koje se preduzimaju u vezi sa licima koja pripadaju romskoj manjini koja ima državljanstvo, posebno na polju obrazovanja.³⁷

³³ V. na primjer, Treće mišljenje o Austriji.

³⁴ Treće mišljenje o Mađarskoj.

³⁵ Prvo mišljenje o Lihtenštajnu.

³⁶ Treće mišljenje o Moldaviji; Treće mišljenje o Ujedinjenom Kraljevstvu; Treće Mišljenje o “bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji.”

³⁷ Treće mišljenje o Njemačkoj; Treće mišljenje o Ujedinjenom Kraljevstvu; Treće mišljenje o “bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji.”

37. Naročito treba obratiti pažnju na jezičke prepreke licâ koja pripadaju određenim manjinskim grupama kada je u pitanju pristup uslugama što u nekim slučajevima može dovesti do indirektne diskriminacije. Ovo se može desiti sa brojčano malim grupama govornikâ jezika u službenoj upotrebi, nacionalnim manjinama kako su definisane Okvirnom konvencijom izvan njihovog tradicionalnog mjesta stanovanja, kao i govornicima jezika bez pravne zaštite.

38. Savjetodavni odbor pozdravlja mjere koje su vlasti preduzele u korist integracije migranata i djece izbjeglica u škole, naročito promovisanje učenja maternjeg jezika i međukulturne nastave, i podstiče vlasti da postrože primjenu tih mjerâ.³⁸ Savjetodavni odbor primjećuje da djeca migranti, između ostalog, zbog jezičkih barijera, mogu da se suoče sa poteškoćama u pristupu obrazovanju; ovo često ima za rezultat prezastupljenost takve djece u nižim razredima srednje škole i nedovoljne zastupljenosti u višim razredima srednje škole i na fakultetima. Da bi se poboljšao pristup i djelotvorna integracija te djece u škole, potrebno je preduzeti dodatne mjere podrške, poput intenzivnih časova jezika, dodatnih obuka i konsultacijâ, kao i mjerâ podizanja svijesti za porodice. Savjetodavni odbor takođe pozdravlja podršku porodicâ migranata, a naročito ženâ koje dolaze iz migrantske sredine, putem obezbjeđivanja kurseva na službenom jeziku, savjetodavnih usluga i usluga informisanja.

39. Savjetodavni odbor takođe primjećuje da su neke države članice uvele ugovore o integraciji sa migrantima koji govore strane jezike. Premda potvrđuje važnost jezika kao sredstva integracije, Savjetodavni odbor naglašava da integracija obuhvata i većinske i manjinske zajednice, i da taj pojam ne treba da se zasniva u neodgovarajućoj mjeri na naporima koje čine migranti.³⁹ U tom smislu, Savjetodavni odbor naročito je kritikovao upotrebu sankcija u svjetlu ugovora o integraciji, poput uskraćivanja socijalne pomoći ili nemogućnosti produženja boravišne dozvole i prijetnje istjerivanjem migranata iz države jer smatra da je prinuda neodgovarajuća mjera za promovisanje integracije.⁴⁰ Uz to, svi preduzeti koraci moraju omogućiti svakom pojedincu očuvanje i razvoj njegovog ili njenog cjelokupnog jezičkog repertoara, uključujući i maternji jezik. Očuvanje i razvoj identiteta i kulture nekog lica - uključujući višestruku identitetsku pripadnost i višejezički repertoar – moraju da se poštuju i podržavaju ne samo zbog njihovih značajnih kognitivnih prednosti za svakog pojedinca, već i kao važan preduslov za uspješnu integraciju u društvo.

ČETVRTI DIO: JEZIČKA PRAVA I MEDIJI

40. Mediji imaju ključnu ulogu kada su u pitanju jezička prava nacionalnih manjina. Pravo na primanje i pružanje informacija i idejâ na manjinskom jeziku, definisano članom 9 Okvirne konvencije, zavisi od djelotvornih prilika za pristup medijima. Uz to, mogućnost primanja i pružanja informacija na nekom jeziku kojeg pojedinac u cjelosti razumije i na kojem može da komunicira, preduslov je za ravnopravno i djelotvorno učešće u javnom, ekonomskom, društvenom i kulturnom životu. Štaviše, da bi se jezik razvio u svakom domenu i služio govorniku kao sveobuhvatno sredstvo komunikacije, potrebno je da bude prisutan u javnom životu, uključujući javne servise. Prisustvo manjinskih jezika u državnim medijima ojačava društvenu koheziju, odražavajući cjelokupnu inkluzivnu politiku prema

³⁸ Treće mišljenje o Finskoj.

³⁹ Treće mišljenje o Lihtenštajnu.

⁴⁰ Treće mišljenje o Austriji.

manjinskim grupama, koja se zasniva na priznavanju i podsticanju identitetske samosvijesti manjinâ.

1. DRŽAVNI MEDIJI

41. Da bi emitovanje na javnom servisu odrazilo kulturnu i jezičku različitost koja postoji u okviru društva, njime se mora garantovati odgovarajuće prisustvo licâ koja pripadaju manjinama i njihovih jezika, uključujući brojčano manje nacionalne manjine. Ovo zahtijeva davanje podrške onim medijima i programima za, od strane i o nacionalnim manjinama na manjinskim ili većinskim jezicima, kao i u dvojezičkom ili višejezičkom formatu. O interesima i problemima manjinskih grupâ treba izvještavati u redovnim programima a ne izdvojeno u povremenim emisijama. Vodeće medijske kuće treba da budu uključene u širi politički diskurs od značaja za licâ koja pripadaju manjinama.⁴¹ U tu svrhu, treba činiti napore pri zapošljavanju i zadržavanju novinarâ koji dolaze iz manjinskih zajednicâ u vodećim medijskim programima, i omogućiti da manjinske grupe imaju svoje predstavnike u programskim savjetima. Sem toga, lica koja pripadaju nacionalnim manjinama treba da učestvuju u osmišljavanju emisija na manjinskim jezicima da bi omogućili da takvi programi na odgovarajući način odražavaju interese i probleme manjinskih zajednica. Sa pažnjom treba osmišljavati kvalitetan program na manjinskom jeziku koji bi bio privlačan široj publici. Treba omogućiti da se ti programi emituju u odgovarajućim terminima.⁴²

42. Kako emitovanje programâ na manjinskim jezicima često iziskuje dodatne napore zbog prevođenja i izrade odgovarajuće terminologije, treba opredijeliti sredstva iz budžeta za te programe.⁴³ Mora se olakšati pristup manjinskih organizacijâ i medijskih kućâ javnom finansiranju omogućavajući izuzimanje od opštih kriterijuma, poput minimalnog područja distribucije ili pokrivenosti, ili posebne uslove za učešće na tenderima.⁴⁴ Treba obratiti posebnu pažnju na potrebe brojčano manjih manjinskih grupâ ili na naročito ranjive grupe poput romskih zajednicâ koje obično imaju veoma ograničen pristup medijima na svom jeziku i koje imaju problem sa nedostatkom kvalifikovanih novinarâ, obučenih za rad na manjinskom jeziku. Kada mediji imaju ključnu ulogu u kontinuiranom procesu jezičkog oživljavanja, potrebna je snažna državna podrška. Vlasti treba da obezbijede bolje finansiranje organizacijâ ili medijskih kućâ koje predstavljaju ove manjine u cilju skretanja pažnje većinskih grupâ na identitet, jezik, istoriju i kulturu manjinskih grupâ.

43. Savjetodavni odbor primjećuje da je nekoliko država usvojilo značajne kvote za emitovanje programâ na službenom jeziku/jezicima. Premda priznaje legitimnost cilja promovisanja službenih jezika, Savjetodavni odbor dosljedno naglašava u svojim nalazima da treba donijeti posebne odredbe kojima treba da se obezbijedi zagantovanost jezičkih pravâ licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, na primjer, putem fleksibilne primjene takvih kvotâ i ili putem izuzeća regionâ gdje manjinske zajednice žive u znatnom broju.⁴⁵ Nametanje jezičkih kvotâ ne smije nikada da podrazumijeva određivanje sadržaja programa i mora u potpunosti ispoštovati slobodu medija. Prilikom dodjeljivanja sredstava iz državnog budžeta medijima za promociju manjinskih jezika treba uzeti u obzir troškove prevođenja ili titlovanja kako bi oni mogli da se pridržavaju ovih kvotâ.

⁴¹ Treće mišljenje o Hrvatskoj.

⁴² Drugo mišljenje o Rumuniji.

⁴³ Treće mišljenje o Mađarskoj.

⁴⁴ Treće mišljenje o Ruskoj Federaciji (ograničeno); Treće mišljenje o Austriji.

⁴⁵ Drugo mišljenje o Ukrajini.

44. Štaviše, važno je da se uzme u obzir da se članom 6 Okvirne konvencije izričito poziva na aktivnost medija u promovisanju tolerancije i međukulturnog dijaloga u društvu, kao i promovisanje socijalne kohezije. Savjetodavni odbor kontinuirano naglašava bitnu ulogu medija u promovisanju tolerancije i uvažavanja različitosti, kritikujući ih zbog podstrekivanja međuetničkih netrpeljivosti putem pristrasnog izvještavanja.⁴⁶ U svjetlu ovoga bitno je omogućiti da se osnuju regulatorna tijela radi promovisanja novinarske etike, uključujući namjenske obuke i aktivnosti podizanja svijesti, i da takva tijela takođe uključe predstavnike manjinskih grupa kao i to da se redovno konsultuju sa manjinskim zajednicama.

2. PRIVATNI MEDIJI

45. Savjetodavni odbor cijeni značajnu ulogu koju privatni i državni mediji imaju u procesu ostvarivanja jezičkih prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i pozdravlja doprinos privatnih medija u oblasti integracije i opšteg poštovanja kulturne različitosti u društvu.⁴⁷ Uzimajući u obzir konkurentnost privatnih medija, vlasti treba da razmotre stvaranje podsticaja za privatne i državne medije, na primjer putem finansiranja i dodjele frekvencija, kako bi se povećao pristup i prisustvo u medijima naročito kada se radi o brojčano manjim manjinskim grupama i njihovim jezicima. U tom pogledu naročito treba obratiti pažnju na posebne potrebe seoskih ili udaljenih oblasti gdje tradicionalno žive lica koja pripadaju nacionalnim manjinama ili su u znatnom broju prisutna.

46. Kada je u pitanju primjena kvota za službene jezike u pogledu službenih jezika u privatnim medijima, Savjetodavni odbor nalazi da naročitu pažnju treba obratiti na to da se omogućiti da privatne inicijative ne budu nepotrebno ograničene i da jezičke kvote ne sprječavaju osnivanje ili kontinuitet rada medija na manjinskim jezicima.⁴⁸ Savjetodavni odbor smatra da primjena kvota za službene jezike od 75 % u privatnim medijima nije u skladu sa članom 9.3 Okvirne konvencije.⁴⁹ Negativne posljedice sa kojima se suočavaju mediji na manjinskim jezicima mogu da uključuju ograničavanje trajanja programa, povećane troškove zbog potrebe prevodenja ili titlovanja na službeni jezik, i čak, u nekim slučajevima, novčane kazne za kršenje pravnih odredbi u ovom domenu.

3. ŠTAMPANI MEDIJI

47. Premda član 9.3. uglavnom sadrži negativnu obavezu *da ne sprječava* osnivanje i korišćenje štampanih medija, Savjetodavni odbor kroz brojna mišljenja za svaku državu pojedinačno naglašava naročiti značaj te obaveze za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.⁵⁰ Služeći kao važno i tradicionalno sredstvo primanja informacija i novosti, naročito kada su u pitanju stariji članovi manjinskih zajednica, štampana izdanja na manjinskim jezicima takođe imaju znatno simboličku i znakovitu vrijednost za zajednicu u cjelini, pošto se njima potvrđuje postojanje određenog jezika u javnosti. Pored toga, Savjetodavni odbor kontinuirano naglašava da manjinske zajednice smatraju svoj štampani medij na manjinskom jeziku bitnim sredstvom očuvanja i razvoja specifičnosti svoje kulture i jezika u okviru većinskog društva. Stoga, Savjetodavni odbor naglašava potrebu za podržavanjem takvih izdanja koja, usljed svog malog tiraža, često nisu ekonomski održiva, s

⁴⁶ V., na primjer, Treće mišljenje o Ukrajini (ograničeno izdanje); Treće mišljenje o Ruskoj Federaciji (ograničeno izdanje)

⁴⁷ V. na primjer, Treće mišljenje o Austriji.

⁴⁸ Treće mišljenje o Moldaviji.

⁴⁹ Drugo mišljenje o Ukrajini.

⁵⁰ V. na primjer, Treće mišljenje o Finskoj.

obzirom da se njihov naročiti značaj za manjinsku zajednicu ne može zamijeniti savremenim i elektronskim medijima. Savjetodavni odbor podstiče države da omoguće da njihova opšta pravila o subvencijama štampanim medijima, koja obično sadrže uslove poput najmanjeg broja odštampanih primjeraka ili tiraža distribucije na cijeloj teritoriji ne treba da se primjenjuju na štampane medije na manjinskim jezicima koji vjerovatno nikada neće ispuniti ove uslove.⁵¹ Kada se obezbijede subvencije i podrška za štampane medije na manjinskim jezicima, raspodjela sredstava treba da se izvrši u skladu sa jasnim i transparentnim procedurama, uz puno poštovanje slobode izražavanja.

4. TEHNOLOŠKI NAPREDAK U MEDIJIMA I UTICAJ NA MANJINSKE GRUPE

48. Kao i ponuda programa na manjinskim jezicima u privatnim medijima, ponuda izdanja na manjinskim jezicima na internetu stalno raste. Elektronski mediji često imaju važnu ulogu u distribuciji informacija na manjinskim jezicima. Iako elektronski mediji ne mogu zamijeniti tradicionalne štampane medije, ipak se moraju uzeti u obzir kada se daje podrška programima medija na manjinskim jezicima. Važno je napomenuti da postoji potreba za stručnom i finansijskom podrškom radi održavanja veb-sajtova i za povećanom obukom novinarâ koji rade u elektronskim medijima na manjinskim jezicima.⁵²

49. Tehnički i tehnološki razvoj na polju medija, uključujući društvene mreže, nude mogućnosti ali mogu predstavljati i prepreku za pristup medijima na manjinskim jezicima, zavisno od načina na koji se uvode ove promjene i na kakav prijem zainteresovanih grupa nailaze. Moraju se uzeti u obzir posebne potrebe i interesi manjinskih zajednica, na primjer kada se radi o promjeni frekvencija.⁵³ S obzirom na ograničenost zemaljskih frekvencija, broj kanala elektronskih medija može se povećati putem digitalizacije. Međutim, od velike je važnosti da napredak u digitalizaciji medija ne ograničava mogućnost licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama da dobiju medij na sopstvenom jeziku. Uvođenjem novih tehnologijâ može se takođe olakšati prijem programâ na manjinskim jezicima koji su proizvedeni u drugim, obično susjedskim državama, što se podstiče članom 17 Okvirne konvencije. Ovo, međutim, ne treba da se shvati kao zamjena za programe proizvedene u samoj državi, čime se obično bolje zadovoljavaju potrebe i interesi manjinskih zajednicâ.⁵⁴

5. FILMSKA/MUZIČKA INDUSTRIJA I MANJINSKI JEZICI

50. Domaći filmovi ili muzika na manjinskim jezicima mogu da takođe igraju značajnu ulogu u promovisanju prestiža i prisustva određenog manjinskog jezika u javnom životu i na isti način su zaštićeni odredbama člana 9 Okvirne konvencije. Primjera radi, Savjetodavni odbor smatra da organi vlasti ne smiju da uvode pretjerane zahtjeve u pogledu sinhronizacije filmova, post-sinhronizacije ili titlovanja na službeni jezik, pošto se ovim može nesrazmjerno omesti proizvodnja i projekcija filmova na manjinskim jezicima.⁵⁵

⁵¹ V. na primjer, Treće mišljenje o Austriji, Treće mišljenje o Finskoj.

⁵² Treće mišljenje o Kipru.

⁵³ Treće mišljenje o Slovačkoj Republici.

⁵⁴ Treće mišljenje o Njemačkoj; Treće mišljenje o Moldaviji.

⁵⁵ Drugo mišljenje o Ukrajini.

PETI DIO: JAVNA I PRIVATNA UPOTREBA MANJINSKIH JEZIKA

1. UPOTREBA MANJINSKIH JEZIKA U JAVNOSTI, UPRAVI I U SUDSTVU

51. Jezička prava su djelotvorna isključivo ukoliko se uživaju u javnoj sferi. Član 10 Okvirne konvencije sadrži glavna načela koja se odnose na pravo na upotrebu manjinskih jezika usmeno i pisanim putem, u privatnosti ili javnosti, uključujući – pod određenim uslovima povezanost sa organima uprave. S obzirom na važnost ovog prava, od suštinske je važnosti da se svaka odluka koja se odnosi na jezičke politike i uživanje jezičkih prava, donosi u bliskim konsultacijama sa predstavnicima manjinskih grupa da bi se obezbijedilo da se interesi licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama djelotvorno i propisno uzimaju u obzir.

1.1. Zakoni o službenom jeziku, ili zakoni o ‘državnom jeziku’

52. Pravo na upotrebu nekog jezika privatno ili javno, usmeno ili pisanim putem, slobodno i bez miješanja drugih lica, smatra se jednim od glavnih načina zaštite i očuvanja jezičkog identiteta. Iako niko ne smije da ometa korišćenje prava na upotrebu manjinskog jezika, član 10.1 takođe ograničava miješanje države u javnu upotrebu manjinskih jezika, kao na primjer na javnim mjestima i u prisustvu drugih licâ. Zakoni i propisi o jeziku mogu ograničiti isključivu upotrebu manjinskih jezika samo u slučajevima kada se aktivnostima privatnih firmi, organizacija ili institucija utiče na legitimni državni interes, poput javne bezbjednosti, zdravstva, zaštite prava potrošača i prava zaposlenih, ili sigurnosti na radnom mjestu. Mora se uspostaviti neophodnost i srazmjernost takvih mjera, a prava i interesi pojedinaca u tom postupku se moraju uzeti u obzir. Stoga, pojam legitimnog javnog interesa mora se usko tumačiti. Kada se radi o pravima potrošača, primjera radi, zdravstvene i bezbjedonosne mjere (poput onih koje se odnose na liječenje) moraju preovladavati nad pitanjima da li većina potrošača daje prednost službenom jeziku.

53. Države mogu da usvoje zakone koji imaju za cilj jačanje i zaštitu službenog jezika(â).⁵⁶ Međutim, ovom legitimnom cilju mora se težiti na način koji je u skladu sa pravima koja su sadržana u članovima 10 i 11 i ostalim važnim odredbama Okvirne konvencije i njenom opštem duhu podsticanja tolerancije i zajedničkog razumijevanja u okviru društva. Na osnovu ovog eksplicitnog prava licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama da koriste svoj jezik slobodno i bez ometanja, sadržanog u članu 10.1, zakonima o državnom jeziku naročito se ne smije prekršiti pravo na privatnost svakog lica. Mjere koje imaju za cilj promovisanje službenih jezika moraju se primjenjivati na način na koji se poštuje identitet i jezičke potrebe licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama. Stoga, vlasti moraju da teže uspostavljanju odgovarajuće ravnoteže između zaštite službenog jezika(â) i jezičkih prava licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama. U tom smislu, promotivne i podsticajne utemeljene mjere su mnogo mnogo efikasniji pristup na putu sticanja znanja i upotrebe službenog jezika(â) cijelog stanovništva od bilo kog oblika prinude.

54. Neke države ustanovljavaju i primjenjuju kaznene mjere poput nametanja novčanih kazni ili povlačenja profesionalnih dozvola u cilju nametanja upotrebe službenog jezika(â).⁵⁷ Savjetodavni odbor smatra da se sankcijama bilo koje prirode za nepoštovanje odredbi zakonâ o državnom jeziku moraju strogo poštovati granice srazmjernosti i postojanje jasno demonstriranog, legitimnog i preovlađujućeg javnog interesa. U tom pogledu, Savjetodavni

⁵⁶ (Na osnovu člana 14.3 Okvirne konvencije i Eksplanatornog izvještaja) u nekim zemljama, službeni jezik odgovara terminu ‘državni jezik’, čime se upućuje na važnu funkciju države u identifikaciji jezika.

⁵⁷ Treće mišljenje o Slovačkoj Republici; Prvo i Drugo mišljenje o Estoniji.

odbor smatra da samo pravna obaveza nametanja novčanih kazni, bilo da se radi o pravnim licima ili samozaposlenim fizičkim licima, zbog privatne upotrebe svog manjinskog jezika nije u skladu sa odredbama Okvirne konvencije. Nametanje sistema jezičke kontrole u privatnom sektoru je jednako nekompatibilno sa Okvirnom konvencijom, pošto se time može nesrazmjerno narušiti privatnost pojedinca.⁵⁸

1.2. Upotreba manjinskih jezika u kontaktima sa upravnim vlastima u oblastima koje tradicionalno ili u značajnom broju naseljavaju nacionalne manjine

55. U članu 10.2 navode se uslovi na osnovu kojih manjinski jezici mogu da se takođe upotrebljavaju u odnosima sa upravnim vlastima. Ova upotreba nije na štetu upotrebi službenog jezika(â). Iako države uživaju određeno diskreciono pravo u pogledu identifikacije oblasti gdje manjine žive u „značajnom broju”, one imaju dužnost obezbjeđivanja jasnih kriterijuma kada se radi o tome šta predstavlja „dovoljni broj” ili “dovoljno veliki broj.”⁵⁹ Mogućnost upotrebe manjinskih jezika u poslovima sa upravnim vlastima u svim oblastima utvrđenim članom 10.2 Okvirne konvencije ne smije se prepustiti isključivo diskreciji lokalnih vlasti. Stoga, važno je postaviti jasne i transparentne procedure o tome kako i kada uvesti upotrebu manjinskih jezika, uključujući njihov pisani oblik, da bi se obezbijedilo da se to pravo uživa na ravnopravan način.

56. Kako se prava određena članom 10.2 ostvaruju putem jednog od dva glavna kriterijuma (kriterijuma dovoljnog broja *ili* neke oblasti koja se tradicionalno naseljava), ona se takođe primjenjuju na oblasti gdje živi relativno mali procenat lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, pod uslovom da lica koja pripadaju nacionalnim manjinama *tradicionalno* naseljavaju određene oblasti, da takva lica zahtijevaju ostvarivanje tog prava, i da takav zahtjev odgovara nekoj stvarnoj potrebi. Države članice treba da pažljivo prouče navedene zahtjeve i da procijene postojeće potrebe u onim geografskim oblastima koje u dovoljnom broju ili tradicionalno naseljavaju lica koja pripadaju manjinama, uzimajući u obzir i posebnu lokalnu situaciju.⁶⁰ U ovom kontekstu, “potreba” ne podrazumijeva nemogućnost lica koja pripadaju nacionalnim manjinama da govore službenim jezikom niti na posljedičnu zavisnost tih lica od uslugâ na svom manjinskom jeziku. Ugrožavanje upotrebe određenog manjinskog jezika kao sredstva komunikacije u određenoj oblasti dovoljan je razlog za postojanjem “potrebe” u smislu člana 10.2 Okvirne konvencije.⁶¹ Moraju postojati zaštitne mjere radi održavanja uslugâ na nekom manjinskom jeziku, čak i kad se on ne koristi u velikoj mjeri jer u suprotnom, mogao bi da prestane da postoji u javnoj sferi. Uz to, države ne treba da donose odluke o dovoljnom postojanju zahtjeva na osnovu raspravâ koje se održavaju u tijelima gdje lica koja pripadaju nacionalnim manjinama nisu adekvatno zastupljena.⁶²

57. Brojčani prag ne smije da predstavlja nepotrebnu prepreku službenoj upotrebi određenih manjinskih jezika u oblastima koje bilo tradicionalno ili u značajnom broju naseljavaju lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. Posebno se ističe da uslov da manjinska grupa čini barem polovinu stanovništva neke gradske četvrti u cilju priznavanja upotrebe manjinskih jezika u kontaktu sa lokalnim organima uprave nije u skladu sa Okvirnom konvencijom.⁶³ Onamo gdje postoji prag, ne smije da se primjenjuje strogo, već

⁵⁸ Prvo mišljenje o Letoniji.

⁵⁹ Prvo mišljenje o Armeniji.

⁶⁰ Prvo mišljenje o Bugarskoj.

⁶¹ Prvo mišljenje o Holandiji.

⁶² Prvo mišljenje o Italiji.

⁶³ Drugo mišljenje o Bosni i Hercegovini.

treba postupati na fleksibilan i oprezan način.⁶⁴ Savjetodavni odbor pozdravlja fleksibilnost koju neki zvaničnici lokalnih organâ uprave pokazuju prilikom primjene strogih pravnih odredbi koje se tiču upotrebe manjinskih jezika onamo gdje se u praksi komunikacija i prepiska na manjinskim jezicima i dalje prihvata, čak se pisani odgovor daje na službenom jeziku.⁶⁵ Štaviše, Savjetodavni odbor podstiče države da pažljivo razmotre postavljanje praga za određivanje onih oblasti koje naseljavaju lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u značajnom broju i pozdravlja mjere koje preduzimaju upravne vlasti na smanjivanju praga na odgovarajući nivo.

58. Savjetodavni odbor podstiče maksimalnu primjenu mogućnosti koje su definisane zakonom da bi se omogućila upotreba manjinskih jezika u kontaktu sa organima uprave na lokalnom nivou i u obrazovanju. Organi vlasti treba da podržavaju i aktivno podstiču takve mjere stvaranjem povoljnog okruženja za upotrebu manjinskih jezika, uključujući raspodjele neophodnih finansijskih i ljudskih resursa.⁶⁶ U tom kontekstu, vlasti se takođe pozivaju da pažljivo razmotre situaciju tih nacionalnih manjinâ i jezičkih zajednicâ čiji članovi u značajnom broju žive izvan svojih tradicionalnih teritorija (često u glavnim gradovima). S tim u vezi, Savjetodavni odbor ponavlja da uslove iz člana 10.2 treba ispuniti dok god postoji tražnja za tim i dok lica koja pripadaju nacionalnim manjinama žive u značajnom broju.⁶⁷

1.3. Pravo na informisanost u krivičnom postupku

59. U skladu sa članom 10.3 Okvirne konvencije, svako lice koje pripada nacionalnim manjinama ima pravo da bude informisano u toku krivičnog postupka o razlozima svog hapšenja i o prirodi i uzroku bilo koje optužbe protiv njega/nje na jeziku koji on/ona razumije. Ova prava takođe se garantuju članovima 5 i 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Međutim, Savjetodavni odbor je u više navrata primijetio da, iako vjerovatno postoje odgovarajuće pravne odredbe, ovo pravo često se ne primjenjuje sistematično zbog neodgovarajućih finansijskih resursa i/ili nedostatka kvalifikovanih sudskih prevodilaca. Ovo je naročito slučaj kod jezika sa bročano manjim manjinama. Savjetodavni odbor stalno podstiče vlasti da preduzimaju sve neophodne mjere da bi se omogućilo da se prava vezana za manjinske jezike u cjelosti štite u sudskom sistemu, uključujući fazu istrage i predraspravnu fazu.⁶⁸ Pored toga, Savjetodavni odbor pozdravlja zagaranatovanost prava na prevođenje na manjinski jezik ne samo u kontekstu krivičnog postupka, nego i u slučaju građanskog i upravnog postupka.⁶⁹

1.4. Pismo manjinskih jezika

60. Član 10 bavi se pitanjem izbora pisma odvojeno od prava na upotrebu nekog manjinskog jezika. Savjetodavni odbor smatra pismo sastavnim dijelom jezika i stoga naročito podstiče države da ne prave razliku između ta dva pojma niti da stvaraju zasebna pravila. Štaviše, Savjetodavni odbor smatra da u slučaju kada se upotreba jezika ne tiče

⁶⁴ V. Treće mišljenje o Slovačkoj Republici što se tiče brojčanog praga od 20%.

⁶⁵ Treće mišljenje o Estoniji.

⁶⁶ Treće mišljenje o Sloveniji; Drugo mišljenje Švajcarskoj.

⁶⁷ Treće mišljenje o Finskoj; Prvo mišljenje o Norveškoj.

⁶⁸ Prvo mišljenje o Republici Češkoj.

⁶⁹ Prvo mišljenje o Gruziji; Drugo mišljenje o Rumuniji.

odnosa sa organima uprave, izbor pisma treba po pravilu da ostane diskreciono pravo pojedinaca, i da stoga ne podliježe bilo kakvom normativnom ograničenju.⁷⁰

2. ISPOLJAVANJE MANJINSKIH JEZIKA: LIČNA IMENA, IMENA MJESTA I TOPOGRAFSKE OZNAKE

2.1. Lična imena i patronimi

61. Pravo na upotrebu ličnog imena na manjinskom jeziku i na njegovo zvanično priznanje je suštinsko jezičko pravo, koje je u bliskoj vezi sa ličnim identitetom i dostojanstvom, pa ga Savjetodavni odbor naglašava u brojnim mišljenjima za države.⁷¹

Države članice moraju da omoguće da su pojedinci oslobođeni preprekâ ili pritiska povodom upotrebe i priznanja svojih imena na sopstvenom jeziku. Ovo znači da važni državni službenici, poput onih koji izdaju izvode iz matične knjige rođenih, moraju da budu svjesni svojih obaveza. Premda je ta odredba sročena na način koji dozvoljava državama članicama njenu primjenu u kontekstu njihovih specifičnih okolnosti i pravnog poretka, treba da postoji i da se primjenjuje ravnopravno jasan zakonodavni okvir u skladu sa međunarodnim standardima.

62. U slučaju kada licâ moraju da promijene ili odustanu od svojih imena, član 11 Okvirne konvencije nalaže da se treba omogućiti dodavanje izvornog oblika imena u pasošima, ličnim ispravama ili izvodima iz matične knjige rođenih. Prijava treba da se podnese na zahtjev dotičnog lica ili njegovih/njenih roditelja.⁷² Otuda, zahtjev za sačinjavanjem dokumentovanih dokaza ne bi trebalo da u praksi nepotrebno ograničava pravo na upotrebu izvornog oblika imena licâ u ličnim ispravama, niti troškovi povodom toga smiju biti ograničavajući.⁷³ U skladu sa članom 11, organi uprave mogu da nalože da lične isprave sadrže fonetsku transkripciju dotičnog ličnog imena na službenom pismu, u slučaju da to ime sadrži strana slova. Međutim, takva transkripcija mora biti što preciznija i ne smije biti neusklađena sa osnovnim elementima manjinskog jezika, kao što su njegovo pismo i gramatika. Uz to, Savjetodavni odbor očekuje da se pravo na službeno priznanje imena na manjinskim jezicima u svakom trenutku u potpunosti poštuje.⁷⁴ Moderne tehnologije olakšavaju upotrebu dijakritičkih znakova, i pisama nacionalnih manjina. Stoga, države se podstiču da iskoriste sve dostupne tehničke mogućnosti u svrhu ponude punog i djelotvornog garantovanja pravâ koja su definisana članom 11 Okvirne konvencije.⁷⁵

63. Problemi mogu da nastupe zbog sukoba jezičkih tradicija, na primjer, prilikom određivanja sufiksa u ženskim imenima nakon braka, što se može proširiti na imena djece. Savjetodavni odbor pozdravlja zakone i propise kojima se omogućava unošenje prezimena u registar bez ženskih sufiksa koje zahtijevaju gramatička pravila slovenskih jezika, kao i

⁷⁰ Drugo mišljenje o Ruskoj Federaciji; Treće mišljenje o Ruskoj Federaciji (ograničeno izdanje).

⁷¹ V. na primjer, Drugo mišljenje o Litvaniji; Treće mišljenje o Finskoj.

⁷² Prvo mišljenje Litvaniji; Prvo mišljenje o Ukrajini.

⁷³ Prvo mišljenje o Letoniji.

⁷⁴ Prvo mišljenje o Azerbejdžanu; Takođe v. u ovom kontekstu odluku „Visokog Komeserijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice“ *Rajhman protiv Letonije*, gdje je Odbor razmotrio pretvaranje nekog ličnog imena u skladu sa gramatičkim pravilima letonskog jezika kao kršenje obaveze „Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima“

⁷⁵ Treće mišljenje o Finskoj; Drugo mišljenje o Poljskoj.

obratno, zakone i propise kojima se dozvoljava slovenski sufiks u zemljama koje obično nemaju takvu praksu u skladu sa pravilom o deklinaciji imena po rodovima.⁷⁶

2.2. Informacije privatnog karaktera vidljive javnosti

64. Odredbe kojima se nepotrebno ograničava upotreba nekog manjinskog jezika (samostalno ili kao dodatak službenom jeziku) u reklamama i saopštenjima, natpisima, i drugim vrstama informacija privatnog karaktera vidljivim javnosti nisu u skladu sa članom 11.2 Okvirne konvencije. S tim u vezi, Savjetodavni odbor ponavlja da se izraz „privatnog karaktera” u članu 11 Okvirne konvencije odnosi na svaki oblik ispoljavanja nekog manjinskog jezika koji nije službeni, uključujući, na primjer, natpise, postere ili reklame. Savjetodavni odbor također pozdravlja mjere u cilju podizanja reputacije manjinskih jezika i istorije na mapama.⁷⁷

2.3. Državni simboli

65. U članu 11.3 Okvirne konvencije navodi se da mora postojati odredba da se topografske oznake prikazuju i na manjinskim jezicima u oblastima koje tradicionalno naseljava „značajan broj licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama”. Dakle, ovi zahtjevi su strožiji od onih sadržanih u članu 10.2, s obzirom da mjesto prebivališta mora biti i tradicionalno i da ga u značajnom broju naseljavaju manjine. Kao i u članu 10.2, minimalni procenat za posljednju stavku nije utvrđen. Države članice moraju ustanoviti transparentne procedure, koje postavljaju jasne kriterijume o tome šta riječ „značajni (broj)” podrazumijeva, na primjer u obliku određenog praga. Iako države imaju diskreciono pravo prilikom utvrđivanja praga, ovo se ne smije vršiti na način na koji bi se postavljala nesrazmjerna prepreka u odnosu na određene manjinske jezike. Na primjer, Savjetodavni odbor je ustanovio da je zahtjev za apsolutnom ili relativnom većinom u urbanim, opštinskim ili lokalnim zajednicama izazvao zabrinutost u smislu njegove usklađenosti sa članom 11 Okvirne konvencije.⁷⁸ Relativno fleksibilna formulacija ove odredbe proizilazi iz želje da se obrati posebna pažnja na specifične okolnosti koje preovladavaju u različitim državama članicama. Uz to, u članu 11.3 također se uzimaju u obzir, kada je to moguće, postojeći sporazumi sa drugim državama, ali, bez definisanja obaveze državâ da sklapaju takve sporazume.⁷⁹

66. Savjetodavni odbor uvijek pozdravlja snižavanje praga. Kako se član 11.3 Okvirne konvencije odnosi na oblasti koje u značajnom broju “tradicionalno naseljavaju” lica koja pripadaju nacionalnoj manjini, treba razmotriti demografsku strukturu oblasti koja je u pitanju nakon određenog perioda da bi se onemogućilo da sve novije tendencije asimilacije grupâ stanovnikâ idu na štetu očuvanja određenog manjinskog jezika.⁸⁰ Stoga, organi uprave treba da tumače i primjenjuju zakone i propise na fleksibilan način, bez suviše strogog oslanjanja na zahtjev o određivanju praga.

⁷⁶ Prvo mišljenje o Republici Češkoj; Treće mišljenje o Njemačkoj.

⁷⁷ Treće mišljenje o Njemačkoj.

⁷⁸ Prvo mišljenje o Bosni i Hercegovini; Drugo mišljenje o Poljskoj.

⁷⁹ V. Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina i Eksplanatorni izvještaj, H(1995)010, februar 1995. godine, stav 70.

⁸⁰ Treće mišljenje o Austriji.

67. Članom 11.3 Okvirne konvencije nalaže se da istaknutost natpisâ na manjinskim jezicima mora da ima jasnu i nedvosmislenу zakonodavnu osnovu. Nije dovoljno ukoliko je ova praksa realno dopuštena, a da nije zakonski zasnovana.⁸¹ Sigurnost drumskog saobraćaja ili upotreba različitih pisama ne smiju da se koriste kao argumenti protiv dvojezičnih putokazâ.⁸² Suprotno tome, treba da se promoviše dvojezičnost na putokazima kako se time prenosi poruka da datu teritoriju u harmoniji dijele različite grupe stanovništva.⁸³

ŠESTI DIO: JEZIČKA PRAVA I OBRAZOVANJE

1. PRISTUP OBRAZOVANJU

68. Članom 12 Okvirne konvencije nalaže se posvećenost država članicâ promovisanju ravnopravnog pristupa obrazovanju na svim nivoima za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama.⁸⁴ Jezik može, međutim, predstavljati značajan faktor u „otklanjanju barijerâ” i stoga se smatra ključnim elementom u pristupu svim obrazovnim nivoima. Nedostaci i diskriminacija mogu da proizilaze iz isključenja manjinskih jezika iz obrazovanja, iz nedostatka odgovarajućih mogućnosti za učenje manjinskih jezika i nastavu na tim jezicima i iz segregacije koja je zasnovana na jeziku, ili se opravdava na osnovu jezika, u „specijalne škole” ili „specijalna odjeljenja”.⁸⁵ Nastavni plan u takvim odjeljenjima može biti znatno manjeg opsega, obima i kvaliteta, u poređenju sa zvanično propisanim nastavnim programom. Primjetni su nedostaci u visokim stopama nepismenosti, niskoj upisnoj politici, visokoj stopi napuštanja škole, isključenju iz školâ, kao i u nedovoljnoj zastupljenosti u srednjim školama i visokom obrazovanju licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama. Iako je Savjetodavni odbor naročito zabrinut zbog situacije sa Romima, razvoj inkluzivne obrazovne politike zahtijeva opštu pažnju.

69. Vlasti moraju takođe da uzmu u obzir demografske trendove, s obzirom da lica koja pripadaju nacionalnim manjinama mogu da se sele van područjâ svog tradicionalnog mjesta boravka (v. komentare koji se odnose na član 10.2 iznad). Treba da je zagantovano očuvanje mrežâ lokalnih jezičkih školâ na manjinskim jezicima, a licima koja žive van područja tradicionalnog mjesta boravka treba, gdje je izvodljivo i gdje žive u značajnom broju, da se omogući učenje svog jezika ili na svom jeziku.⁸⁶ S obzirom da ispunjenje uslovâ iznesenih u članu 14 vezanih za zahtjeve za obrazovanje na manjinskom jeziku i značajan broj licâ koji pripadaju nacionalnim manjinama u određenim područjima može da varira, mjere koje je država preduzela da ponudi obrazovanje na manjinskom jeziku treba da se osmisle na fleksibilan način da bi se na odgovarajući način prilagodile datoj situaciji.⁸⁷ Za manjinske jezike kojima govori samo mali broj ljudi, može se pojaviti naročita potreba za revitalizacijom tog jezika, na primjer putem stvaranja zasebnih odjeljenja ili putem intenzivnog programa učenja jezika. Stoga, moraju se procijeniti funkcije i potrebe različitih jezika i njihovih govornika radi uspostavljanja „tražnje” u skladu sa članom 14.2. Uz to,

⁸¹ Prvo mišljenje o Gruziji.

⁸² Prvo mišljenje o Danskoj.

⁸³ Treće mišljenje o Italiji.

⁸⁴ Savjetodavni odbor je posvetio svoj Prvi tematski komentar obrazovanju na osnovu Okvirne konvencije, v. fusnotu br. 3.

⁸⁵ Treće mišljenje o Hrvatskoj. V. takođe *D.H. i drugi protiv Češke Republike*, Predstavka pod brojem 57325/00, Suđenje održano 13. novembra 2007. godine, <http://www.wchr.coe.int/echr>.

⁸⁶ V., na primjer, Treće mišljenje o Njemačkoj; Treće mišljenje o Austriji.

⁸⁷ V. takođe SOOK Prvi tematski komentar o obrazovanju.

zahtjevi za nastavu na manjinskim jezicima moraju se ravnopravno tretirati a svako odbijanje mora biti predmet mogućeg sudskog spora.⁸⁸ Jezičke vještine u okviru zajednice govornikâ nekog manjinskog jezika mogu da variraju. Neprihvatljivo je, međutim, zabraniti učenicima pristup obrazovanju na manjinskom jeziku isključivo na osnovu neodgovarajućih jezičkih vještina.

2. ADEKVATNE MOGUĆNOSTI ZA NASTAVU I UČENJE MANJINSKIH JEZIKA I NASTAVU NA MANJINSKIM JEZICIMA

2.1. Otvoren i inkluzivan pristup manjinskim jezicima u obrazovanju

70. Vlasti se podstiču da usvoje detaljne zakonske garancije radi zaštite i promovisanja manjinskih jezika u formalnom i neformalnom obrazovanju i da prate redovno primjenu pravnih odredbi u praksi. Savjetodavni odbor pozdravlja mjere kojima se proširuju garancije sadržane u članu 14 na druge grupe, kao i zakone i propise koji uključuju dodatne manjinske jezike. Naročita pažnja se mora posvetiti jezicima brojčano manjih manjina, poput jezika domaćih grupa, s obzirom da su njihovi jezici naročito ugroženi.⁸⁹ Države takođe treba da razmotre proširivanje garancija na manjine koje su teritorijalno disperzovane i njihove jezike, poput romskog.⁹⁰

71. Savjetodavni odbor cijeni činjenicu da se nastava na manjinskom jeziku često nudi kao odgovor na lokalnu potrebu i stoga podstiče redovno praćenje takve potrebe. Dakle, isključivo pasivan pristup od strane vlasti nije adekvatan odgovor; zahtjev za obrazovanje na manjinskom jeziku treba da se zapravo podstiče putem podizanja svijesti među roditeljima i mladim ljudima, i promovisanja postojećih mogućnosti za nastavu na manjinskim jezicima. Roditeljima koji pripadaju nacionalnim manjinama mora se omogućiti informisanost pri odabiru jezičkog obrazovanja njihove djece.

72. Kao što je propisano članom 14.1 Okvirne konvencije, pravo na učenje i napredovanje na nekom manjinskom jeziku ne vezuje se samo za očuvanje pojedinačnog identiteta, već ono takođe obrazuje bitnu osnovu za razvoj jezičkog repertoara pojedinaca, i za usvajanje dodatnih jezika.⁹¹ Mogućnost nastave na nekom manjinskom jeziku može takođe da bude važan element u omogućavanju jednakog pristupa obrazovanju i doprinosu punom i djelotvornom učešću u društvu. Međutim, jednako je važno, kao što je naglašeno u Članu 14.3, da se stekne odgovarajuće znanje službenog jezika(â), jer taj nedostatak ozbiljno ograničava mogućnosti za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama da djelotvorno učestvuju u javnom životu, i može onemogućiti njihov pristup univerzitetskom obrazovanju.⁹² Ne treba da postoji izbor uzajamne isključivosti između učenja manjinskog jezika ili službenog jezika(â) i vlasti treba da podstaknu obrazovne modele zasnovane na višjezičnosti i dvojezičnosti, koji bi privukli djecu iz većinskih i manjinskih sredina i vodili računa o djeci koja odrastaju u dvojezičnim porodicama, ili u mješovitim brakovima.⁹³ Dvojezično ili višjezično obrazovanje otvoreno za učenike svih jezičkih grupa, uključujući

⁸⁸ Drugo mišljenje o Ukrajini.

⁸⁹ Treće mišljenje o Ruskoj Federaciji. (ograničeno izdanje)

⁹⁰ Drugo mišljenje o Španiji.

⁹¹ OEBS (Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju) HCNM (Visoki komesar za nacionalne manjine), Haške Preporuke, 1996. god.

⁹² V., na primjer, Prvo mišljenje o Gruziji.

⁹³ Prvo mišljenje o Srbiji i Crnoj Gori: Prvo mišljenje o Norveškoj.

manjine i većinu, može, izuzev značajne kognitivne koristi za pojedince, da doprinese međukulturnom razumijevanju i saradnji.

73. Mogućnosti za nastavu i učenje manjinskog jezika i nastavu na manjinskom jeziku variraju u skladu sa posebnim parametrima situacije u lokalnim zajednicama: dvojezične ili višejezične škole mogu da ponude obrazovanje na manjinskom jeziku paralelno sa obrazovanjem na službenom jeziku; odjeljenja za manjinske jezike mogu da budu uključena u sistem javnog obrazovnog sistema; ili mogu da postoje privatne škole na manjinskom jeziku, pa i „nastava nedjeljom“, koju organizuju zajednice, sa ili bez podrške susjednih država ili određene države članice.⁹⁴ Savjetodavni odbor podstiče uključivanje manjinskih jezika u sistem javnog školstva i u obavezni nastavni plan i program, uključujući jezike brojčano manjih manjinâ. Škole treba takođe da ponude obrazovanje na romskom jeziku i romskog jezika gdje je moguće.⁹⁵ Posebna pažnja se posvećuje u ovom kontekstu Nastavnom okviru za Rome koga je izradio Savjet Evrope.⁹⁶ Uz ovo, Savjetodavni odbor takođe pozdravlja privatne inicijative ili inicijative zajednica koje vlasti podržavaju.

74. Određeni broj problemâ može da se pojavi kada su u pitanju mogućnosti za učenje manjinskog jezika, uključujući nedovoljan broj časova nastave manjinskog jezika ili na manjinskom jeziku, ili organizovanje nastave van redovnog školskog rasporeda, visok brojčani prag za održavanje jezičkih časova na manjinskom jeziku, nedostatak nastavnika, nastavnih materijala ili udžbenika, ili nedovoljan broj razredâ zbog zatvaranja ili spajanja seoskih školâ. Ovo otvara pitanja usklađenosti sa članom 14.2, čak i u slučajevima gdje vlasti organizuju i finansiraju prevoz do alternativnih školâ.⁹⁷ Konkretno gledano, manjinski predstavnici se moraju djelotvorno konsultovati o svim promjenama koje se odnose na obrazovne reforme ili decentralizaciju, s obzirom da one često utiču direktno i negativno na mogućnosti za nastavu na manjinskim jezicima. U slučajevima spajanja školâ, mogu se učiniti naponi da bi se, na primjer, održala različita jezička odjeljenja u jednoj školi ili da bi se razvile dvojezične ili višejezične metode nastave radi smanjenja negativnog uticaja na manjinske zajednice.

75. Da bi se razvile vještine na manjinskom jeziku kao dodatna prednost za njegove govornike, bilo da oni pripadaju manjini ili ne, mora postojati kontinuitet u pristupu nastavi i učenju manjinskih jezika i na manjinskim jezicima na svim nivoima obrazovnog sistema, od predškolskog nivoa do nivoa visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih. Naročite slabosti u ponudi obrazovanja na manjinskom jeziku često se primjećuju na predškolskom nivou kao i nivou srednjoškolskog obrazovanja. Nedostatak inicijativâ ili nedovoljne mogućnosti na predškolskom, srednjoškolskom nivou, ili nivou visokog obrazovanja mogu da ozbiljno umanje privlačnost učenja manjinskog jezika na nivou osnovnog obrazovanja. Naročitu prepreku takođe predstavlja maturski ispit ili prijemni ispit na univerzitetima koji se polažu isključivo na službenom jeziku, s obzirom da se time mogu umanjiti mogućnosti licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama da pristupe visokom obrazovanju, pa na taj način negativno utiču na njihov dalji profesionalni napredak. S obzirom da se prijemni ispiti na univerzitetima obično ne sastavljaju u cilju višejezičnosti i nisu prilagođeni potrebama i vještinama govornika manjinskih jezika, oni mogu obeshrabiliti akademsko učenje manjinskih

⁹⁴ V. takođe SOOK (*Savjetodavni odbor o Okvirnoj konvenciji*) Prvi tematski komentar o obrazovanju.

⁹⁵ Treće mišljenje o Mađarskoj; Treće mišljenje o Kipru; Treće mišljenje o Hrvatskoj; Drugo mišljenje o Poljskoj.

⁹⁶ *Nastavni Okvir za Rome*. Politika jezičke podjele, Savjet Evrope, u Strazburu, 2008. godine, pripremljeno u saradnji sa Evropskim forumom Roma čergara.

⁹⁷ Treće mišljenje o Njemačkoj.

jezikâ na najvišem nivou vladanja jezikom. Ovo dalje smanjuje prihvatanje i funkcionalnost nekog manjinskog jezika u javnom životu. Nasuprot tome, Savjetodavni odbor je u više navrata pozdravio odredbe o pristupu univerzitetском obrazovanju na manjinskim jezicima kao bitan doprinos razvoju i prestižu manjinskih jezikâ u određenoj zemlji.⁹⁸

2.2. Sredstva za omogućavanje punog uživanja prava na obrazovanje

76. Da bi se obezbijedio kvalitet obrazovanja na manjinskim jezicima i manjinskih jezikâ, moraju se izraditi odgovarajući nastavni plan i program i standardi a nastavna metodologija kao i materijali treba da se prilagode. Međutim, naročito bitan aspekt u obezbjeđenju kvaliteta obrazovanja na manjinskim jezicima i manjinskih jezikâ je obuka nastavnika. Od suštinske je važnosti da su nastavnici koji rade u oblasti manjinskih jezikâ obučeni u dovoljnom broju i da je ta obuka odgovarajućeg kvaliteta, koja bi pripremila nastavnike za sve obrazovne nivoe, uključujući predškolski nivo ili nivo u vrtićima. U mnogim situacijama, od ovih nastavnika se iziskuje da rade u dvojezičnim ili trojezičnim sredinama. Imajući na umu poteškoće prilikom zapošljavanja i obučavanja nastavnika manjinskih jezikâ sposobnih za rad u takvim sredinama, Savjetodavni odbor pozdravlja i podstiče razvoj modernih i interaktivnih metodologija koje su prilagođene nastavi u višejezičnoj sredini.

77. Savjetodavni odbor smatra dostupnost udžbenika na manjinskim jezicima preduslovom za porast interesovanja među učenicima i roditeljima u učenju manjinskih jezikâ i neophodnim elementom za obezbjeđenje kvalitetnog obrazovanja. Iako je svjestan visoke cijene izdavanja materijala sa niskim stepenom distribucije, Savjetodavni odbor smatra da ti materijali treba da budu besplatni ili barem ne skuplji od materijala na većinskim jezicima. Naročito na nivou srednjoškolskog obrazovanja, često postoji opštiji nedostatak nastavnog materijala. S obzirom da je bitno da su sadržaj i upotreba jezika prilagođeni posebnim potrebama manjinskih grupa koje su u pitanju, uključujući posebnu terminologiju manjinskih jezikâ za stručne predmete, prioritet treba da budu materijali koji su proizvedeni u toj državi. Materijali pripremljeni u susjednim državama mogu se takođe odobriti i distribuirati, gdje je to moguće.⁹⁹ Saradnja ovog tipa izričito se podstiče u Članu 17 Okvirne konvencije. Međutim, mora se obratiti pažnja na rizik koji nastane iz ove situacije u pogledu pojavljivanja paralelnih obrazovnih sistema, kojima se može ugroziti društvena kohezija.¹⁰⁰

78. Uz to, podstiču se mjere za privlačenje učenika da uče manjinske jezike ili da uče na manjinskim jezicima, poput na primjer obezbjeđivanja mjesta na univerzitetima ili ukidanja restriktivnih kvota.¹⁰¹ Istraživanje o manjinskim jezicima i jezičkim praksama ima posebnu ulogu u cilju razvoja kvalitetne nastave kao i kvalitetnih nastavnih metoda i materijala. Ovo je jednako važno za izradu terminologije, usmeno i pismeno prevodenje. Na ovom planu, vlasti se podstiču da obrate naročitu pažnju na jezike brojačano manjih ili proširenih manjinâ, koji prolaze kroz proces kodifikacije.¹⁰² U ovom kontekstu, mora se obratiti pažnja na činjenicu da proces kodifikacije ne „konzervira“ jezik i da mišljenja govornika ostaju ključna za razumijevanje određenog jezika.

⁹⁸ V., na primjer, Treće mišljenje o Rumuniji (skraćeno izdanje).

⁹⁹ Treće mišljenje o Kipru; Treće mišljenje o Hrvatskoj.

¹⁰⁰ Drugo mišljenje o Bosni i Hercegovini.

¹⁰¹ Treće mišljenje o Njemačkoj.

¹⁰² Treće mišljenje o Norveškoj.

2.3. Uspostavljanje ravnoteže između većinskih i manjinskih jezika u obrazovanju

79. U članu 12 Okvirne konvencije poziva se na konkretne mjere u cilju promovisanja informisanosti o manjinskim i većinskim jezicima. Jezik igra važnu ulogu u promovisanju integracije, uzajamnog poštovanja među grupama, i društvene solidarnosti. Ovo ne podrazumijeva samo obezbjeđenje jezičkog obrazovanja za članove zajednica nacionalnih manjinâ, već i obrazovanje o i na manjinskim jezicima u korist govornikâ većinskih jezika i društva u cjelini. Mogućnost da govornici većinskih jezika nauče manjinske jezike a naročito mogućnost pohađanja dvojezičnih i višejezičnih časova može da ojača međukulturno razumijevanje i saradnju za sve.¹⁰³ U smislu doživotnog učenja, ovo podrazumijeva i obrazovanje za odrasle. Tamo gdje su države uvele mjere da promovišu službeni jezik(e), naročito je važno da one idu ruku pod ruku sa mjerama za zaštitu i razvoj jezika manjinâ, jer u suprotnom drukčije aktivnosti mogu da dovedu do asimilacije umjesto integracije.

80. S druge strane, nedostatak znanja službenog jezika(â) može da ograniči mogućnosti ravnopravnog učešća u društvu, pristupa visokom obrazovanju i pristup zaposlenju. Roditelji mogu kao rezultat toga da se opredijele za upis svoje djece u većinske škole jer takve škole mogu da ponude bolje mogućnosti za integraciju u društvo i dobijanje dobro plaćenog posla. Stoga, škole na manjinskim jezicima moraju da obezbijede odgovarajući napredak u ovladavanju govornikâ određenim službenim jezikom (jezicima). Međutim, mora se obratiti pažnja u tom pogledu da se spriječi snižavanje opštih obrazovnih standardâ kao rezultat politikâ koje iznenada uvode više učenje službenog jezika. Ovo može biti riskantno kada se nastavnici manjinskih jezika pozivaju da predaju na službenom jeziku, bez odgovarajućeg znanja i pripreme.¹⁰⁴ Obrazovne reforme koje imaju za cilj promovisanje više nastave na službenom jeziku u školama na manjinskim jezicima moraju da se primjenjuju postepeno i fleksibilno da bi se omogućilo prilagođavanje potrebama nastavnika i učenika u tim školama. U ovom kontekstu, bitno je da se nadgleda redovno kvalitet ponuđenog obrazovanja putem procesa reformi. Ovo treba da se sprovodi u bliskim konsultacijama sa predstavnicima školskih odborâ, udruženjima nastavnika i roditelja.

81. Savjetodavni odbor podstiče razvoj dvojezičnih i višejezičnih modelâ nastave kao dio obaveznog nastavnog plana i programa.¹⁰⁵ U idealnim uslovima, ako situacija to omogućava, mogu da se usvoje dvosmjerni pristupi u kojima bi manjinski i većinski jezici bili srazmjerno zastupljeni. U određenim situacijama, međutim, ovo može takođe biti korisno pri promovisanju jednog ili drugog jezika da bi se izjednačile razlike kada je u pitanju jezički prestiž, da bi se garantovala prava govornikâ brojačano malih manjinskih jezika, i da bi se zadovoljile legitimne potrebe roditelja i djece, što se sve štiti Okvirnom konvencijom. Dvosmjerni pristup može ispuniti svoj cilj putem smjenjivanja jezika, na osnovu radnih danâ ili predmeta, ili putem primjenjivanja modela „jedan nastavnik za jedan jezik“. Kada su jezici određeni predmetom, manjinski jezici ne treba da se ograničavaju na kulturne i istorijske predmete. Savjetodavni odbor preporučuje da vlasti, u bliskoj konsultaciji sa licima koja pripadaju nacionalnim manjinama, izrade opsežnu dugoročnu strategiju radi promovisanja višestrukog jezičkog razvoja u obrazovnoj politici.¹⁰⁶

¹⁰³ V. takođe SOOK Prvi tematski komentar o obrazovanju.

¹⁰⁴ Treće mišljenje o Estoniji.

¹⁰⁵ Treće mišljenje o Mađarskoj; Prvo mišljenje o Švedskoj; Drugo mišljenje o Švajcarskoj.

¹⁰⁶ V. takođe SOOK Prvi tematski komentar o obrazovanju.

2.4. Promovisanje jezičke raznolikosti i međukulturnog obrazovanja

82. Školsko obrazovanje treba da ponudi pravičan odraz jezičke i kulturne različitosti društva i time da promoviše vrijednosti tolerancije, međukulturnog dijaloga i uzajamnog poštovanja. Stoga, uz nastavu na manjinskim jezicima i manjinskih jezika, obavezni nastavni plan i program treba takođe da obuhvata informacije o istoriji i doprinosu manjinâ kulturnom nasljeđu i društvu određene države članice. Takva nastava ne treba da se ograničava na oblasti koje tradicionalno naseljavaju nacionalne manjine, čime se svijest o manjinama i poštovanje jezičke raznolikosti društva promoviše na nivou određene zemlje od ranog uzrasta nadalje. U ovom kontekstu, Savjetodavni odbor podstiče upotrebu mapâ za podučavanje istorije i geografije na kojima se navode oblasti od historijskog značaja za nacionalne manjine i obilježavaju lokalna imena na manjinskim jezicima. Uz to, Savjetodavni odbor je naglasio značaj uvođenja različitih gledišta u podučavanje istorije.¹⁰⁷

83. U smislu društvene kohezije, Savjetodavni odbor pozdravlja inicijative za privlačenje djece iz drugih zajednica da se upišu u škole na manjinskim jezicima kao jezika na nastavi jer su to mjere koje podstiču međukulturne i prekogranične kontakte i promovišu učenje jezika putem programa djelimičnog ili potpunog učenja jezika. Pri izradi takvih međukulturnih pristupa, bitno je da ne samo struktura obrazovnog sistema, (na primjer putem mješovitih razredâ, školâ, i školske uprave) već i sadržaj samog obrazovanja promoviše vrijednosti uzajamnog poštovanja i međuetničkog razumijevanja, istovremeno uzimajući u obzir druge činioce identiteta poput religije, geografske lokacije, ili roda.¹⁰⁸

SEDMI DIO JEZIČKA PRAVA I UČEŠĆE

84. Pravo licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama na djelotvorno učešće u javnim poslovima, u skladu sa članom 15, smatra se središnjom odredbom Okvirne konvencije, kojoj je Savjetodavni odbor posvetio svoj Drugi tematski komentar.¹⁰⁹ Djelotvorno učešće je ključno za puno uživanje drugih pravâ koja se štite Okvirnom konvencijom i njime se olakšava međukulturni dijalog i promoviše društvena kohezija. Svi ovi aspekti učešća, međutim, mogu da budu problematični za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama zbog jezičkih barijera. Stoga, ovo Poglavlje o jezičkim pravima i učešću bavi se razmatranjima koja su takođe od značaja u drugim poglavljima ovog tematskog komentara, poput problema ravnopravnosti i nediskriminacije, upotrebe manjinskih jezika u javnosti, kao i učenja na manjinskim i službenim jezicima i manjinskih i službenih jezika.

85. Pitanja jezika i zakonâ i propisa o jeziku često su ključni za manjinske zajednice i mogu da izazovu tenzije u društvu. Stoga, mora se raditi na pomirenju dva jednako bitna cilja: garantovanju i poštovanju upotrebe manjinskih jezika, s jedne strane, i društvene kohezije, sa druge strane. Ovaj posljednji pojam često upućuje na jedan glavni službeni jezik. Savjetodavni odbor ponavlja kroz brojna mišljenja od značaja za svaku državu pojedinačno legitimnost cilja promovisanja određenog službenog jezika, s obzirom da on igra veoma bitnu ulogu u ostvarivanju kohezije društva i podsticanju djelotvornog učešća licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama u javnom životu. Znanje službenog jezika olakšava identifikaciju kao stanovnika i aktivnog građanina neke države pa je stoga neophodno da licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama djelotvorno učestvuju u javnom životu. S druge strane, u

¹⁰⁷ Treće mišljenje o Estoniji.

¹⁰⁸ V. takođe SOOK Prvi tematski komentar o obrazovanju.

¹⁰⁹ SOOK Drugi tematski komentar o djelotvornom učešću licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i javnim poslovima, v. fusnotu br. 4.

skladu sa gore pomenutim, ovladavanje određenim službenim jezikom i uživanje posebnih jezičkih prava licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama nisu uzajamno isključivi. Svi planovi ili mjere za jačanje određenog službenog jezika moraju da se razmotre pravovremeno i putem procesa javnih konsultacija. Ovi procesi moraju da uključe aktivno učešće predstavnika nacionalnih manjina da bi se omogućilo da se jezička prava manjina djelotvorno štite.

1. JEZIČKA PRAVA I DJELOTVORNO UČEŠĆE U KULTURNOM, DRUŠTVENOM I EKONOMSKOM ŽIVOTU

86. Licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama često se u odnosu na druga lica suočavaju sa značajnijim poteškoćama u pristupu tržištu rada, obrazovanju, obuci, stanovanju, zdravstvu i drugim društvenim službama. Ove poteškoće, između ostalih, često nastaju takođe zbog jezičkih barijera, koje se odnose na nedovoljno vladanje službenim jezikom.¹¹⁰ Situacija može da bude čak gora za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, koja, zbog nedovoljno kvalitetnih mogućnosti za učenje manjinskog jezika, završavaju školu sa isključivo ograničenim znanjem manjinskog jezika i bez ovladavanja službenim jezikom. U većini slučajeva, visoko kvalitetna nastava i ovladavanje određenim službenim jezikom je preduslov za djelotvorno učešće u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu. Dakle, treba olakšati učenje službenog jezika licima koja pripadaju nacionalnim manjinama za sve starosne grupe, uključujući one koje su već uključene u sektor javnog ili privatnog zaposlenja. Naročito u državama gdje su uvedeni novi službeni jezici, vlasti treba da učine privlačnim učenje novog službenog jezika, na primjer, pružanjem mogućnosti za napredovanje u karijeri za licâ koja govore službenim i manjinskim jezicima.

87. Pretjerani zahtjevi za odličnim poznavanjem službenog jezika/jezikâ radi pristupa određenim poslovnim položajima ili ostvarenja određenih pogodnosti ili usluga, može, međutim, neopravdano da ograniči pristup zaposlenju i socijalnoj zaštiti licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama.¹¹¹ Stoga, države članice treba da preduzmu djelotvorne mjere radi otklanjanja svih nesrazmjernih ograničenja u pristupu tržištu rada. Kada su u pitanju poslovi gdje je vladanje službenim jezikom legitiman uslov, zahtjevi za vladanje određenim jezikom moraju u svakom slučaju da budu srazmjerni s javnim interesom kojem se teži i ne smije da prevazilazi ono što je potrebno za postizanje toga cilja. Štaviše, kursevi jezika, i, gdje je potrebno, ciljane podrška treba da budu dostupni prije sprovođenja zahtjeva o poznavanju jezika, da bi se olakšalo učenje službenog jezika i spriječila diskriminacija ili nedovoljno učešće zaposlenih ili podnosilaca prijava koji pripadaju nacionalnim manjinama.¹¹²

88. Pristup socijalnoj pomoći i određenim javnim službama i komunalnim uslugama ne smije da bude onemogućen zbog neispunjenih zahtjeva u vezi sa jezikom ili prebivalištem.¹¹³ Informacije i savjeti o javnim službama i institucijama koje pružaju socijalnu pomoć treba da budu lako pristupačne i dostupne, i kad je moguće, na jezicima nacionalnih manjina.¹¹⁴ Ljekarsko i administrativno osoblje zaposleno u zdravstvu i institucijama za njegu starijih licâ u oblastima koje naseljavaju u znatnom broju licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama treba da bude osposobljeno za pružanje usluga na manjinskim jezicima, i osoblje treba takođe da se obuči o kulturnom i jezičkom porijeklu nacionalnih manjina, da bi ono moglo na

¹¹⁰ V., na primjer, Prvo mišljenje o Gruziji.

¹¹¹ V., na primjer, Prvo mišljenje o Azerbejdžanu.

¹¹² V. SOOK Drugi tematski komentar o djelotvornom učešću.

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Isto. Treće mišljenje o Danskoj.

odgovarajući način da odgovori na njihove specifične potrebe. Savjetodavni odbor smatra u ovom kontekstu da lokalne vlasti treba da aktivno nastoje da zaposle odgovarajuće kvalifikovano osoblje sa neophodnim jezičkim kompetencijama.¹¹⁵ Osim toga, zapošljavanje zdravstvenih posrednikâ ili asistenatâ koji pripadaju nacionalnim manjinama (ili barem prevodilacâ koji govore manjinskim jezikom) može da doprinese poboljšanoj komunikaciji.¹¹⁶

89. Štaviše, države članice treba da promovišu zapošljavanje, unaprjeđenje i zadržavanje u administraciji i javnim službama licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama i/ili govore jezikom/jezicima nacionalnih manjinâ, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. Od izuzetne je važnosti da se obezbjeđuje djelotvorno učešće licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama i/ili govore jezikom/jezicima nacionalnih manjinâ u okviru administracije, uključujući policiju i sudski sistem, da bi pravo na upotrebu manjinskih jezika u poslovima sa organima vlasti bilo djelotvorno. Uz to, odgovarajuće prisustvo manjinskih jezika u javnom i službenom životu pomaže da se omogući da određeni manjinski jezik razvija ili zadržava dovoljan prestiž kojim bi predstavljao privlačan cilj za učenje za mlade ljude koji pripadaju nacionalnim manjinama kao i većini. U tu svrhu, ovladavanje određenim manjinskim jezikom treba da se uvijek smatra prednošću i, u oblastima tradicionalnog mjesta boravka, čak zahtjevom u proceduri zapošljavanja u državnoj službi.

2. JEZIČKA PRAVA I DJELOTVORNO UČEŠĆE U JAVNIM POSLOVIMA

90. Savjetodavni odbor priznaje da federalna struktura, decentralizacija, i razni sistemi autonomije mogu da budu korisni za licâ koja pripadaju manjinama.¹¹⁷ Ugovori o kulturnoj autonomiji, na primjer, mogu da imaju za cilj delegiranje bitnih ovlašćenja nacionalnim manjinskim organizacijama u oblasti manjinske kulture, jezika ili obrazovanja. Gdje takvi ugovori postoje, ustavnim i zakonodavnim odredbama mora se jasno odrediti priroda i obim autonomnog sistema. Odnosi između bitnih državnih institucijâ, kao i njihovog sistema finansiranja, treba da se definišu zakonom.¹¹⁸ Podjela odgovornosti između različitih nivoâ vlasti ne smije da se smatra opravdanjem za nesprovođenje politikâ koje imaju za cilj promovisanje uslovâ za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama radi razvoja njihove kulture i jezika s obzirom da izvršna vlast ostaje u potpunosti odgovorna za poštovanje svojih međunarodnih obavezâ u ovoj oblasti, uključujući one koje su sadržane u Okvirnoj konvenciji.¹¹⁹

91. Pri razmatranju reformi koje imaju za cilj da modifikuju administrativna ograničenja, vlasti treba da se konsultuju sa licima koja pripadaju nacionalnim manjinama da bi vlasti mogle da razmotre mogući uticaj tih reformi na uživanje njihovih jezičkih pravâ. U svakom slučaju, ne smiju se sprovoditi mjere koje imaju za cilj smanjenje udjela stanovništva u oblastima koje naseljavaju licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama ili ograničavanje pravâ koja se štite Okvirnom konvencijom. U malom broju zemalja, Savjetodavni odbor je razmotrio situaciju licâ koja pripadaju većinskom stanovništvu koja žive u oblastima države gdje predstavljaju manjinu. Jezička prava ovih takozvanih situacijâ „većine u manjini“ nalažu, po mišljenju Savjetodavnog odbora, mehanizme zaštite koji su slični onim za licâ

¹¹⁵ Treće mišljenje o Estoniji; Treće mišljenje o Švedskoj (ograničeno izdanje).

¹¹⁶ V. SOOK Drugi tematski komentar o djelotvornom učešću.

¹¹⁷ V. takođe OEBS *HCNM* (Visoki komesar za nacionalne manjine) Preporuke iz Lunda, 1999. godine.

¹¹⁸ V. SOOK Drugi tematski komentar o djelotvornom učešću.

¹¹⁹ Treće mišljenje o Italiji.

koja pripadaju nacionalnim manjinama.¹²⁰ Savjetodavni odbor je ustanovio, na primjer, da smanjen prag u pogledu minimalnog broja učenika po odjeljenju u ovakvim situacijama treba da se primjenjuje, na način na koji se primjenjuje u školama na manjinskim jezicima, tako da nastava na „konkretnom“ manjinskom jeziku i konkretnog manjinskog jezika može da se djelotvorno obezbijedi.¹²¹

92. Države članice treba da obezbijede da političke partije koje predstavljaju ili uključuju licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama imaju ravnopravne mogućnosti prilikom izborne kampanje. Ovo može da podrazumijeva prikazivanje izbornih reklamâ na manjinskim jezicima. Vlasti treba takođe da razmotre omogućavanje upotrebe manjinskih jezika u državnim televizijskim kućama i radijskim programima za potrebe izborne kampanje, na glasačkim listićima i drugom izbornom materijalu u oblastima koje naseljavaju licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama tradicionalno ili u značajnom broju. Zahtjevi ovladavanja jezikom koji se nameće kandidatima na parlamentarnim i lokalnim izborima može da se kosi sa članom 15 Okvirne konvencije s obzirom da oni negativno utiču na učešće licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama u javnim poslovima.¹²² Konkretno, u okviru izabranih vlasti na lokalnom nivou, mogućnost upotrebe manjinskih jezika može da obezbijedi licima koja pripadaju nacionalnim manjinama djelotvornije učešće u odlučivanju. Savjetodavni odbor pozdravlja napore kojima se omogućava upotreba manjinskih jezika interno u državnoj upravi u oblastima koje naseljavaju u značajnoj mjeri licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama.¹²³

93. Pravo na slobodnu upotrebu manjinskih jezika usmeno i pisanim putem, u privatnoj i javnoj sferi, kao i u kontaktima sa upravnim vlastima, takođe je značajan faktor kojim se promoviše učešće u javnim poslovima licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, naročito u oblastima koje licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama naseljavaju tradicionalno ili u značajnom broju. Mogućnost upotrebe manjinskih jezika u kontaktima sa upravnim vlastima može često da doprinese djelotvornijoj komunikaciji povodom pitanja koja direktno utiču na nacionalne manjine, dok isključiva upotreba službenog jezika(â) može da ozbiljno ugrozi njihovo djelotvorno konsultovanje i učešće. Stoga, važno je omogućiti da su manjinskim zajednicama obezbijedene neophodne usluge usmenog ili pismenog prevođenja kada se, na primjer, razmatraju važni nacrti zakonâ i propisâ da bi se obezbijedilo da one imaju djelotvornu mogućnost ispoljavanja svojih interesa. Uz to, moraju se uspostaviti garancije kojima se obezbjeđuje da konsultativni mehanizmi za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, poput savjetodavnih službi, na odgovarajući način uvažavaju doprinose manjinskih predstavnika i stvarno ih uzimaju u obzir u procesu odlučivanja.

OSMI DIO ZAKLJUČCI

94. Ratifikovanjem Okvirne konvencije, države članice su se saglasile da „promovišu potrebne uslove za licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama radi zaštite i razvoja njihove kulture i očuvanja suštinskih elemenata njihovog identiteta“, uključujući jezik. Ovaj komentar uzima u obzir tumačenje Savjetodavnog odbora povodom odredbi o jeziku Okvirne konvencije u cilju obezbjeđenja dugoročnih smjernica za unaprjeđenje primjene načela

¹²⁰ Sličan pristup treba da se koristi takođe u pogledu takozvanih situacija „manjinâ u manjini.“

¹²¹ Treće mišljenje o Finskoj; Treće mišljenje o Estoniji; Treće mišljenje o Rumuniji (ograničeno izdanje).

¹²² Prvo mišljenje o Gruziji.

¹²³ Treće mišljenje o Estoniji; Drugo mišljenje o Ukrajini.

Okvirne konvencije. Ovaj Komentar je namijenjen vlastima, donosiocima odlukâ, manjinskim predstavnicima, državnim zvaničnicima, nevladinim organizacijama, akademikima, i drugim važnim zainteresovanim učesnicima. On nudi savjetodavne i praktične preporuke u cilju pomoći u razvoju kohezivnog društva prilikom izrade zakonâ, propisâ i politikâ koje utiču na jezička prava licâ koja pripadaju manjinama.

95. Manjinska prava, kako se shvataju na osnovu Okvirne konvencije, i unaprijeđuju dalje kroz proces monitoringa, iziskuju inkluzivne jezičke politike. Ovo podrazumijeva da svako lice ima pravo da ispolji različitosti i da se te različitosti moraju prepoznati. Međutim, takvo priznanje ne smije da ima za posljedicu stvaranje fiksnog identiteta. S obzirom da je jezik blisko povezan sa ideologijom i hijerarhijskim odnosima, kategorizacija licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama može da dovede do poricanja ravnopravnog statusa u društvenoj interakciji. Priznavanje različitosti treba da se zasniva na punoj i djelotvornoj ravnopravnosti svih članova društva, bez obzira na njihov identitet i jezičku pripadnost. Promovisanje takve ravnopravnosti nalaže usvajanje mjerâ koje omogućavaju ravnopravan pristup resursima i pravima uprkos različitostima, i dozvoljavaju društvenu interakciju sa svim različitostima.

96. Okvirna konvencija, kao instrument o pravima pojedinaca, usredsređuje se na pojedinačnog govornika i njegova ili njena prava i slobode pri interakciji u društvenim kontekstima. Politike na osnovu kojih se sprovodi Okvirna konvencija moraju stoga da uzmu u obzir da se jezička pripadnost zasniva na slobodnoj samoidentifikaciji, i nije ni nepromjenljiva ni isključiva. Osim toga, iako su posebne odredbe usmjerene na grupe pojedinaca, poput promovisanja njihove djelotvorne ravnopravnosti, sveobuhvatne promotivne politike usmjerene na puni razvoj jezičkih pravâ moraju takođe da se odnose na društvo u cjelini.

97. Osim opštih načelâ koja se odnose na punu i djelotvornu ravnopravnost i promovisanje tolerancije i međuetničkih odnosâ uzajamnog poštovanja, Okvirna konvencija nudi katalog posebnih odredbi o sektorima koji su ključni za uravnotežen razvoj jezičkih pravâ lica koja pripadaju nacionalnim manjinama sa jedne strane, i napredak društava različitosti, sa druge strane. Oni podrazumijevaju medije (kako državne tako i privatne, tradicionalne i elektronske), privatnu i javnu upotrebu jezika, obrazovanje i djelotvornu participaciju. Stoga, ovaj komentar se posebno bavi ovim oblastima.

98. U cilju doprinošenja sveobuhvatnom cilju promovisanja društvene kohezije putem garantovanja pravâ i slobodâ licâ koja pripadaju nacionalnim manjinama, rješenja se moraju prilagoditi položaju svake nacionalne manjine u okviru specifičnog konteksta u državi članici. S obzirom da postoji kontinuirani razvoj, mjere koje su prepoznale države članice kao odgovor na određene okolnosti neće nužno obezbijediti usklađenost sa standardima Okvirne konvencije u budućnosti. Dakle, politike, zakonodavni okvir i mehanizmi implementacije koji direktno ili indirektno utiču na jezička pravâ licâ koja pripadaju manjinama moraju se kontinuirano pratiti, ocjenjivati, mijenjati i dopunjavati, u bliskoj saradnji sa grupama na koje se to odnosi. U skladu sa tim, Savjetodavni odbor će takođe, u narednim ciklusima monitoringa, ponovo procijeniti državne mjere koje utiču na jezička prava, i dalje razraditi svoje nalaze. Kao što je već napomenuto u Uvodu, ovaj komentar treba da se posmatra kao instrument podlozan promjenama, čije tumačenje treba da se mijenja kako se bude odvijao monitoring na osnovu Okvirne konvencije. ***

1. ZAJEDNIČKA EMPIRIJSKA PODLOGA U PREVOĐENJU

Pristup prevođenju bilo kojeg tipa teksta (uključujući ovaj predložak za našu lingvističku analizu) polazi od poštovanja principa „zajedničke empirijske podloge” (Ivir, 1985: 17). Drugim riječima, različit tip tekst podrazumijeva varijabilne lingvističke i ekstralingvističke kriterijume, situaciono uslovljene tipologijom materijala za prevod. O sličnom pitanju uslovljenosti prevodilačkih rješenja tematikom materijala za prevod posebno je pisala Katarina Reis (Katharina Reiss). U okviru funkcionalnih teorija prevođenja, razlučila je tip prevoda na: informativan, ekspresivan, operativan i audiomedijalan (Munday, 2001: 73).

Prevođenje predloška za našu analizu moglo bi se podvesti pod kategoriju operativnog i informativnog tipa prevođenja. Operativni karakter prevoda je vidljiv u namjeri pisca da ubijedi primaoca poruke da reaguje na određeni način, dok se informativni karakter ogleda u bogatstvu referencijalnih značenja, tj. činjeničnog materijala na kojem se po svojoj prirodi tematski komentar zasniva. Stoga, od velike je važnosti da prevodilac pronikne u lingvističke i komunikacijske osobenosti dokumenta koji se prevodi da bi poruka koja se prenosi u ciljani jezik što vjernije dekodirala misao originala. „Kodiranje i dekodiranje poruke, to jest njeno izražavanje i razumijevanje, jezične su operacije i to je glavni razlog da se prevođenje smatra jezičnim postupkom i proučava u okvirima jezičke znanosti – lingvistike“ (Ivir, 1985: 12). Dakle, prevodilački postupak u svojoj srži podrazumijeva proces „prestvaranja“, odnosno reprodukcije, kojom se uz manje ili više modifikacije jezičkog i vanjezičkog konteksta vrši kodiranje intencija iz teksta.

3.1 Prevodilački modeli

U skladu sa različitim definicijama prevoda i principima orijentisanosti ka doslovnom ili slobodnom prevođenju, prevodilačku praksu kakvu danas izučavamo klasifikujemo prema zastupljenosti prevodilačkog modela u određenom situacionom kontekstu. Hlebec (Hlebec, 2009: 85) smatra da prevodilac stvara *principijelno orijentisan prevod* (očuvanje intencija govornika) ili *pragmatički tip prevoda*, gdje je reprodukcija kao čin prestvaranja sama sebi cilj. Hlebecova razlikovanje tipova prevoda preklapa se sa *situacionim (denotativnim) modelom* prevođenja (u kojem prevodilački postupak podrazumijeva preciznu identifikaciju denotata u izvornom jeziku radi vjernog prikaza u jeziku cilju) i *semantičkim modelom* (dodavanje ekspresivnih i stilskih elemenata predmetnim jedinicama jezičke strukture).

Naravno, odabir odgovarajućeg prevodilačkog modela je u direktnom odnosu zavisnosti sa tipom prevodne ekvivalencije koja je u nekom tekstualnom materijalu prisutna (Sibinović, 1979: 100).

U našem radu primjetan je pozitivan odnos prema osnovnim funkcijama izvornog teksta, tj. ostvaruje se funkcionalna ekvivalencija. Prema tome, za okrenutost jezičkih činilaca prema izvorniku putem održavanja pozitivnog odnosa na nivou leksičke i gramatičke kohezije, Hlebec koristi termin *invarijabilni elementi* (Hlebec, 2009: 89).

U procesu prevođenja, lingvista mora da postupa u skladu s diskursnim referencijskim vezama u cilju ostvarivanja kohezije tekstualnih jedinica kao i koherencije kojom se postiže smislenost među paragrafima. Drugim riječima, dobar prevodilac je obavezan da pristupi prevodilačkom zadatku ne izostavljajući ni u jednom segmentu prevoda značaj diskursnog konteksta koji obuhvata nivo konteksta (endoforičkog konteksta) kao ni egzoforični (situacioni kontekst) koji podrazumijeva ekstralingvistički kriterijum (Perović, S. 2008: 97). O ostalim karakteristikama lingvističkih relacija na kojima se modeli prevođenja zasnivaju, biće riječi u narednom poglavlju.

3.2 Lingvističko značenje i značenjska ekvivalencija

U periodu između 1950. godine i 1960. godine razvijaju se nove lingvističke teorije kojima se odnos na osi doslovnog i slobodnog prevoda integriše u raznorodne tipove prevodnih ekvivalencija. Naime, Roman Jakobson je jedan od prvih lingvista koji razgraničava odnos između lingvističkog značenja i pojma ekvivalencije. Takva postavka polazi od postojanja lingvističkog značenja kao odnosa između označitelja i označenog u skladu sa Sosirovom strukturalnom teorijom (Munday, 2001: 36). Tako gledano lingvističko značenje može da stoji u odnosu ekvivalencije sa svojim korespondentima u drugom jeziku, ali ostvarena ekvivalencija u jeziku cilju ne može biti u potpunosti podudarna sa komunikacijskom porukom originala.

Zajedno sa psiholingvistikom i sociolingvistikom, disciplina o kodnim aspektima, semiolingvistika, bitna je komponenta opšte lingvistike. U skladu sa Jakobsonovom postavkom, svaka riječ ili fraza posjeduje osim svog referencijalnog (konotativnog) značenja i denotativno značenje koje je varijabilno u skladu sa kontekstualnim modelom. Ne postoji potpuna korespondencija između kodnih aspekata na različitim jezicima (Munday, 2001: 37).

Primjer kojim se identifikuje Jakobsonova maksima je sintagma iz našeg predloška: *lower level secondary school*. U našem sistemu školstva ne postoji formalni korespondent za ovu sintagmu. Fraza na engleskom jeziku odgovara uzrastu kraja naše osnovne škole, pa bi odgovarajući prevod bio *niži razredi srednje škole*. U ovom slučaju govorimo o tzv. pojmu *ekvivalencije različitosti*. Dakle, nije problem lingvističke prirode (u nemogućnosti prenošenja poruke sa izvornog jezika na ciljni jezik) već se radi o terminološkoj neusklađenosti pojmova između različitih jezika. „Ekvivalencija različitosti je kardinalan jezički problem i suštinsko pitanje lingvistike“ (Munday, 2001: 37).

Suprotnost ovom pristupu prema Hlebecu (Hlebec, 2009: 113) je prevodilačka tehnika prevođenja u više faza (*multiple stage translation*). U slučaju kada prevodilac dodaje intencije u prevodilačkom postupku, govorimo o *preinterpretaciji*, dok oduzimanje intencija u postupku prestvaranja potpada pod polje *podinterpretacije*. Dakle, potpune ili djelimične pojmovne praznine reprodukuju se slobodnim prevodom (Hlebec, 2009: 106).

3.3 Formalna i dinamička ekvivalencija

Judžin Najda je koncepte doslovnog prevoda (eng. *word for word*) i slobodnog prevoda (eng. *sense for sense*) integrisao u dvije prevodilačke struje na kojima se viševjekovno diskutovano pitanje ekvivalencije zasniva. U skladu sa Najdinim nalazima, usredsređenost prevodioca na prenošenje poruke iz izvornog jezika u ciljni jezik upotrebom vjernog prenošenja forme i sadržaja upućuje na *formalnu ekvivalenciju* (Munday, 2001: 41). Takav tip ekvivalencije objedinjuje prevodilačku praksu koja poštuje principe doslovnog prevođenja na nivou jezičkih sastava. S druge strane, prevodilačka struja u kojoj je uloga prevodioca da poruku iz izvornog jezika prilagodi komunikacijskoj funkciji ciljnog jezika poznata je pod nazivom *dinamička ekvivalencija* (Munday, 2001: 42). Takav tip značenjske korepondencije ima za cilj da u jeziku B proizvede djelotvornu ekvivalentnost na nivou smisla, tj. korespondenciju koja odgovara zahtjevima slobodnog prevođenja. Prema tome, dinamička ekvivalencija odgovara potrebama prenošenja smisla originala na nivou komunikacijske situacije.

Ono što nužno proističe iz ove postavke jeste da formalni korespondenti jezika A imaju tendenciju da se posmatraju kao prevodni ekvivalenti u jeziku B, dok prevodni ekvivalent ne mora da upućuje na postojanje formalnog poklapanja na šta ukazuje i Ivir (1985: 87). U skladu s gore rečenim, formalna ekvivalencija, koja poštuje orijentisanost ka

izvornom jeziku, zasniva se na prozirnom prevodu (*gloss translation*), a dinamička ekvivalencija, u cilju prenošenja vjernosti sadržaja jezika A, temelji se na tzv. neprozirnom prevodu (*receptor-oriented approach*) (Ivir, 1985: 58). U slučajevima slobodnog prevoda, prevodilačke metode kojima prevodilac raspolaže su uglavnom parafraze i adaptacije tj. obrade. Kada prevodilački zadatak uključuje prepričavanje dijela teksta ili frazne konstrukcije radi popunjavanja leksičke praznine ciljnog jezika, onda govorimo o *anotiranju* (Hlebec, 2009: 102).

Na predlošku naše analize, predstavimo reprezentativne primjere formalne i dinamičke ekvivalencije:

a) *Moreover, States Parties should promote the recruitment, promotion and retention in the administration and public services of persons belonging to national minorities and/or speaking the language(s) of national minorities, both at national and local levels.*

Prevod gore navedenog segmenta iz našeg predloška glasi:

b) *Štaviše, države članice treba da promovišu zapošljavanje, unaprjeđenje, zadržavanje u administraciji i javnim službama lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i/ili govore jezikom/jezicima nacionalnih manjina, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou.*

U ovoj složenoj rečenici primjećujemo da je u ciljnom jeziku ostvarena formalna ekvivalencija. Drugim riječima, u jeziku B je došlo do poklapanja gramatičkih oblika i leksičkih jedinica. Jedina nepodudarnost izvornog jezika sa ciljnim jezikom na osnovu prikaza iz našeg predloška se ogleda u dvojakoj prirodi sadašnjeg vremena u engleskom jeziku koje se izražava prostim sadašnjim vremenom ili sadašnjim trajnim vremenom, dok u crnogorskom jeziku sadašnje vrijeme nema ambivalentan karakter. O razlici na nivou aspekta, posebno je pisao Jakobson kao prirodnim različitostima između jezika.

U nastavku dajemo uvid u prikaz dinamičke ekvivalencije na osnovu predloška za našu analizu:

c) *The Advisory Committee has consistently encouraged the authorities to take all necessary measures to ensure that minority language rights in the judicial system are fully safeguarded, including as regard investigative and pre-trial stages.*

Prevod gore navedenog segmenta iz našeg predloška glasi:

d) *Savjetodavni Odbor stalno podstiče vlasti da preduzimaju sve neophodne mjere da bi se omogućilo da se prava vezana za manjinske jezike u cjelosti štite u sudskom sistemu, uključujući predraspravnu fazu.*

Ovaj prikaz iz našeg rada je dobar primjer ostvarene dinamičke ekvivalencije jer je strani karakter izvornog jezika minimalizovan u ciljnom jeziku radi ostvarenja principa ekvivalentnog efekta u prevodilačkom postupku. U originalu imamo kolokacijski skup *take all necessary measures* čiji prevod proizvodi sličan odgovor u ciljnom jeziku putem prenošenja duha izvornog jezika. S druge strane, tipična pasivna konstrukcija formalnog engleskog jezika prirodno odgovara našoj aktivnoj konstrukciji (*are fully safeguarded* naspram *u cjelosti se štite*). Na kraju, imeničkoj frazi na engleskom jeziku *investigative and pre-trial stages* odgovara *predraspravna faza*. *Predraspravna faza* u našem sudskom sistemu već podrazumijeva njoj komplementarnu istražnu fazu.

U slučajevima postojanja dinamičke ekvivalencije, prevodilac ima ulogu da funkcionalnu ekvivalenciju usaglasi sa komunikativnom intencijom izvornika. „Dakle, prevodilac raspolaže sa kriterijumima koji prevazilaze isključivo jezičku kategoriju, ustupajući mjesto kodiranju rekodiranju poruke“ (Bassnett, 2002: 24). Ovakav tip prevodne ekvivalencije nazivamo još kontinuiranim prevodom (*rank-bound translation*) jer je motivisana ekvivalencija u samo jednom jezičkom rangju (kod riječi ili morfema), dok se kolokacijski skupovi prevode poštujući načela semantičke korespondencije (Sibinović, 1979: 98).

4. PREVODILAČKE METODE I POSTUPCI

Na osnovu prethodnih poglavlja utvrdili smo da je lingvistička praksa u periodu između 1950. i 1960. godine ponudila niz rješenja u pojašnjenju složenog procesa prevođenja. Međutim, Vinejev i Darbelneov model prevođenja nudi prikaz prevodilačkih tehnika i postupaka na koje uglavnom nailazimo u kompleksnoj analizi odnosa izvornog teksta prema ciljnom jeziku (Munday, 2001: 56). Iako je njihov lingvistički model o prevodilačkim strategijama najprije osmišljen kao parametar za kontrastiranje leksike na francuskom i engleskom jeziku, opšta proširenost ovog modela postala je temelj za prevodilačku analizu i kontrastiranje i među drugim jezicima.

U skladu sa Vinejevim i Darbelneovim prevodilačkim modelom, postoje prevodilačke tehnike od ključne važnosti za razumijevanje funkcije i smisla teksta koji se prevodi. Među tim tehnikama izdvajamo: pozajmljivanje (eng. *borrowing*), kalk (eng. *calque*), transpoziciju (eng. *transposition*), modulaciju (eng. *modulation*), adaptaciju (eng. *adaptation*) i ekvivalenciju (eng. *equivalence*). U narednom poglavlju daćemo opis navedenih prevodilačkih metoda, a potom ćemo na prikazu našeg predloška ilustrovati primjerima navedene prevodilačke postupke.

4.1 Pozajmljivanje

Pozajmljivanje (engl. *borrowing*) je lingvistički proces u kojem se oblik i značenje riječi iz izvornog jezika prenosi u ciljni jezik bez nekih bitnijih promjena. U tom slučaju govorimo o jezičkoj pojavi koja je danas sveprisutna, a koja podrazumijeva unošenje tuđica, odnosno internacionalizama u proces komunikacije na ciljnom jeziku (Munday, 2001: 56). Nekada internacionalizmi imaju funkciju da naglase kulturološki element izvornog jezika, dok vrlo često upotrebom internacionalizama ima se za cilj osnaživanje procesa globalizacije. Ovo je posebno primjetno prilikom prevođenja tekstova iz jezika struke, koji po svojoj prirodi teže da unesu strane riječi od značaja za obogaćivanje određenog registra. To se naročito dešava pri prevođenju dokumenata iz oblasti tekovina Evropske unije, evropskih integracija ili zaštite ljudskih ili manjinskih prava. Na našem predlošku identifikovali smo veliki broj internacionalizama. U produžetku daćemo uvid u njihove izvorne oblike i preuzete obrasce u ciljnom jeziku:

Termin na engleskom jeziku	Prevod termina na crnogorski jezik
<i>affiliation</i>	<i>afilijacija</i>
<i>barrier</i>	<i>barijera</i>
<i>communication</i>	<i>komunikacija</i>
<i>competence</i>	<i>kompetencija</i>
<i>demographic structure</i>	<i>demografska struktura</i>
<i>digitalisation</i>	<i>digitalizacija</i>
<i>ethnographic</i>	<i>etnografski</i>
<i>flexible</i>	<i>fleksibilan</i>
<i>guarantee</i>	<i>garancija, garantovati</i>
<i>integration</i>	<i>integracija</i>
<i>interaction</i>	<i>interakcija</i>
<i>legitimacy</i>	<i>legitimnost</i>
<i>local</i>	<i>lokalni</i>
<i>maximum</i>	<i>maksimalna</i>
<i>media</i>	<i>mediji</i>
<i>migration</i>	<i>migracija</i>
<i>mobility</i>	<i>mobilnost</i>
<i>national</i>	<i>nacionalni</i>
<i>patronym</i>	<i>patronim</i>
<i>qualified</i>	<i>kvalifikovan</i>
<i>quota</i>	<i>kvota</i>
<i>revitalisation</i>	<i>revitalizacija</i>
<i>seggregation</i>	<i>segregacija</i>
<i>sociolinguistic</i>	<i>sociolingvistički</i>
<i>tender</i>	<i>tender</i>
<i>topographical indication</i>	<i>topografska oznaka</i>
<i>transnational</i>	<i>transnacionalni</i>

Tabela 1

Kroz jezičko pitanje pozajmljivanja Robert Filipson i Tove Skutnab-Kangas diskutovali su i proces „koncepta jezičkih ljudskih prava“ kao nerazdvojnog elementa ličnog, i u kontekstu našeg predloška, manjinskog identiteta.¹ Međutim, u skladu sa neospornom važnošću tuđica u procesu globalizacije i obogaćivanja registra uže struke, potvrđujemo značaj internacionalizma kao prirodnih elemenata koji neminovno srastaju sa strukturom izvornog jezika.

4.2 Kalk

Kalk (*engl. calque*) je jezički proces koji podrazumijeva pozajmljivanje riječi ili fraze iz izvornog jezika putem principa doslovnog preslikavanja, odnosno prevođenja u ciljni jezik (Munday, 2001: 56). Da bi do jezičkog kalkiranja došlo, potrebno je da riječ iz izvornog jezika bude složenica, tj. riječ sastavljena od barem dvije riječi koje imaju samostalno značenje. Kalkiranje se dešava i u prevodu fiksnih izraza i fraza, karakterističnih za jezik struke. Drugim riječima, vrlo često ustaljene izraze iz jednog izraza prevodimo kao već gotove leksičke obrasce u ciljnom jeziku. U nastavku dajemo uvid u neke reprezentativne primjere jezičkog kalkiranja na osnovu teksta za našu analizu:

Termin na engleskom jeziku	Prevod na crnogorski jezik
<i>all-encompassing means</i>	<i>sveobuhvatna sredstva</i>
<i>bilingualism</i>	<i>dvojezičnost</i>
<i>communicative repertoire</i>	<i>komunikativni repertoar</i>
<i>co-operation</i>	<i>saradnja</i>
<i>cultural heritage</i>	<i>kulturno nasljeđe</i>
<i>inter-cultural</i>	<i>međukulturan</i>
<i>legally binding standards</i>	<i>pravno obavezujući standardi</i>
<i>multilingualism</i>	<i>višejezičnost</i>
<i>over-representation</i>	<i>prezastupljenost</i>
<i>plurilingualism</i>	<i>višejezičnost</i>
<i>social hierarchy</i>	<i>društvena hijerarhija</i>
<i>political discourse</i>	<i>politički diskurs</i>

¹ Ranko Bugarski, *Jezik i identitet*, Beograd, Biblioteka XX vek, 2010, 182. str.

<i>pre-condition</i>	<i>preduslov</i>
<i>pre-requisite</i>	<i>preduslov</i>
<i>scope of application</i>	<i>područje primjene</i>
<i>self-identification</i>	<i>samoidentifikacija</i>
<i>state succession</i>	<i>državna sukcesija</i>
<i>trans-border</i>	<i>prekograničan</i>
<i>underline</i>	<i>podvlačiti</i>
<i>under-representation</i>	<i>nedovoljna zastupljenost</i>

Tabela 2

4.3 Transpozicija

Transpozicija je uobičajena jezička praksa u procesu prevođenja koja podrazumijeva promjenu vrste riječi iz izvornog teksta u ciljnom tekstu, pri tome ne utičući na promjenu smisla (Munday, 2001: 57). Dakle, u okviru ove prevodilačke metode najčešći je slučaj da glagoli i pridjevi mogu da prelaze u imenice, a prilozi u glagole. Zamjena jedne vrste riječi drugom vrstom riječi se koristi onda kada je potrebno da se u ciljnom jeziku ostvari prevodna ekvivalencija koja bez transpozicije vrste riječi ne bi bila moguća. „Transpozicija je obavezna onda kad je zadržavanje iste vrste riječi nemoguće prema zakonima jezika clja – to jest, kad se u tom jeziku željeni semantički sadržaj leksičke jedinice ne može izraziti istom vrstom riječi kao u izvornom jeziku ili kad bi zadržavanje iste vrste riječi stvorilo neovjerenu rečeničnu konstrukciju (Ivir, 1985: 144).

Dobar prevodilac će na valjani način upotrijebiti metod transpozicije onda kada je on obavezan, a izbjegavaće transpozicije vrsta riječi ili rečeničnih djelova u slučajevima kada postoji formalna korespondencija lingvističkih jedinica na izvornom jeziku sa jedinicama na ciljnom jeziku. Fakultativna transpozicija riječi nije uvijek poželjna iz razloga što se njome nekada postiže gubitak „prirodnosti i idiomatičnosti izvorne poruke“ (Ivir, 1985: 146). U nastavku rada dajemo uvid u najčešće transpozicije vrsta riječi i rečeničnih djelova sa kojima smo se susreli u našem radu:

Termin na engleskom jeziku	Prevod na crnogorski jezik
<i>any of the different terms</i>	<i>bilo koji drugačiji način izražavanja</i>
<i>be effectively enjoyed</i>	<i>uživati djelotvornu zaštitu</i>
<i>be trained to work</i>	<i>biti obučen za rad</i>
<i>budget allocations</i>	<i>sredstva iz budžeta</i>
<i>ethical journalism</i>	<i>novinarska etika</i>
<i>hierarchy in language and society</i>	<i>jezička i društvena hijerarhija</i>
<i>important means to preserve and develop</i>	<i>bitno sredstvo očuvanja i razvoja</i>
<i>in order to achieve equal protection</i>	<i>radi postizanja jednake zaštite</i>
<i>in order to help combat</i>	<i>da bi se pomoglo borbi</i>
<i>in order to overcome</i>	<i>u cilju prevazilaženja</i>
<i>journalists with minority backgrounds</i>	<i>novinari koji dolaze iz manjinskih zajednica</i>
<i>languages that exist in society are audibly and visibly present</i>	<i>da se svi jezici čuju i budu vidljivi</i>
<i>mobility and migration have diversified</i>	<i>mobilnost i migracija su unijele raznovrsnost</i>
<i>obligation to promote</i>	<i>obaveza promovisanja</i>
<i>public consultation process</i>	<i>putem procesa javnih konsultacija</i>
<i>right to be protected</i>	<i>pravo na zaštitu</i>
<i>The Charter has special relevance</i>	<i>Povelja je posebno važna</i>

Tabela 3

U nastavku rada potkrijepljujemo primjerima ostale prevodilačke metode Vinejevog i Darbelneovog modela koje sistematizuju nalaze nauke o prevođenju.

4.4 Modulacija

Modulacija je prevodilački postupak koji podrazumijeva upotrebu različitih semantičkih sredstava u ciljnom jeziku radi uobličavanja poruke iz izvornog teksta (Munday, 2001: 58). Modulacija može da bude a) obavezna, u slučajevima kada je promjena semantičkih polja neophodna za razumijevanje poruke na ciljnom jeziku i b) fakultativna, u slučaju kada upotreba drugačije formulisanih semantičkih i sintaksičkih funkcija u jeziku

prevoda ukazuje na prevodiočevu potrebu za stilskim uobličavanjem intencije izvorne poruke (Munday, 2001: 58). Dajemo uvid u modulacije koje smo pronašli u našem predlošku:

Termin na engleskom jeziku	Prevod na crnogorski jezik
<i>relevant clusters</i>	<i>važne stavke</i>
<i>it is thus based</i>	<i>stoga, zasniva se</i>
<i>valuable input</i>	<i>vrijedni podaci</i>
<i>final drafting process</i>	<i>završni proces izrade mišljenja</i>
<i>unequal power relations</i>	<i>neravnopravnost u odnosima jezičke nadmoći</i>
<i>that can also be reflected</i>	<i>što se takođe odražava</i>
<i>instruments range</i>	<i>instrumenti sežu</i>
<i>academia</i>	<i>akademska zajednica</i>
<i>rigid language category</i>	<i>stroga jezička kategorizacija</i>
<i>requests have been made by groups</i>	<i>grupe podnose zahtjeve</i>
<i>individual multilingualism</i>	<i>višejezički karakter pojedinca</i>
<i>transparent allocation procedures</i>	<i>transparentan postupak pružanja pomoći</i>
<i>faced by persons</i>	<i>sa kojima se suočavaju lica</i>
<i>traditional minority settlement</i>	<i>tradicionalno mjesto prebivališta manjina</i>
<i>racially-motivated discrimination</i>	<i>diskriminacija po osnovu rase</i>
<i>non-renewal of residence</i>	<i>nemogućnost produženja boravišne dozvole</i>
<i>self-recognition</i>	<i>identitetska samosvijest manjina</i>

Tabela 4

Na osnovu gorenavedenih primjera primjećujemo da modulacija podrazumijeva promjenu: dijela za cjelinu, jednog dijela za neki drugi dio kao i prevod pasivne konstrukcije aktivnom frazom. Osim ovih slučajeva modulacije, ova prevodilačka tehnika je još prisutna kada se uzrok iz izvorne poruke prevodi posljedicom u ciljnoj poruci, kao i kada dajemo negaciju suprotnih termina. Takav slučaj primjetan je u primjeru: *The exam has been difficult* naspram *The exam hasn't been easy at all*. (*Ispit nije bio težak* naspram *Ispit nije bio uopšte lak*). Situacija negiranja pojmova koji su suprotni u lingvističkim krugovima je poznata pod nazivom *litota* (Hlebec, 2009: 153). U produžetku nastavljamo dalju analizu leksike putem prikaza prevodilačke metode adaptacije.

4.5 Adaptacija

Adaptacija je postupak prevođenja u kome leksički obrazac iz izvornog teksta nema odgovarajući formalan i značenjski korespondent u jeziku cilju, pa se putem postupka tzv. *obrade* popunjava leksička praznina pojmovne prirode (Munday, 2001: 58). Proizvođenje prevodilačkog ekvivalenta putem adaptacije ima za cilj prilagođavanje kulturološkog aspekta izvornog jezika jeziku cilju. Ovaj proces u kojem prevodilac ima zadatak da minimalizuje duh stranog teksta u jeziku A Venuti naziva domestikacijom (Munday, 2001: 146).

Drugim riječima, adaptacija u velikoj mjeri predstavlja izazov za iskusnog prevodioca jer podrazumijeva sociolingvističku komponentu u procesu reprodukcije teksta. Kao nauka koja se bavi proučavanjem odnosa jezika i društva, sociolingvistika po Bugarskom (Bugarski, 2009: 106) prikazuje „sistematske korelacije između jezičkih i društvenih varijacija“. Slijedi prikaz bitnih adaptacija izvršenih na našem predlošku u jeziku cilju.

Termin na engleskom jeziku	Prevod na crnogorski jezik
<i>advanced levels of secondary education</i>	<i>viši razredi srednje škole</i>
<i>disaggregated data</i>	<i>obrazloženi podaci</i>
<i>indigenous peoples</i>	<i>starosjedioci</i>
<i>lower-level secondary school</i>	<i>niži razredi srednje škole</i>
<i>media outlets</i>	<i>medijske kuće</i>
<i>minority language outlets</i>	<i>mediji na manjinskim jezicima</i>
<i>more nuanced approach</i>	<i>uravnoteženiji pristup</i>
<i>must be amended</i>	<i>moraju se mijenjati i dopunjavati</i>
<i>non-citizens</i>	<i>nezaštićene grupe građana</i>
<i>on the other hand</i>	<i>s druge strane</i>
<i>pre-trial stage</i>	<i>predraspravna faza</i>

Tabela 5

4.6 Ekvivalencija

Vinej i Darbelne koriste naziv ekvivalencija za prevodilački postupak u kojem je cilj prevodioca da reprodukuje odgovarajuće lingvističko rješenje pri prevođenju: kolokacijskih skupova, idioma ili poslovice (Munday, 2001: 58). Međutim, pojam ekvivalencije kakav

Vinej i Darbelne koriste u smislu prevodilačkih tehnika, treba razdvojiti od formalne i dinamičke ekvivalencije koju smo definisali u prvim poglavljima našeg rada. Da bismo lakše razumjeli šta ekvivalencija na stilističkom nivou označava, daćemo uvid u primjere ovog prevodilačkog metoda na osnovu našeg korpusa.

Termin na engleskom jeziku	Prevod na crnogorski jezik
<i>gain momentum</i>	<i>preuzeti aktivnu ulogu</i>
<i>gate-keeping factor</i>	<i>faktor u otklanjanju barijera</i>
<i>enjoy a margin of discretion</i>	<i>uživati određeno diskreciono pravo</i>
<i>living document</i>	<i>dokument podložan promjenama</i>
<i>step up measures</i>	<i>uspostaviti mjere</i>
<i>The Commentary takes stock of</i>	<i>Komentar uzima u obzir</i>

Tabela 6

Dakle, pri primjeni prevodilačke tehnike ekvivalencije, prevodilac ima zadatak da očuva prirodnost izvorne poruke, vodeći računa o sociolingvističkim faktorima u procesu idiomatskog prevođenja. S obzirom da smo u ovom poglavlju dali prikaz prevodilačkih metoda i postupaka sa kojima se savremeni prevodilac svakodnevno suočava, postavili smo temelj za tematiku narednog poglavlja o lingvističkoj disciplini koja je u osnovi svakog prevodilačkog postupka – kontrastivnoj analizi.

5. KONTRASTIVNA ANALIZA LEKSIKE

Uz teoriju prevođenja i analizu grešaka, kontrastivna analiza leksike daje uvid u eksplicitne slučajeve sličnosti i razlika između dva jezika (Đorđević, 2004: 8). Analiza grešaka ima za cilj da objasni i sistematizuje greške koje nastaju pri učenju stranog jezika. Poređenjem dva jezika vrši se tipologija prevodnih ekvivalenata, čime obogaćujemo kontrastivnu analizu leksike kao naučni postupak, a s druge strane potvrđujemo značaj postojanja teorije prevođenja u okrilju kontrastivne lingvistike.

Međutim, iako su teorija prevođenja i kontrastivna analiza međusobno zavisne i komplementarne lingvističke discipline, određene specifičnosti ih odjeljuju po predmetu istraživanja. Naime, u kontrastivnoj analizi, kao nauci koja se bavi sinhronim poređenjem deskriptivnih gramatika dvaju ili više jezika, osnovni instrument rada kojim se dolazi do mikrolingvističkih i makrolingvističkih nalaza su prevodni ekvivalenti. U teoriji prevođenja, pronalaženje i tipologija prevodnih ekvivalenata predstavljaju svrhu, odnosno cilj prevodilačke prakse (Ivir, 1985: 84). Drugim riječima, teorija prevođenja kao naučna disciplina ima za cilj ispitivanje istovjetnog tekstualnog materijala kojim se poruka sa izvornog jezika prenosi u ciljni jezik, dok kontrastivna analiza nudi naučne postulate o slučajevima formalne i značenjske komparabilnosti dva ili više jezika.

„Pretpostavka kontrastivne analize, eksplicitno izražena ili implicitno sadržana u analitičkom postupku, sastoji se u tome da se sparuju oni elementi ili kategorije dvaju jezičkih sustava koji posjeduju neko zajedničko formalno i/ili semantičko svojstvo“ (Ivir, 1985: 82). U slučajevima kada nailazimo na poklapanje lingvističkih jedinica ciljnog jezika sa izvornim jezikom na nivou distribucije, forme i funkcije, tada govorimo o postojanju formalne ekvivalencije. Formalna ekvivalencija je rijetka i uglavnom je prisutna u slučajevima kada se *tertium comparationis* vrši na osnovu već utvrđenih jezičkih univerzalija (Đorđević, 2004: 54). Ukoliko se kontrastivni potencijal kompariranih pojava ne zasniva na dosljednom poštovanju raspoređivanja, funkcije, kombinovanja ili derivacije riječi ili fraza, govorimo o odsustvu formalne korespondencije.

Nedostatak formalno izražajnih sredstava korespondencije između dvaju jezika je čest slučaj koji se može nadomjestiti dinamičkom ekvivalencijom, kao postupkom pronalaženja najbližeg prevodnog ekvivalenta u datoj situaciji. Kao ekvivalencija koja odstupa od principa doslovnog prevođenja, pri čemu ne zalazi u slobodan prevod (osim ukoliko jezička situacija to ne nalaže), dinamička ekvivalencija je optimalan prevod komunikacijske poruke na

izvornom jeziku u konkretnoj situaciji. Stoga, takva ekvivalencija nastaje u trenutku komunikacijskog čina i ne podrazumijeva potpuno poklapanje sa porukom originala.

Ono što uviđamo kao distinktivnu funkciju između ova dva tipa prevodne ekvivalencije je da „da se pojam „gramatično“ ne može poistovetiti sa „smislenim“ ili „značenjskim“ u bilo kom semantičkom smislu, te da je gramatika nezavisna od značenja, a sintaksa autonoman jezički nivo (Bugarski, 2009: 110). Na predlošku za našu analizu uočili smo prisustvo i formalne i dinamičke ekvivalencije. Takođe smo razmotrili mogućnost klasifikovanja pronađene ekvivalencije i uočili sljedeće: prisustvo višestruke ekvivalencije, parcijalne ekvivalencije i parcijalne korespondencije u našem radu su od značaja za sistematizaciju analiziranog materijala.

5.1 Višestruka ekvivalencija

Višestruka ekvivalencija je široko rasprostranjeno lingvističko shvatanje ekvivalencije koje se bavi ispitivanjem svih načina na koje se određeni element iz polaznog jezika može prevesti u ciljnom jeziku (Đorđević, 2004: 55). U nastavku poglavlja predstavljamo niz rješenja koja imaju za cilj stvaranje objedinjene prakse o pojmu višestruke ekvivalencije na osnovu elemenata rada za našu analizu.

U sintagmi: *In view of the central importance of linguistic rights* iz našeg predloška primjećujemo prvu imeničku sintagmu *in view of* u kojoj je *view* upravni konstituent istoimene sintagme dok su *in* i *of* njeni zavisni konstituenti. U skladu sa položajem konstituenta *in* i motivisanim značenjem u rečenici, mijenja se i značenje izraza u rečenici. U sljedećim rečenicama možemo da prepoznamo kontrastivni potencijal za engleski i crnogorski jezik sintagmi u kojima je *view* upravni konstituent.

I *In view of the central importance of linguistic rights... the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities is devoting its Third Commentary to the linguistic rights of persons belonging to national minorities.*

U svjetlu suštinske važnosti jezičkih prava ... Savjetodavni odbor Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina posvećuje svoj Treći tematski komentar jezičkim pravima lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

*The executive director has **in view** to move its company's activities off-shore.*

Izvršni direktor ima u planu da premjesti aktivnosti svoje kompanije ofšor.

Dakle, primjećujemo da *view* u različitim kolokacijskim vezama u engleskom i crnogorskom jeziku ima drugačiji kontrastivni potencijal i da se njegovo značenje mijenja u

skladu sa konstrukcijom čiji je on upravni konstituent. U nastavku dajemo još primjera koji imaju za cilj prikazivanje slučajeva višečlane ekvivalencije. Prvi primjer za prikaz uvijek se oslanja na iskaze iz rada za analizu, dok ostali primjeri u okviru kolokacijskog potencijala riječi predstavljaju dopunu primarnom značenju leksičkih sklopova iz našeg teksta.

II *Full and effective equality also implies the need for the authorities to take special measures **in order to** overcome past or structural inequalities.*

Puna i djelotvorna ravnopravnost takođe upućuje na potrebu da organi vlasti preduzmu posebne mjere u cilju prevazilaženja prošlih ili strukturnih nejednakosti.

*You need to move **in/into reverse order** to feel more comfortable.*

Potrebno je da promijeniš položaj da bi ti bilo udobnije.

*Fortunately, my computer is **in working order** now.*

Srećom, moj kompjuter je u ispravnom stanju sada.

U prvom primjeru primjećujemo da *in order to* formalno i značenjski korespondira sa sintagmom na crnogorskom jeziku *u cilju*. Ostali primjeri odgovaraju modelu idiomatskog prevođenja, tj. radi se o prevođenju jezičkih obrazaca koji su sociokulturološki uslovljeni. Dakle, prilikom idiomatskog prevođenja, prevodilac ima za zadatak da ostvari ekvivalentan efekat pri reprodukciji prevodilačkog materijala, dok je odsustvo formalne ekvivalencije evidentno. Naravno, nekada je moguće idiomatske konstrukcije bukvalno prevesti u ciljni jezik, ali u tom slučaju prevod gubi prirodnost koju ima izvorna konstrukcija.

III *The terminology used in the Commentary is **in line with** the flexible approach.*

Terminologija u Komentaru u skladu je sa fleksibilnim pristupom.

*Bernard should be **in line for** this job position since he is a highly qualified manager.*

Bernard treba da ima realne šanse za ovo radno mjesto zato što je visoko kvalifikovan menadžer.

Slično kao i u prethodnoj grupi primjera, i ovdje prva sintagma *is in line* formalno i značenjski korespondira sa sintagmom na crnogorskom jeziku *u skladu*, dok je u drugom primjeru zastupljeno idiomatsko prevođenje sa karakteristikama koje smo identifikovali u prethodno obrađenoj grupi primjera.

IV *Their communicative repertoire, which may encompass a **range** of linguistic resources often develops throughout life as a result of interaction and mobility.*

Komunikativni dijapazon govornika, koji obuhvata niz jezičkih izvora tokom života pojedinca često se razvija kao rezultat interakcije i mobilnosti.

*This machine must be **out of range** of children.*
Ova sprava mora da bude van domašaja djece.

*It is sometimes quite difficult to pick up signals **at a range** of 1000 metres.*
Nekada je teško uhvatiti signal sa udaljenosti od 1000 metara.

U ovoj grupi primjera primjećujemo da je imenica *range* takođe vrlo produktivna sa stanovišta idiomatskog prevođenja, čime unapređujemo praksu kontrastivnih proučavanja.

*V This influences the **way in which** speakers of certain languages are perceived by others and, to some extent, perceive themselves.*
Ovo utiče na način na koji druga lica gledaju na govornike određenih jezika, i, u određenoj mjeri, na način na koji oni sami sebe posmatraju.

*A lorry which is **in the way** has caused a tremendous traffic jam.*
Kamion, koji je na putu, prouzrokovao je ogromni zastoј u saobraćaju.

***In some ways** you are right. I should look for a better job.*
Donekle si u pravu. Treba da potražim bolji posao.

*My colleague has been preparing financial statements **in a big way**.*
Moj kolega je pripremao finansijske izvještaje u velikoj mjeri.

*The doctor allowed Jack to work **in a small way**.*
Ljekar je dozvolio Džeku da radi u maloj mjeri.

*Accidently, I hit him. I did not see him coming **in my way**.*
Nenamjerno sam ga udarila. Nisam vidjela da ide u mom pravcu.

Peta grupa primjera ukazuje na najproduktivniji potencijal imenice da kao upravni sintagmatski konstituent izrazi različita značenja. Imenica *way*, osim prvog primjera u kojem je ostvarena formalno-značenjska korespondencija, realizuje se u još pet kolokacijskih sklopova kojima prikazujemo princip višečlane ekvivalencije na nivou idiomatskog prevođenja.

5.2 Parcijalna ekvivalencija

Parcijalna ekvivalencija je tip ekvivalencije u kojoj određena obilježja gramatičke prirode u jeziku B ne korespondiraju u cjelosti sa svim segmentima značenja u jeziku A (Đorđević, 2004: 56). U takvim slučajevima kažemo da je došlo do djelimičnog poklapanja u značenju. Međutim, s obzirom da je deskriptivna gramatika distinktivno obilježje svakog

jezika, i da u skladu s gramatičkim sistemom dva ili više jezika utvrđujemo njihove principe poredivosti, onda nam je jasno da je gramatička neusklađenost između dvaju jezika prirodna pojava.

Parcijalno poklapanje uglavnom identifikujemo u slučajevima kada engleskom sadašnjem svršenom vremenu odgovara naše prošlo vrijeme, ili naš aorist, ili kada našem prezentu odgovara englesko prošlo sadašnje vrijeme ili sadašnje trajno vrijeme. U nastavku poglavlja dajemo nekoliko situacija kojima potkrijepljujemo shvatanje parcijalne ekvivalencije kao djelimičnog poklapanja između obilježja dvaju jezika.

I *The Advisory Committee is **devoting** its Third Thematic Commentary to the linguistic rights of persons belonging to national minorities.*

Savjetodavni odbor Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina posvećuje svoj Treći tematski komentar jezičkim pravima lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

S obzirom da kategorija sadašnjeg trajnog vremena koja postoji u engleskom jeziku nije zastupljena u crnogorskom, zaključujemo da je u najvećem broju slučajeva prosto sadašnje vrijeme u crnogorskom jeziku značenjski korespondent engleskom sadašnjem trajnom vremenu.

II *Valuable input **has** also **been collected** from national minority and civil society representatives, academics and other interlocutors.*

Takođe, vrijedni podaci prikupljeni su od predstavnika nacionalnih manjina i civilnog društva, lica iz akademskih krugova i drugih sagovornika.

Sadašnjem svršenom vremenu u engleskom jeziku (*present perfect tense*) u crnogorskom jeziku može da odgovara: prezent, perfekat, imperfekat kao i glagolski pridjev trpni. U našem slučaju, primjećujemo da je crnogorski korespondent engleskom sadašnjem svršenom vremenu glagolski pridjev trpni. I ovim glagolskim vremenom potvrđujemo nepoklapanje crnogorskog i engleskog jezika kada je u pitanju gramatička kategorija glagolskog vremena. Uočavamo da je prosto sadašnje vrijeme, sadašnje trajno vrijeme i prosto svršeno vrijeme predstavljeno jezičkim sistemom sadašnjeg složenog vremena u engleskom jeziku.

III *In this regard, the Advisory Committee **has held** that the mere legal possibility of imposing fines...*

U tom pogledu, Savjetodavni odbor smatra da samo pravna obaveza nametanja novčanih kazni...

U ovom prikazu, evidentno je da sadašnjem svršenom vremenu u engleskom jeziku semantički odgovara prezent u crnogorskom jeziku, čime potvrđujemo realizaciju parcijalne ekvivalencije.

5.3 Parcijalna korespondencija

Parcijalna korespondencija je slučaj u kome ispitivani element u jeziku A korespondira sa više elemenata u jeziku B (Đorđević, 2004: 60). Ukoliko u jeziku A imamo frazu po konstrukciji *imenica + imenica*, na kojoj se zasniva neka kolokacijska veza, onda ta frazalna konstrukcija u crnogorskom jeziku može da odgovara glagolskom prilogu sadašnjem, imenici u genitivu, glagolskoj imenici i drugim gramatičkim oblicima. Drugim riječima, *imenica + imenica* u izvornom jeziku, prva imenica je uglavnom modifikator druge imenice (premodifikator), dok u jeziku cilju nekada prva a nekada druga imenica, ima funkciju modifikatora (Đorđević, 2004: 60). U slučaju kada druga imenica modifikuje ili bliže određuje značenje prve imenice, onda govorimo o postmodifikatorima.

S obzirom da na nivou parcijalne korespondencije identifikujemo sintagme ili kolokacije u kojima ne može doći do potpune formalne ekvivalencije, ovakav tip prevodnog poklapanja u kontrastivnim studijama se još zove tekstualna korespondencija (Đorđević, 2004: 60). U radu za našu kontrastivnu analizu, uočili smo da se kolokacijski skupovi po modelu *imenica + imenica* u crnogorskom jeziku realizuju na različite načine, tj. kroz različite gramatičke kategorije, što ćemo u nastavku naše analize prikazati. Za označavanje leksičkih jedinica na engleskom jeziku koristićemo oznaku "E", dok ćemo odgovarajući prevodni ekvivalent na crnogorskom jeziku predstaviti jezičkim simbolom "C".

a) IMENICA + IMENICA U E PREMA IMENICI U GENITIVU U C

*Although the Framework Convention protects the **rights of individual persons**...
Iako se Okvirnom konvencijom štite prava pojedinaca...*

*It is thus based on the close **monitoring of the implementation** of the Framework Convention in the States Parties...
Stoga, on se zasniva na pažljivom praćenju primjene Okvirne konvencije u državama članicama...*

*Valuable input has also been collected in the final **drafting process**.*

Takođe, vrijedni podaci prikupljeni su u završnom procesu izrade mišljenja.

Gorenavedenim primjerima prikazali smo da normanski genitiv u engleskom jeziku najčešće korespondira sa genitivom u crnogorskom jeziku, pa je identifikovana formalna ekvivalencija. Kolokacijskom skupu *drafting process* u engleskom jeziku odgovara imenička sintagma *izrada mišljenja* u crnogorskom jeziku, sa imenicom *izrada* kao njenim upravnim i imenicom *mišljenja* kao njenim zavisnim konstituentom.

b) IMENICA + PRIDJEV + IMENICA U E PREMA IMENIČKOJ SINTAGMI KAO MODIFIKATORU DRUGE IMENICE U C

*The particular link between language and the preservation of culture is underlined by the Advisory Committee in a variety of **country-specific Opinions**.*

Savjetodavni odbor naglašava naročitu povezanost između jezika i očuvanja kulture kroz mišljenja za svaku državu pojedinačno.

Dakle, imenička sitnagma u engleskom jeziku može da korespondira sa imeničkom sintagmom u crnogorskom jeziku, koja se sastoji od nekoliko zavisnih konstituenata koji bliže određuju značenje upravnog konstituenta.

c) IMENICA + IMENICA U E PREMA PRIDJEVU + IMENICA U C

*This particular social dimension of **language rights** is analysed in this Chapter.*

Ovako specifična konotacija jezičkih prava analizira se u ovom Poglavlju.

Vrlo je česta situacija da imeničkom sklopu u engleskom jeziku odgovara imenička sintagma u crnogorskom jeziku, u kojoj je imenica upravni konstituent, a pridjev zavisni konstituent imeničke sintagme.

d) IMENICA + IMENICA U E IMENIČKOJ SINTAGMI U C

*1. Article 11 of the Framework Convention requires that it should be possible for the original form of the name to be added to passports, identity documents or **birth certificates**.*

Član 11 Okvirne konvencije nalaže da se treba omogućiti dodavanje izvornog oblika imena u pasošima, ličnim ispravama ili izvodima iz matične knjige rođenih.

Konstrukcija imenica + imenica u engleskom jeziku može da bude izuzetno produktivna sa prevodilačkog aspekta na osnovu gorenavedenog primjera. U prevodu na crnogorski jezik, sklop *birth certificates* korespondira sa predloškom frazom *iz matične knjige rođenih*, koja se

sastoji od četiri zavisna konstituenta. Dakle, motivisana je dinamička ekvivalencija jer je proizveden ekvivalentan efekat u postupku reprodukcije tekstualnog materijala.

Nakon što smo definisali, tipološki razvrstali kategorije uočene ekvivalencije, a potom razgraničili nivo korespondencije na formalnom i dinamičkom nivou, zaključujemo da, iako svaki jezik predstavlja uređen sistem apstraktnih jedinica koje imaju razlikovnu funkciju, moguće ih je porediti i na formalnom i semantičkom nivou. „Budući pak da su kolokacijska pravila specifična za svaki pojedini jezik i da se obrasci što ih slijedi intuicija izvornoga govornika u jednom jeziku razlikuju od obrazaca u drugom jeziku, razumljivo je da će prevodilac koji slijedi obrasce svojega maternjeg jezika na stranom jeziku neminovno griješiti u svim slučajevima u kojima se kolokacijska pravila u ta dva jezika ne poklapaju“ (Ivir, 1985: 127).

Dakle, odgovoran poziv prevodioca komunikacijske poruke podrazumijeva detaljnu analizu komunikacijskog čina na izvornom jeziku kako sa lingvističkog tako i sa pragmatičkog aspekta, da ne bi došlo do doslovnog preslikavanja zadate situacije u ciljni jezik ili promašenog smisla u procesu prevođenja. U skladu s principom poštovanja kulturološkog aspekta izvornog jezika i pronalaženja najbližeg prevodnog ekvivalenta u ciljnom jeziku, podrazumijeva se da se izvorni društveno-lingvistički kontekst mijenja u skladu s komunikacijskom porukom pri prenošenju u ciljni jezik.

Imajući u vidu da smo definisali formalnu i dinamičku ekvivalenciju, kao i tipološke karakteristike ekvivalencije u užem smislu (višečlana, parcijalna i dr.), u nastavku naše analize biće riječi i nalaza na osnovu analize sadašnjeg participa u engleskom jeziku i njemu odgovarajućih gramatičkih korespondenata u crnogorskom jeziku na osnovu našeg korpusa. Sa stanovišta kontrastivne lingvistike, ova gramatička kategorija je dala raznovrsna lingvistička rješenja.

6. SADAŠNJI PARTICIP

Particip pripada gramatičkoj kategoriji nefinitnih glagolskih oblika. Kada je riječ o sadašnjem participu, njega karakteriše nastavak *ING*. U zavisnosti od konteksta rečenice, particip može imati glagolsku ili adjektiválnu funkciju. Pritom, bilo da se radi o glagolskoj ili pridjevskoj upotrebi sadašnjeg participa, ovaj glagolski oblik ne ukazuje na vrijeme. Sadašnji particip u funkciji glagola učestvuje u građenju progresivnih glagolskih oblika.

6.1 Sadašnji particip u engleskom jeziku

Gramatička kategorija glagolskog vremena, u ovom slučaju sadašnjeg participa u engleskom jeziku, je lingvistička kategorija koju proučavamo na osnovu teorijskih kontrastivnih proučavanja “koja se bave ispitivanjem realizacije jedne univerzalne jezičke kategorije u dva jezika” (Đorđević, 2004: 111). Aspekatska kategorija sadašnjeg participa se otkriva na osnovu ličnog glagola iz glavne klauze, tj. na osnovu upravnog konstituenta glagolske sintagme. Simultanost sadašnjeg participa sa finitnom glagolskom frazom iz glavne klauze takođe se primjenjuje i onda kada su nefinitnom glagolskom frazom označeni neprelazni glagoli kretanja i mirovanja.

Druga upotreba sadašnjeg participa jeste upotreba ove nefinitne glagolske fraze u funkciji adjektivala. Tada sadašnji particip ima službu intenzifikatora priloga i pridjeva. Provjera adjektivalnog statusa sadašnjeg participa vrši se dodavanjem intenzifikatora ispred sadašnjeg participa. Vrlo često sadašnji particip se javlja uz predložke objekte, a nerijetka je i njegova upotreba uz negativne prefikse. Još jedna karakteristika pridjevske funkcije sadašnjeg participa je mogućnost njegovog poređenja, pa se u tom slučaju koristi uz priloge: *more*, *less*, itd. Sadašnji particip kao deadjektivální nominal nalazimo u primjerima (*the living*, *the dying*), a vrlo često nailazimo i na konverziju sadašnjeg participa u prijedloge (*according*, *concerning*, *considering*), kao i veznike (*barring*, *notwithstanding*, *providing*).

6.2 Glagolski prilog sadašnji u crnogorskom jeziku

Glagolski prilog sadašnji u crnogorskom jeziku, kao ekvivalent sadašnjeg participa u engleskom jeziku, koristi se da označi radnju koja je istovremena sa radnjom glagola označenom predikatom. Njega karakteriše nastavak *ĆI* koji se dodaje na oblik trećeg lica množine prezenta glagola u crnogorskom jeziku (Stanojčić, Popović, 2004: 399). Glagolski

prilog sadašnji koristi se da označi: radnju koja je uzrok izvršene radnje označene predikatom, radnju koja uslovljava vršenje radnje određene predikatom, način vršenja radnje, ili radnju kojom se dozvoljava ili ne dozvoljava vršenje radnje određene finitnom glagolskom frazom.

Pored simultanosti koja je tipična za odnos između klauze određene finitnom glagolskom frazom i klauze određene glagolskim prilogom sadašnjim, još jedno karakteristično obilježje ova dva tipa glagolske fraze je u tome što i radnje određene predikatom i radnje određene glagolskim prilogom sadašnjim moraju imati zajednički subjekat. Odstupanje od ovog pravila se nalazi u slučaju kada glagolski prilog sadašnji prethodi predikatu sa logičkim subjektom.

Glagolski prilog sadašnji se još koristi i da označi službu pridjeva. S obzirom da posjeduje sve karakteristike pridjeva, zaključujemo da on odstupa od tipično glagolske funkcije. Karakteristike koje glagolski prilog sadašnji preuzima od pridjeva, ogledaju se u njegovoj mogućnosti deklinacije.

Osim glagolske i pridjevske funkcije, glagolskom prilogu sadašnjem dodajemo i funkciju priloške odredbe. Na osnovu komparativne analize ove gramatičke kategorije prema deskriptivnim gramatikama engleskog i crnogorskog jezika, zaključujemo da postoje značajna poklapanja u funkciji ovog nefinitnog glagolskog oblika. Sadašnji particip u engleskom, tj. glagolski prilog sadašnji u crnogorskom jeziku može da ima trojaku funkciju – glagolsku, adjektivnu i prilošku. U oba jezika, ovom neličnom glagolskom frazom izražava se radnja koja je u odnosu istovremenosti sa radnjom označenom predikatom. Različitost se ogleda u tome što, za razliku od crnogorskog jezika u kojem prilikom adjektivnog karaktera glagolski prilog sadašnji može da se deklinira, u engleskom jeziku sadašnji particip zadržava isti oblik.

6.3 Upoređivanje kategorija sadašnjeg participa u engleskom i crnogorskom jeziku

Na našem korpusu identifikovali smo sve primjere upoređivane kategorije – sadašnji particip u engleskom jeziku i njemu odgovarajuće oblike u crnogorskom jeziku. Kontrastivnom analizom ove gramatičke kategorije prikazaćemo različite odnose na predlošku za našu analizu. Svaki odnos upoređivane kategorije ilustrovaćemo primjerima pronađenim u radu, kojima ćemo odrediti odnos ekvivalentnosti, sličnosti ili razlike. Nakon što izvršimo obradu korpusa radi određivanja odnosa sličnosti ili razlike, formulišaćemo

kontrastivna pravila. Tokom sistematskog poređenja lingvističkih opisa na engleskom jeziku sa njihovim prevodom na crnogorski jezik, koristićemo termin sadašnji particip koga ćemo porediti sa ekvivalentnim oblicima u crnogorskom jeziku. Stoga, postupak koji će biti primijenjen prilikom kontrastivne analize zasnivaće se na proučavanju prevoda na crnogorskom jeziku kroz prizmu engleskog jezika. Imajući u vidu da se do eksplicitnih sličnosti i razlika između crnogorskog i engleskog jezika došlo putem opisivanja zajedničkih obilježja upoređivane kategorije (sadašnji particip u engleskom jeziku prema glagolskom prilogu sadašnjem u crnogorskom jeziku), govorićemo o različitim realizacijama ove gramatičke kategorije.

Na našem predlošku utvrdili smo trista pedeset i šest primjera participa. U ovaj broj su uračunati i oni oblici participa koji se ponavljaju. U prikazivanju participa na osnovu našeg predloška daćemo najreprezentativnije primjere, pri čemu ćemo izbjegavati ponavljanje participa koji se najučestalije javljaju u radu. Među oblicima participa koji se najčešće ponavljaju u našem radu su: *belonging*, *including* i *promoting*. U narednom poglavlju dajemo uvid u ovu gramatičko-leksičku kategoriju na osnovu njenog glagolskog, adjektivalnog ili priloškog karaktera.

6.4 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema prezentu u crnogorskom jeziku

Na osnovu analize našeg korpusa identifikovali smo da glagolska funkcija sadašnjeg participa najčešće korespondira sa ličnim glagolskim oblicima u prezentu u crnogorskom jeziku.

*E: ... the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities is **devoting** its Third Thematic Commentary...*

C: Savjetodavni Odbor Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina posvećuje svoj Treći tematski komentar...

*E: Language **being** a central form of expression and communication...*

C: Kako je jezik ključan oblik izražavanja i komunikacije...

*E: As a result, sociolinguistic approaches to the notion of language are **changing** as well.*

C: Kao rezultat toga, sociolingvistički pristup pojmu jezika takođe podliježe (promjenama).

*E: Other entities are **gaining** momentum such as local, regional or transnational bodies.*

C: Druga lica poput lokalnih, nacionalnih i transnacionalnih tijela preuzimaju aktivnu ulogu.

*E: While **placing** the emphasis on the obligation of the state to protect...*

C: Premda se ovom Poveljom stavlja poseban naglasak na obavezu države da štiti...

*E: While **portraying** the varying roles of language...*

C: Iako se Komentarom navode raznorodne uloge jezika...

*E: They should consider, as relevant, **allowing** them to benefit from measures taken in respect of persons belonging to the Roma minority.*

C: Kao bitnu stavku, oni treba da razmotre da im se omogući da iskoriste mjere koje se preduzimaju u vezi sa licima koja pripadaju romskoj manjini.

*E: The Advisory Committee has repeatedly criticised situations in which minority cultures and languages are not **being promoted** as an integral part of mainstream society.*

C: Savjetodavni odbor stalno skreće pažnju na situacije u kojima se manjinske kulture i jezici ne promovišu kao sastavni dio većinskog društva.

*E: The Advisory Committee **finds** it particularly **worrying** when linguistic divisions are used for political purposes and presented as a root cause for cleavages in society.*

C: Savjetodavni odbor posebno zabrinjava situacija kada se jezičke podjele koriste u političke svrhe, i kada se predstavljaju kao uzrok društvenih neslaganja.

*E: While **acknowledging** the legitimacy of the aim of promoting the official language(s)...*

C: Premda priznaje legitimost cilja promovisanja službenih jezika...

*E: The Advisory Committee finds that particular attention must be paid to **ensuring** that private initiative is not unduly limited.*

C: Savjetodavni odbor nalazi da naročitu pažnju treba obratiti na to da se omogući da privatne inicijative ne budu nepotrebno ograničene.

*E: ... when, for instance, relevant legislative drafts are **being discussed**.*

C: ... kada se, na primjer, razmatraju važni nacrti zakona i propisa.

*E: The offer of minority language publications on the Internet is steadily **increasing**.*

C: Ponuda izdanja na manjinskim jezicima na internetu stalno raste.

Na osnovu gorenavedenih primjera uočavamo da sadašnji particip korespondira sa prezentom u crnogorskom jeziku na nivou značenja, dok poklapanje jezičkih formi na nivou distribucije i forme sa stanovišta ekvivalencije nije prisutno u svakom primjeru. Samim tim, nivo formalnog poklapanja je djelimično ostvaren. S obzirom da konstrukcija na crnogorskom jeziku predstavlja optimalan prevod konstrukcije na engleskom jeziku, upoređivane kategorije korespondiraju na nivou tekstualne ekvivalencije. U određenom broju primjera je zastupljeno ekstralingvističko shvatanje ekvivalencije. U skladu s tim, *legislative drafts are **being discussed*** prevodimo razmatraju se nacrti zakona, a *the Advisory Committee **finds** it particularly **worrying*** prevodimo Savjetodavni odbor posebno zabrinjava. U oba primjera je evidentno da je oblik sadašnjeg participa u engleskom jeziku ekvivalentan sa prezentom u

crnogorskom jeziku koji se modifikuje u skladu sa kontekstom. Dakle, u paru sa susjednim glagolima *discussed* i *finds* prezent dobija puno značenje.

6.5 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema glagolskom prilogu sadašnjem u crnogorskom jeziku

Sadašnji particip u engleskom jeziku je vrlo često ekvivalentan i sa neličnim glagolskim oblicima u crnogorskom jeziku, među kojima se, na osnovu korpusa za našu lingvističku analizu, naročito izdvaja glagolski prilog sadašnji.

*E: This provision addresses societies as a whole, **calling for** policies that reflect and promote diversity...*

C: Ova odredba se odnosi na društvo u cjelini, pozivajući se na politike kojima se odražava i promoviše različitost...

*E: Access of minority organisations and media outlets to public funding must be facilitated by **ensuring** that exemptions from general criteria may apply.*

C: Mora se olakšati pristup manjinskih organizacija i medijskih kuća javnom finansiranju omogućavajući izuzimanje od opštih kriterijuma.

*E: ... based on other grounds, **including** language.*

C: ... po nekom drugom osnovu, uključujući jezik.

*E: Legally **binding** standards include those contained in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.*

C: Pravno obavezujući standardi uključuju one koji se nalaze u Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

*E: In fact, some rights, **including** the right to use a minority language in public...*

C: U suštini, određena prava, uključujući pravo na upotrebu manjinskih jezika u javnosti...

*E: States should carefully study the demand... **taking** into account the specific local situation.*

C: Države članice treba da pažljivo prouče zahtjeve... uzimajući u obzir i posebnu lokalnu situaciju.

*E: ... whilst **taking** into account other elements of identity such as religion, geographical location, or gender.*

C: ... istovremeno uzimajući u obzir druge činioce identiteta poput: religije, geografskog položaja ili roda.

*E: **Serving** as an important and traditional means of receiving information and news...*

C: Služeći kao važno i tradicionalno sredstvo primanja informacija i novosti...

*E: The collection, storage and use of such data must fully respect **existing** standards on personal data protection.*

C: Prikupljanjem, odlaganjem i upotrebom takvih podataka moraju se u cjelosti ispoštovati postojeći standardi o zaštiti ličnih podataka.

*E: **Bearing** in mind the difficulties in recruiting and training minority language teachers...*

C: Imajući na umu poteškoće prilikom zapošljavanja i obučavanja nastavnika manjinskih jezika...

*E: ... when trends reveal a **decreasing** number of speakers of a particular language.*

C: ... kada trendovi otkrivaju opadajući broj govornika određenog jezika.

*E: Criminal legislation should include provisions that expressly provide for discriminatory motivations to be taken into account by courts as an **aggravating** circumstance for all offences.*

C: Krivično zakonodavstvo treba da uključi odredbe kojima se izričito definiše da sudovi uzmu u obzir svaki vid diskriminatornog djelovanja kao otežavajuću okolnost za sva krivična djela.

*E: ... assess **existing** needs in the geographical areas where there is substantial or traditional settlement of persons belonging to minorities.*

C: ... procijeniti postojeće potrebe u onim geografskim oblastima koje u dovoljnom broju ili tradicionalno naseljavaju lica koja pripadaju manjinama...

*E: **existing** agreements with other states...*

C: postojeći sporazumi sa drugim državama...

*E: promotion of **existing** possibilities for minority language teaching...*

C: promovisanje postojećih mogućnosti za nastavu na manjinskim jezicima...

U gorenavedenim primjerima ostvaren je lingvistički odnos na nivou semantičke ekvivalencije. Postignuto je djelimično poklapanje na formalnom nivou (funkcija glagolske fraze sadašnjeg participa u engleskom jeziku prema glagolskom prilogu sadašnjem u crnogorskom jeziku). Takođe, motivisana je sličnost na nivou distribucije jezičke pojave. U primjerima *existing agreements* i *existing possibilities* (crnog. *postojeći sporazumi* i *postojeće mogućnosti*) primjećujemo da sadašnjem participu u engleskom jeziku odgovara glagolski prilog sadašnji u crnogorskom jeziku, koji je u ovom slučaju promjenljiva vrsta riječi, tj. ima mogućnost deklinacije. Drugim riječima, u gramatičkom sistemu crnogorskog jezika, imenice *sporazumi* i *mogućnosti* moraju da kongruiraju sa imenicama uz koje stoje u rodu, broju i padežu.

6.6 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema infinitivu u crnogorskom jeziku

Osim sa glagolskim prilogom sadašnjim, koji ima funkciju i lične i nelične glagolske fraze u crnogorskom jeziku, sadašnji particip u engleskom jeziku može da korespondira i sa drugim nefinitnim glagolskim frazama, među kojima izdvajamo infinitiv.

***E:** While not **replacing** the traditional print media, they must still be taken into account when support is granted to the production of media in minority languages.*

***C:** Iako elektronski mediji ne mogu zamijeniti tradicionalne štampane medije, ipak se moraju uzeti u obzir kada se daje podrška programima medija na manjinskim jezicima.*

Sadašnji particip u engleskom jeziku ima jedan isti oblik (nastavak *ING*) bez obzira da li vrši glagolsku, pridjevsku ili prilošku funkciju. U tom kontekstu, evidentna je njegova gramatička karakteristika nepromjenljive vrste riječi. U crnogorskom jeziku, ta glagolska fraza može biti višefunkcionalna sa gramatičkog stanovišta, pa samim tim nekada može biti promjenljiva, a u određenim slučajevima (kao ovom) nepromjenljiva vrsta riječi. S obzirom da u ovom primjeru sadašnji particip korespondira sa infinitivom u crnogorskom jeziku, radi se o neličnom glagolskom obliku. U korpusu za našu analizu, utvrdili smo samo jedan slučaj korespondencije sadašnjeg participa u engleskom jeziku sa infinitivom u crnogorskom jeziku.

6.7 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema pridjevu u crnogorskom jeziku

Na osnovu korpusa za našu analizu identifikovali smo da sadašnji particip u engleskom jeziku često odgovara pridjevu u crnogorskom jeziku, pri čemu taj pridjev može biti jedini zavistan konstituent imeničke sintagme, ili jedan od zavisnih konstituenata sintagme što predstavljamo u primjerima koji slijede.

***E:** **Increasing** mobility and migration are current social phenomena that have also diversified means of communication.*

***C:** Povećana mobilnost i migracija su aktuelne društvene pojave koje su takođe unijele raznovrsnost u sredstva komunikacije.*

***E:** Commentary of the **Working** Group on Minorities to the Declaration*

***C:** Komentar radne grupe o manjinama uz Deklaraciju*

***E:** While portraying the **varying** roles of language as a crucial and identifying minority attribute...*

C: Iako se Komentarom navode raznorodne uloge jezika kao ključnog atributa za identifikaciju manjina...

*E: It should be understood as a **living** instrument.*

C: Treba ga smatrati instrumentom podložnim (promjenama).

*E: The Advisory Committee is concerned by **increasing** tensions and divisions on language-related issues.*

C: Savjetodavni odbor je zabrinut povodom sve većih napetosti i podjela u pogledu spornih pitanja iz oblasti jezika.

*E: In order for the language to develop in all domains and serve the speaker as an **all-encompassing** means of communication...*

C: Da bi se jezik razvio u svakom domenu i služio govorniku kao sveobuhvatno sredstvo komunikacije...

*E: When the media play a central role in an **ongoing** process of linguistic revitalisation resolute public support is needed.*

C: Kada mediji imaju ključnu ulogu u kontinuiranom procesu jezičkog oživljavanja, potrebna je snažna državna podrška.

*E: ... programmes in the languages of minorities produced in other, often **neighbouring**, countries.*

C: ... programi na manjinskim jezicima koji su proizvedeni u drugim, obično susjednim zemljama.

*E: ... strictly respect the limit of proportionality and the existence of a clearly demonstrated, legitimate and **overriding** public interest.*

C: ... strogo poštovati granice srazmjernosti i postojanje jasno demonstriranog, legitimnog i preovlađujućeg javnog interesa.

*E: ... with or without support from **neighbouring** states or the State Party.*

C: ... sa ili bez podrške susjednih država ili određene države članice.

*E: ... lack of teachers and **teaching** or learning materials.*

C: ... nedostatak nastavnika, nastavnih materijala ili udžbenika.

*E: **Teaching** methodology, as well as material, must be adapted.*

C: Nastavna metodologija kao i materijali treba da se prilagode.

*E: On the level of secondary education, there is often a more general lack of **teaching** material.*

C: Na nivou srednjoškolskog obrazovanja, često postoji opštiji nedostatak nastavnog materijala.

*E: Research on minority languages and linguistic practices has a specific role to play with a view to developing quality teaching as well as **learning** methods and materials.*

C: Istraživanje o manjinskim jezicima i jezičkim praksama ima posebnu ulogu u cilju razvoja kvalitetne nastave kao i kvalitetnih nastavnih metoda i materijala.

U većini primjera uočavamo da postoji poklapanje u distribuciji sadašnjeg participa u engleskom jeziku i njemu korespondentnog oblika u funkciji pridjeva u crnogorskom jeziku. Međutim, u primjeru *living instrument* (crnog. *instrument podložan promjenama*), kriterijum ekvivalencije u distribuciji izostaje, pa uočavamo postojanje parcijalne ekvivalencije. S obzirom da sadašnji particip u funkciji pridjeva kongruira sa rečeničnim elementima u rodu, broju i padežu, očigledna je njegova gramatička funkcija promjenljive vrste riječi u crnogorskom jeziku.

6.8 Priloška funkcija sadašnjeg participa

U sljedećim primjerima identifikujemo kojim priloškim odredbama u crnogorskom jeziku prevodimo sadašnji particip u funkciji adverbijala u engleskom jeziku:

E: *Following a close comparative and analytical reading of the Opinions adopted by the Advisory Committee so far...*

C: *Nakon detaljne uporedne i analitičke studije Mišljenja koja je da sada usvojio Savjetodavni odbor...*

E: *Hence, the right of every person to use freely and without interference his or her minority language, in private and in public, orally and in **writing** as enshrined in Article 10.1 of the Framework Convention...*

C: *U skladu s tim, pravo svakog lica na slobodnu i nesmetanu upotrebu svog manjinskog jezika u privatnoj ili javnoj upotrebi, usmeno ili pisano, kako je definisano u članu 10.1 Okvirne konvencije...*

E: *Technical and technological developments in the media field, including social media, offer opportunities, but can also become obstacles in accessing media in minority languages, **depending** on how these changes are introduced.*

C: *Tehnički i tehnološki razvoj na polju medija, uključujući društvene mreže, nude mogućnosti ali mogu predstavljati i prepreku za pristup medijima na manjinskim jezicima, zavisno od načina na koji se uvode ove promjene.*

Priloška funkcija sadašnjeg participa u engleskom jeziku na osnovu naših primjera najčešće korespondira sa zavisnom vremenskom ili načinskom klauzom u crnogorskom jeziku. Na osnovu naših primjera, uočavamo da je postignut odnos semantičke ekvivalencije. Identifikovali smo odsustvo ekvivalencije u formi jer sadašnjem participu u engleskom jeziku odgovaraju zavisne klauze u crnogorskom jeziku. Stoga, predstavljen je odnos parcijalnog poklapanja u značenju.

6.9 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema upitno-odnosnoj rečenici u crnogorskom jeziku

U našem radu uočili smo produktivan kontrastivan potencijal sadašnjeg participa u engleskom jeziku koji je ekvivalentan sa odnosnom rečenicom u crnogorskom jeziku, što prikazujemo u nastavku našeg rada.

*E: Persons **belonging** to national minorities may exercise the rights and enjoy the freedoms **flowing** from the principles enshrined in the present Framework Convention individually as well as in community with others.*

C: Lica koja pripadaju nacionalnim manjinama uživaju prava i slobode koja proističu iz principa na osnovu postojeće Okvirne konvencije pojedinačno kao i u zajednici sa drugima.

*E: While states continue to play an essential role in defining the legal regime **governing** the use of languages, other entities are gaining momentum.*

C: Iako države nastavljaju da igraju ključnu ulogu u definisanju pravnog režima kojim se propisuje upotreba jezika, druga lica preuzimaju aktivnu ulogu.

*E: Importantly, there is a need for professional and financial support for the maintenance of websites and increased training of journalists **working** for minority language electronic media.*

C: Važno je napomenuti da postoji potreba za stručnom i finansijskom podrškom radi održavanja vebajtova i za povećanom obukom novinara koji rade u elektronskim medijima na manjinskim jezicima.

*E: This means that relevant civil servants, such as those **issuing** birth certificates, must be aware of their obligations.*

C: Ovo znači da državni službenici, poput onih koji izdaju izvode iz matične knjige rođenih, moraju da budu svjesni svojih obaveza.

*E: Transparent procedures, **entailing** clear criteria of what constitutes 'substantial' number must be established by States Parties, such as for instance in the form of thresholds.*

C: Države članice moraju ustanoviti transparentne procedure, koje uspostavljaju jasne kriterijume o tome šta riječ 'značajni' broj podrazumijeva, na primjer u obliku određenog praga.

*E: The relatively flexible wording of this provision stems from a desire to be able to take due account of the specific circumstances **prevailing** in the various States Parties.*

C: Relativno fleksibilna formulacija ove odredbe proizilazi iz želje da se obrati posebna pažnja na specifične okolnosti koje preovladavaju u različitim državama članicama.

*E: It is essential that teachers **working** in minority languages are trained in sufficient numbers and that such training is of adequate quality, **preparing** teachers for all levels of education.*

C: Od suštinske je važnosti da su nastavnici koji rade u oblasti manjinskih jezika obučeni u dovoljnom broju i da je ta obuka odgovarajućeg kvaliteta, koja bi pripremila nastavnike za sve obrazovne nivoe.

*E: Policies **implementing** the Framework Convention must thus take into account that language affiliation is based on free self-identification, and is neither static nor exclusive.*

C: Politike (na osnovu) kojih se sprovodi Okvirna konvencija moraju stoga da uzmu u obzir da se jezička pripadnost zasniva na slobodnoj samoidentifikaciji, i nije ni nepromjenljiva ni isključiva.

Sadašnji particip u engleskom jeziku korespondira sa zavisnom odnosnom rečenicom u crnogorskom jeziku. Samim tim što sadašnji particip i u ovom slučaju zadržava isti oblik (nastavk *ING*), dok mu je u crnogorskom jeziku ekvivalentna zavisna odnosna klauza, identifikujemo odsustvo potpune formalne ekvivalencije. U većini gorenavedenih primjera, uočavamo da odnosnu rečenicu uglavnom prevodimo relativnim veznikom i glagolskom frazom u prezentu. Međutim, od ovoga pravila odstupamo u primjeru: *training preparing teachers* (crnog. *obuka koja bi pripremila nastavnike*) gdje je odnosna rečenica izražena glagolskim načinom, u ovom slučaju potencijalom. U posljednjem primjeru eng. *policies implementing* naspram (*politike na osnovu kojih se sprovodi*), identifikujemo prevodilačku tehniku dodavanja, koja je u ovom slučaju bila potrebna da bi se upotpunila značenjska komponenta odnosne klauze.

6.10 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema predloškoj konstrukciji u crnogorskom jeziku

Sadašnji particip u engleskom jeziku ima i predlošku funkciju, pa u narednim primjerima identifikujemo konverziju sadašnjeg participa u predloške fraze.

*E: This joint exercise of the rights and freedoms is, **according** to paragraph 37 of the Explanatory Report...*

C: Udruženo vršenje prava i sloboda tumači se, u skladu sa stavom 37 detaljno objašnjenog izvještaja...

*E: In addition, the concerns of persons belonging to national minorities **regarding** their right to the preservation and development of their specific identity...*

C: Uz to, pitanja lica koja pripadaju nacionalnim manjinama povodom prava na očuvanje i razvoj njihovog specifičnog identiteta...

*E: **According** to Article 3.2 of the Framework Convention...*

C: U skladu sa članom 3.2 Okvirne konvencije...

U slučaju kada je sadašnji particip u funkciji predložke konstrukcije u crnogorskom jeziku, identifikujemo semantičku ekvivalenciju. Izostanak poklapanja u formi ili distribuciji upućuje na odsustvo formalne ekvivalencije. Dakle, ne postoji apsolutno poklapanje, već samo djelimično. Međutim, zadovoljava se kategorija sličnosti na gramatičkom nivou. Sintagma *u skladu sa* iz našeg primjera je vrlo produktivna sa semantičkog stanovišta jer se ona u engleskom jeziku može izraziti na više načina: (*according to, in accordance with, pursuant to, in line with*). Dakle, kada za jednu sintagmu, odnosno jedan jezički znak postoji više jezičkih simbola kojima se identifikovani dio lingvističke realnosti može izraziti, govorimo o divergentnim pojavama (Đorđević, 2004: 65). U ovoj situaciji, radi se o divergentnoj pojavi na leksičkom nivou.

6.11 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema imenici u crnogorskom jeziku

Sadašnji particip u engleskom jeziku može da korespondira sa glagolskom imenicom u crnogorskom jeziku, što prikazujemo u nastavku našeg rada.

*E: Valuable input has also been collected from national minority and civil society representatives, academics and other interlocutors, including in the course of broader consultations held in the final **drafting** process.*

C: Takođe, vrijedni podaci prikupljeni su od predstavnika nacionalnih manjina i civilnog društva, lica iz akademskih krugova i drugih sagovornika, u procesu širih konsultacija održanih u završnom procesu izrade mišljenja.

*E: The Advisory Committee emphasizes the importance of **collecting** reliable disaggregated data.*

C: Savjetodavni odbor naglašava važnost prikupljanja pouzdanih, obrazloženih podataka.

*E: The Advisory Committee notes that migrant children can face difficulties in **accessing** education.*

C: Savjetodavni odbor primjećuje da djeca migranti mogu da se suoče sa poteškoćama u pristupu obrazovanju.

*E: In this regard, the Advisory Committee has criticised in particular the use of sanctions in the context of integration contracts, such as the **cutting** of social benefits.*

C: U tom smislu, Savjetodavni odbor naročito je kritikovao upotrebu sankcija u svjetlu ugovora o integraciji, poput uskraćivanja socijalne pomoći.

*E: ... general spirit of **encouraging** tolerance and mutual understanding within society.*

C: ... opšti duh podsticanja tolerancije i zajedničkog razumijevanja u okviru društva.

*E: Authorities should support and actively encourage such measures by **creating** an environment that is conducive to the use of minority languages.*

C: Organi vlasti treba da podržavaju i aktivno podstiču takve mjere stvaranjem povoljnog okruženja za upotrebu manjinskih jezika.

*E: Article 11.3 also takes into account, where applicable, existing agreements with other states, without, however, **establishing** an obligation for states to enter into such agreements.*

C: Uz to, u članu 11.3 se takođe uzimaju u obzir, kada je to moguće, postojeći sporazumi sa drugim državama, ali, bez definisanja obaveze država da sklapaju takve sporazume.

*E: Therefore, authorities should interpret and apply legislation in a flexible manner without **relying** too strictly on the threshold requirement.*

C: Stoga, organi uprave treba da tumače i primjenjuju zakone i propise na fleksibilan način, bez suviše strogog oslanjanja na zahtjev o određivanju praga.

*E: While aware of the high cost of **producing** materials with low level distribution, the Advisory Committee considers that such materials should be free of charge or at least not more expensive than materials in majority languages.*

C: Iako je svjestan visoke cijene izdavanja materijala sa niskim stepenom distribucije, Savjetodavni odbor smatra da ti materijali treba da budu besplatni ili barem ne skuplji od materijala na većinskim jezicima.

*E: Research on minority languages and linguistic practices has a specific role to play with a view to **developing** quality teaching as well as learning models and materials.*

C: Istraživanje o manjinskim jezicima i jezičkim praksama ima posebnu ulogu u cilju razvoja kvalitetne nastave kao i kvalitetnih nastavnih metoda i materijala.

*E: Language plays an important role in **promoting** integration, mutual respect among groups, and social solidarity.*

C: Jezik igra važnu ulogu u promovisanju integracije, uzajamnog poštovanja među grupama, i društvene solidarnosti.

*E: Advisory Committee plays a very important role in **achieving** cohesive societies and **encouraging** the effective participation of persons belonging to national minorities in public life.*

C: Savjetodavni odbor igra veoma bitnu ulogu u ostvarivanju kohezije društva i podsticanju djelotvornog učešća lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u javnom životu.

*E: By **ratifying** the Framework Convention, States Parties have agreed to...*

C: Ratifikovanjem Okvirne konvencije, države članice su se saglasile...

*E: Accordingly, the Advisory Committee will also, in subsequent **monitoring** cycles, reassess state measures affecting language rights, and will further develop its **findings**.*

C: U skladu s tim, Savjetodavni odbor će takođe, u narednim ciklusima monitoringa, ponovo procijeniti državne mjere koje utiču na jezička prava, i dalje izraditi svoje nalaze.

U ovim primjerima uočavamo da je došlo do poklapanja na nivou semantičke ekvivalencije. Takođe, u skoro svim slučajevima ostvarena je ekvivalencija na nivou

distribucije, pa ta sličnost predstavlja nivo djelimičnog formalnog poklapanja. Izostanak poklapanja na nivou distribucije, a samim tim i potpune formalne korespondencije, identifikujemo u primjeru eng. *subsequent monitoring cycles* naspram (*naredni ciklusi monitoringa*). Uz nepoklapanje na nivou distribucije, uočavamo i prevodilačku tehniku adaptacije u primjeru eng. *final drafting process* naspram (*završni proces izrade mišljenja*), koja je bila potrebna da bi se nesmetano prenijela komunikativna poruka sa izvornog jezika u ciljni jezik.

6.12 Sadašnji particip u engleskom jeziku prema nultoj leksemi u crnogorskom jeziku

U našem korpusu identifikovali smo i neke slučajeve razlike, tj. apsolutnog nepoklapanja konstrukcije u engleskom jeziku sa konstrukcijom u crnogorskom jeziku, što navodimo u nastavku naše analize.

*E: Valuable input has also been collected from national minority and civil society representatives, academics and other interlocutors, **including** in the course of broader consultations...*

C: Takođe, vrijedni podaci prikupljeni su od predstavnika nacionalnih manjina i civilnog društva, lica iz akademskih krugova, i drugih sagovornika o procesu širih konsultacija...

*E: In order not to reduce minority language speakers to a single language category, **including** for statistical purposes...*

C: Da se ne bi govornici manjinskih jezika svrstavali u jednu jezičku kategoriju, o za statističke svrhe...

*E: It has encouraged states to ensure that their general rules **relating** to press subsidies...*

C: Savjetodavni odbor podstiče države da omoguće da njihova opšta pravila o subvencijama...

S obzirom da lekseme *relating* i *including* (u kontekstu gorenavedenih iskaza), nemaju jezičkih simbola kojima bismo popunili leksičke, tj. pojmovne praznine, zaključujemo da se u ovim slučajevima radi o lingvističkim odnosima apsolutnih nepoklapanja, odnosno razlika. Imajući u vidu da su te razlike leksički uslovljene, govorimo o nultim odnosima koji se ostvaruju na leksičkom nivou.

7. ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata naše analize, utvrdili smo komplementarnost nauke o prevođenju i kontrastivne analize. Takođe smo uočili i elemente razlike među ovim lingvističkim disciplinama. Naime, dok su za kontrastivnu analizu od značaja jezičke pojave i procesi kojima se uspostavljaju sličnosti i razlike među jezicima u sisteme, teorija prevođenja počiva na proučavanju lingvističkih pojava iz naučnog ugla drugih nauka. Drugim riječima, za teoriju prevođenja su od ogromnog značaja doprinosi ostalih disciplina sociolingvističkog usmjerenja kojima se objašnjava, definiše i uobličava kompleksan prevodilački proces.

U uvodu smo iznijeli hipotezu o prevodilačkom procesu kroz prizmu sociolingvistike. Naveli smo značaj proširenja i modifikovanja prevodilačkih obrazaca radi obogaćivanja užeg registra (jezika struke), u slučaju našeg rada – registra zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina. Dakle, prevodilačka praksa u ovoj oblasti nudi mogućnost razvoja leksikografske komponente naše tematike putem uspostavljanja specijalizovanog glosara.

U nastavku naše analize izvršili smo kontrastivnu studiju koja je imala za cilj da prikaže lingvističke elemente od značaja za višečlanu i parcijalnu ekvivalenciju, kao i korespondenciju. Ispitivanje leksike u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina nudi slojevit prikaz pomenutih tipova ekvivalencije. Takav teorijski pregled, potkrijepljen primjerima u engleskom i crnogorskom jeziku, doprinosi razvoju prakse idiomatskog prevođenja kao i jezika u upotrebi. Kao takva, praksa idiomatskog prevođenja, uz klasifikaciju pronađenih tipova ekvivalencije, može biti dodatna didaktička metoda u nastavi jezika iz oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina.

Imajući u vidu da je gramatička kategorija sadašnjeg participa bila u znatnoj mjeri prisutna u korpusu za našu analizu, sproveli smo kontrastivnu analizu gramatičke kategorije sadašnjeg participa u engleskom jeziku i njoj odgovarajuće kategorije u crnogorskom jeziku. Sadašnji particip kao gramatička kategorija je prikazan kroz prizmu pragmatike, pa se ova gramatička kategorija u određenim primjerima, na osnovu rezultata iz našeg rada, posmatra i kao leksička kategorija.

Glosar koji smo priložili rezultat je kontrastivne analize engleskog i crnogorskog jezika na korpusu tematskog komentara za našu analizu i ima za cilj da pruži konsolidovani model smjernica za sistematizaciju leksičkih jedinica u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina na osnovu *Okvirne konvencije*.

Sa stanovišta semantike, uočili smo distinktivnu funkciju između “sistemskog razumijevanja leksema” i “tekstualnog shvatanja leksičke jedinice” (Prčić, 1997: 27). Naime, zaključili smo da leksema funkcionise najprije kao član hijerarhijski utvrđenog sistema, a potom kao semema (leksička jedinica u upotrebi, tj. u okviru datog konteksta).

Imajući u vidu da određena prevodilačka rješenja iz poglavlja o sadašnjem participu predstavljaju dio priloženog glosara, zaključujemo da sadašnji particip kao gramatičko-leksička kategorija obogaćuje terminološku bazu odrednica jezika iz ove struke. Na osnovu prevodilačke analize *Trećeg tematskog komentara* o jezičkim pravima nacionalnih manjina prema *Okvirnoj konvenciji*, i sociolingvističkim implikacijama od značaja za razumijevanje ove aktuelne teme, zaključujemo da naša analiza može biti od koristi za „unaprjeđivanje institucionalnih mehanizama“ koji regulišu politiku regionalnih i manjinskih jezika (Bugarski, 2009: 39)

Identifikovane prevodilačke tehnike i postupci u oblasti zaštite jezičkih prava nacionalnih manjina mogu predstavljati osnovu za klasifikaciju prevodilačkih rješenja u okviru udžbenika ili priručnika u oblasti jezičke politike manjinskih naroda. Takav vid smjernica može biti koristan podsticaj za unaprjeđenje nastavnog programa u formalnom i neformalnom obrazovanju, istovremeno nudeći uvid u pronađena kontrastivna pravila i prevodilačka rješenja leksike u oblasti jezičkih prava nacionalnih manjina na engleskom i crnogorskom jeziku.

ENGLESKO-CRNOGORSKI GLOSAR

Termin na engleskom jeziku	Objašnjenje na engleskom jeziku	Prevod termina
abolition of restrictive quotas	<i>annulment of restrictive quotas</i>	<i>ukidanje restriktivnih kvota</i>
assimilation	<i>integration into mainstream society</i>	<i>asimilacija</i>
close comparative and analytical reading	<i>detailed study of an issue concerned</i>	<i>detaljna komparativna i analitička studija</i>
clusters of linguistic rights	<i>important elements of linguistic rights</i>	<i>važne stavke jezičkih prava</i>
cohesive society	<i>united community</i>	<i>kohezivno društvo</i>
viable	<i>feasible</i>	<i>održiv</i>
conducive to the use of	<i>paving the ground for</i>	<i>stvaranje povoljnog okruženja</i>
community media providers	<i>state media</i>	<i>državni mediji</i>
Declaration on the Rights of Indigenous Peoples	<i>The Declaration adopted in 2007 by the United Nations that presents key findings about individual and collective rights of indigenous people.</i>	<i>Deklaracija o pravima starosjedilaca</i>
direct discrimination	<i>situation in which one person is treated less favorably than the other one.</i>	<i>direktna diskriminacija</i>
disaggregated data	<i>elaborated information</i>	<i>obrazloženi podaci</i>
dispersed minorities	<i>minorities living in territorially uncompact communities.</i>	<i>manjine koje su teritorijalno disperzovane</i>
dual medium education models	<i>educational models based on bilingualism</i>	<i>obrazovni model zasnovan na dvojezičnosti</i>
effective participation	<i>purposeful involvement</i>	<i>djelotvorno učešće</i>
enjoy a margin of discretion	<i>make a decision based on person's own assessments</i>	<i>uživati određeno diskreciono pravo</i>
equal protection	<i>full protection on equal grounds</i>	<i>ravnopravna zaštita</i>

final drafting process	<i>concluding process in developing opinions</i>	<i>završni proces izrade mišljenja</i>
fixed identity	<i>unchangeable identity</i>	<i>fiksni identitet</i>
Framework Convention for the Protection of National Minorities	<i>treaty aimed at protecting minority rights</i>	<i>Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina</i>
foreign-language migrants	<i>migrants able to speak foreign languages</i>	<i>migranti koji govore strane jezike</i>
gate-keeping factor	<i>factor which eliminates barriers</i>	<i>faktor u otklanjanju barijera</i>
inclusive policy	<i>policy of inclusive approach</i>	<i>inkluzivna politika</i>
indigenous groups	<i>groups of marginalized people</i>	<i>starosjedioci</i>
indirect discrimination	<i>unfair treatment of groups of people by a specific factor, such as a legal provision.</i>	<i>indirektna diskriminacija</i>
individual multilingualism	<i>plurilingualism</i>	<i>višejezički karakter pojedinca</i>
intercultural dialogue	<i>dialogue among cultures</i>	<i>međukulturni dijalog</i>
inter-ethnic hostility	<i>unfriendly relations among different cultures based on their ethnic origin</i>	<i>međuetnička netrpeljivost</i>
investigative and pre-trial stage	<i>meeting of parties before a trial</i>	<i>predraspravna faza</i>
language barriers	<i>linguistic restrictions</i>	<i>jezičke barijere</i>
language competence	<i>level of linguistic proficiency</i>	<i>jezička kompetencija</i>
language immersion	<i>intensive language workshops</i>	<i>intenzivan program učenja jezika</i>
legally binding standards	<i>standards that are to be adhered to pursuant to law</i>	<i>pravno obavezujući standardi</i>

linguistic affiliation	<i>equal status of majority and minority languages in communication which are being used equally by majority and minority communities.</i>	<i>jezička afilijacija</i>
linguistic diversity	<i>bilingualism or plurilingualism</i>	<i>jezička različitost</i>
linguistic repertoire	<i>communicative repertoire</i>	<i>jezički repertoar</i>
linguistic revitalisation	<i>language revival</i>	<i>jezička revitalizacija</i>
living document	<i>document which is subject to a change</i>	<i>dokument koji je podložan promjenama</i>
long-term guidance	<i>guidelines for future use</i>	<i>dugoročne smjernice</i>
mainstream society	<i>majority society</i>	<i>većinsko društvo</i>
media outlet	<i>media representatives</i>	<i>medijska kuća</i>
migrant background	<i>migrant environment</i>	<i>migrantska sredina</i>
minority communities	<i>national minority groups</i>	<i>manjinske zajednice</i>
minority language schools	<i>schools providing education in a minority language</i>	<i>škole na manjinskim jezicima</i>
non-citizens	<i>people whose countries of residence are not state parties of the Council of Europe.</i>	<i>lica koja nisu državljani država članica Savjeta Evrope</i>
ombudsperson	<i>protector of human rights</i>	<i>ombudsman, zaštitnik za ljudska prava</i>
overriding public interest	<i>the highest public interest</i>	<i>preovlađujući javni interes</i>
racially-motivated discrimination	<i>discrimination based on race</i>	<i>diskriminacija po osnovu rase</i>
refugee	<i>people who were forced to leave their home country after experiencing discrimination on various grounds</i>	<i>izbjeglica</i>
resolute public support	<i>firm support of states</i>	<i>snažna državna podrška</i>

rigid language category	<i>strict linguistic classification</i>	<i>stroga jezička kategorizacija</i>
scope of application	<i>the area of implementation</i>	<i>područje primjene, opseg primjene</i>
segregation	<i>separation into racial groups</i>	<i>segregacija</i>
self-identification	<i>self-awareness of a person's own identity</i>	<i>samoidentifikacija</i>
social solidarity	<i>existence of social cohesion</i>	<i>društvena solidarnost</i>
step up measures	<i>make sure measures are implemented</i>	<i>postrožiti primjenu mjera</i>
structural inequality	<i>core disbalances</i>	<i>strukturna neusklađenost</i>
traditional minority settlement	<i>areas which are traditionally inhabited by minorities</i>	<i>oblasti koje tradicionalno naseljavaju manjine</i>
transparent allocation procedures	<i>providing assistance in open manner</i>	<i>transparentan postupak pružanja pomoći</i>
under-representation	<i>insufficient social participation</i>	<i>nedovoljna zastupljenost</i>
unequal power relations	<i>inequality in linguistic supremacy</i>	<i>neravnopravnost u odnosima jezičke nadmoći</i>
uphold support	<i>provide support</i>	<i>podržavati, pružati podršku</i>
valuable input	<i>relevant data</i>	<i>vrijedni podaci</i>
vulnerable group	<i>socially excluded people</i>	<i>ranjiva grupa</i>
without interference	<i>freely</i>	<i>nesmetano</i>

10. CRNOGORSKO-ENGLESKI GLOSAR

Termin na crnogorskom jeziku	Objašnjenje na crnogorskom jeziku	Prevod termina
asimilacija	<i>integracija u većinsko društvo</i>	<i>asimilacija</i>
Deklaracija o pravima starosjedilaca	<i>Deklaracija koju su 2007. god. usvojile Ujedinjene nacije u kojoj se iznose ključni pronalasci o individualnim i kolektivnim pravima socijalno isključenih lica</i>	<i>Declaration on the Rights of Indigenous Peoples</i>
detaljna komparativna i analitička studija	<i>opsežna studija o određenom pitanju</i>	<i>close comparative and analytical reading</i>
direktna diskriminacija	<i>situacija u kojoj jedno lice uživa povoljniji položaj od nekog drugog lica</i>	<i>direct discrimination</i>
diskriminacija po osnovu rase	<i>rasna diskriminacija</i>	<i>racially-motivated discrimination</i>
djelotvorno učešće	<i>svrsishodna uključenost</i>	<i>effective participation</i>
državni mediji	<i>javni servisi</i>	<i>community media providers</i>
društvena solidarnost	<i>postojanje društvene kohezije</i>	<i>social solidarity</i>
dugoročne smjernice	<i>buduće smjernice</i>	<i>long-term guidance</i>
faktor u otklanjanju barijera	<i>činioci za uklanjanje barijera</i>	<i>gate-keeping factor</i>
faza istrage i predraspravna faza	<i>sastajanje strana prije sudskog spora</i>	<i>investigative and pre-trial stage</i>
fiksni identitet	<i>nepromjenljiv identitet</i>	<i>fixed identity</i>
indirektna diskriminacija	<i>nepravično postupanje prema grupi ljudi na osnovu određenog faktora poput pravne odredbe</i>	<i>indirect discrimination</i>
inkluzivna politika	<i>politika inkluzivnog pristupa</i>	<i>inclusive policy</i>
intenzivan program učenja jezika	<i>intenzivne jezičke radionice</i>	<i>language immersion</i>
izbjeglice	<i>lica koja su usljed diskriminacije po različitom osnovu prisilno napustila svoju zemlju</i>	<i>refugees</i>
jezička afilijacija	<i>ravnopravan status većinskih i manjinskih jezika u komunikaciji koje jednako koriste i većinke i manjinske zajednice</i>	<i>linguistic affiliation</i>
jezičke barijere	<i>ograničenja lingvističke prirode</i>	<i>linguistic barriers</i>
jezička kompetencija	<i>nivo znanja određenog jezika</i>	<i>language competence</i>
jezička različitost	<i>dvojezičnost ili višejezičnost</i>	<i>linguistic diversity</i>
jezički repertoar	<i>komunikativni repertoar</i>	<i>linguistic repertoire</i>
jezička revitalizacija	<i>oživljavanje jezika</i>	<i>linguistic revitalisation</i>

kohezivno društvo	<i>ujedinjeno društvo, tj. integrisano društvo</i>	<i>cohesive society</i>
lica koja nisu državljani država članica Savjeta Evrope	<i>lica čije države prebivališta nisu članice Savjeta Evrope</i>	<i>non-citizens</i>
manjine koje su teritorijalno disperzovane	<i>manjine koje žive u teritorijalno nekompaktnim zajednicama</i>	<i>dispersed minorities</i>
manjinske zajednice	<i>grupacije nacionalnih manjina</i>	<i>minority communities</i>
medijska kuća	<i>medijski predstavnici</i>	<i>media outlet</i>
međukulturni dijalog	<i>dijalog između različitih kultura</i>	<i>intercultural dialogue</i>
međuetnička netrpeljivost	<i>neprijateljski odnosi između različitih kultura po osnovu etničke pripadnosti</i>	<i>inter-ethnic hostility</i>
migranti koji govore strane jezike	<i>migranti sa višejezičnom pozadinom</i>	<i>foreign-language migrants</i>
migrantska sredina	<i>migrantsko okruženje</i>	<i>migrant background</i>
nedovoljna zastupljenost	<i>nedovoljno društveno učešće</i>	<i>under-representation</i>
neravnopravnost u odnosima jezičke nadmoći	<i>nejednakost u lingvističkoj zastupljenosti</i>	<i>unequal power relations</i>
nesmetano	<i>freely</i>	<i>without interference</i>
oblasti koje tradicionalno naseljavaju manjine	<i>tradicionalno prebivalište manjinskih grupa</i>	<i>traditional minority settlement</i>
obrazloženi podaci	<i>elaborirane informacije</i>	<i>disaggregated data</i>
obrazovni model zasnovan na dvojezičnosti	<i>bilingvalni obrazovni modeli</i>	<i>dual medium education model</i>
Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina	<i>multilateralni ugovor koji ima za cilj zaštitu prava nacionalnih manjina</i>	<i>Framework Convention for the Protection of National Minorities</i>
ombudsman	<i>zaštitnik za ljudska prava</i>	<i>ombudsperson</i>
područje primjene	<i>opseg primjene</i>	<i>scope of application</i>
podržavati	<i>pružati podršku</i>	<i>uphold support</i>
postrožiti primjenu mjera	<i>sigurnost da su mjere primijenjene</i>	<i>step up measures</i>
pravno obavezujući standardi	<i>standardi koji se poštuju u skladu sa zakonom</i>	<i>legally binding standards</i>
preovlađujući javni interes	<i>najviši državni interes</i>	<i>overriding public interest</i>
ranjiva grupa	<i>socijalno isključena grupacija</i>	<i>vulnerable group</i>
ravnopravna zaštita	<i>puna zaštita po jednakom osnovu</i>	<i>equal protection</i>
samoidentifikacija	<i>identitetska samosvijest</i>	<i>self-identification</i>
segregacija	<i>separacija po osnovu rase</i>	<i>segregation</i>
snažna državna podrška	<i>sigurna državna podrška</i>	<i>resolute public support</i>
starosjedioci	<i>grupe marginalizovanih lica</i>	<i>indigenous groups</i>
stroga jezička kategorizacija	<i>striktna lingvistička klasifikacija</i>	<i>rigid language categories</i>
strukturna neusklađenost	<i>suštinske nejednakosti</i>	<i>structural inequalities</i>

stvaranje povoljnog okruženja	<i>postavljanje temelja</i>	<i>conducive to the use (of)</i>
škole na manjinskim jezicima	<i>škole koje omogućavaju obrazovanje na nekom manjinskom jeziku</i>	<i>minority language schools</i>
transparentan postupak pružanja pomoći	<i>pružanje otvorene pomoći</i>	<i>transparent allocation procedure</i>
ukidanje restriktivnih kvota	<i>nepostojanje ograničavajućih kvota</i>	<i>abolition of restrictive quotas</i>
uzajamno razumijevanje	<i>međukulturno razumijevanje</i>	<i>intercultural understanding</i>
uživati određeno diskreciono pravo	<i>donositi odluke na osnovu samoprocjene</i>	<i>enjoy a margin of discretion</i>
važne stavke jezičkih prava	<i>značajni elementi lingvističkih prava</i>	<i>important clusters of linguistic rights</i>
većinsko društvo	<i>društvo većinskih grupa</i>	<i>mainstream society</i>
višejezički karakter pojedinca	<i>plurilingvalizam</i>	<i>individual multilingualism</i>
vijedni podaci	<i>relevantne informacije</i>	<i>valuable data</i>
završni proces izrade mišljenja	<i>zaključni proces u izradi mišljenja</i>	<i>final drafting process</i>

LITERATURA

1. Bassnett, S. (2005) *Translation Studies*, New York: Routledge.
2. Bugarski, R. (2010) *Jezik i identitet*, Beograd: Biblioteka XX vek.
3. Bugarski R. (2009) *Evropa u jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
4. Bugarski R. (2003) *Jezici*, Beograd: Čigoja Štampa.
5. Bugarski R. (1996) *Lingvistika u primeni*, Beograd: Čigoja štampa.
6. Bugarski R. (1995) *Uvod u opštu lingvistiku*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
7. Bujas, Ž. (2008) *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, Zagreb.
8. Bujas, Ž. (2008) *Veliki englesko-hrvatski rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, Zagreb.
9. Cruse, A. (2004) *Meaning in Language*, Oxford: Oxford Textbooks in Linguistics, Second Edition.
10. Gligorijević V. (2006) *Englesko-srpski i srpsko-engleski ekonomski rečnik*, Beograd: "Savremena administracija" a.d.
11. Đorđević, R. (2004) *Uvod u kontrastiranje jezika*, Beograd: Filološki fakultet.
12. Đorđević, R. (1995) *Gramatika engleskog jezika*, Beograd: Filološki fakultet.
13. Hlebec, B. (2009) *Opšta načela prevođenja*, Beograd: Beogradska knjiga.
14. House, J. (2009) *Translation*, Oxford: Oxford University Press.
15. Ilić, M. (1996) *Naučno istraživanje, Opšta metodologija*, Univerzitet u Beogradu: Filološki fakultet.
16. Ivir, V. (1985) *Teorija i tehnika prevođenja*, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu.
17. Lakić, I. (1999) *Analiza žanra, Diskurs jezika struke*, Univerzitet Crne Gore: Institut za strane jezike - Podgorica.
18. Landa, M. (2006) *Poslovni rečnik srpsko-engleski*, Beograd: Metaphysica.
19. Leech, J. (1981) *Semantics, The Study of Meaning*, London: Penguin Books, Second Edition
20. McCarthy, Michael. (1994) *Discourse Analysis for Language Teacher*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. McIntosh, C. (2009) *Oxford Collocations Dictionary*, Oxford: Oxford University Press.
22. Munday, J. (2001) *Introducing Translation Studies*, London and New York: Routledge.

23. Newmark, P. (1998) *A Textbook of Translation*, New York and London: Prentice Hall.
24. Palmer, F.R. (1976) *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
25. Perović, S. (2008) *Text Analysis – A Coursebook*. Podgorica: Institut za strane jezike.
26. Prčić, T. (1997) *Semantika i pragmatika reči*: Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci.
27. Saed, J.I. (2003) *Semantics*, Blackwell: Malden MA, Second Edition.
28. Sibinović, M. (1979) *Uvod u istoriju i teoriju prevođenja*, Beograd: Izdavačka radna organizacija „Privredna štampa“.
29. Stanojčić, Ž. i Popović Lj., (2004) *Gramatika srpskoga jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
30. Swan, M. (1996) *Practical English Usage*. Oxford: OUP.
31. Šamić, M. (1972) *Kako nastaje naučno djelo*, Sarajevo: Svjetlost.
32. Venuti, L. (2004) *The Translation Studies Reader*, New York: Taylor & Francis e-Library
33. Vujić, J. (2006) *Osnovi morfologije engleskog jezika*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
34. Vukčević, N. (2007) *Finansijsko-bankarski rečnik srpsko-engleski*, Beograd: Građevinska knjiga a.d.
35. Vukičević, B. (2008) *Pravni rečnik srpsko-engleski*, Beograd: Preduzeće za izdavanja, štampanje i usluge “JEZIKOSLOVAC” d.o.o., Šumatovačka 3, Beograd.
36. Vukičević, B. (2008) *Pravni rečnik englesko-srpski*, Beograd: Preduzeće za izdavanja, štampanje i usluge “JEZIKOSLOVAC” d.o.o., Šumatovačka 3, Beograd.
37. *Priručnik za prevođenje pravnih i drugih akata u procesu evropskih integracija* (2009) Podgorica: Vlada Crne Gore Ministarstvo za evropske integracije.

ELEKTRONSKI IZVORI

38. Perović, S. (2012). *Mi o jeziku, jezik o nama: Zbornik radova sa druge konferencije Društva za primijenjenu lingvistiku*. Podgorica: Društvo za primijenjenu lingvistiku Crne Gore.
39. <http://www.coe.int/en/web/portal/montenegro> (Pristupljeno 12. oktobra 2013. god.)
40. <http://academic3.american.edu/~mertus/hr%20glossary.htm> (Pristupljeno 15. juna 2014. god.)

Tekst za prevod:

Izvorni tekst: *Advisory Committee on the Framework Convention for the protection of national minorities*

Thematic Commentary No. 3

The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention

14. DODATAK RADU (IZVORNI DOKUMENT ZA PREVOD)

**ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION
FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

THEMATIC COMMENTARY No. 3

**THE LANGUAGE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL
MINORITIES UNDER THE FRAMEWORK CONVENTION**

Strasbourg, 5 July 2012

ACFC/44DOC(2012)001 rev

ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES

THEMATIC COMMENTARY No. 3

THE LANGUAGE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL MINORITIES UNDER THE FRAMEWORK CONVENTION

Adopted on 24 May 2012

TABLE OF CONTENTS

PART I	INTRODUCTION.....	3
PART II	LANGUAGE RIGHTS AND IDENTITIES	6
1.	Language and personal identities	6
1.1.	Inclusive approach	6
1.2.	Freedom of choice, multiple and situational affiliation.....	6
1.3.	Data collection	7
2.	Promoting the essential elements of minority identity, including language	8
PART III	LANGUAGE RIGHTS AND EQUALITY	10
1.	Equality before the law and equal protection of the law, effective equality in all areas of life	10
2.	Tolerance, intercultural dialogue and non-discrimination	11
2.1.	Reflecting cultural and linguistic diversity	11
2.2.	Inter-relations between majority and minority language speakers	12
PART IV:	LANGUAGE RIGHTS AND MEDIA	14
1.	Public Sector media	14
2.	Private sector media	15
3.	Print media	15
4.	Technological advances in the media and impact on minorities.....	16
5.	film/music industry and minority languages.....	16
PART V: PUBLIC AND PRIVATE USE OF MINORITY LANGUAGES	17	
1.	Use of minority languages in public, in the administration and in the judicial system	17
1.1.	Official language laws or ‘state language’ laws.....	17
1.2.	Use of minority languages in relations with administrative authorities in areas inhabited by national minorities traditionally or in substantial numbers.....	18
1.3.	Right to be informed in criminal proceedings	19
1.4.	Alphabet of minority languages	19
2.	Manifestations of Minority languages: Personal names, Place names and Topographical indications	19
2.1.	Personal names and patronyms	19
2.2.	Information of a private nature visible to the public.....	20
2.3.	Public signs	20
PART VI: LANGUAGE RIGHTS AND EDUCATION	22	
1.	Access to education.....	22
2.	Adequate opportunities for teaching and learning of and in minority languages	22
2.1.	Open and inclusive approach to minority languages in education	22
2.2.	Means to enable the full enjoyment of educational rights	24
2.3.	Striking a balance between majority and minority languages in education.....	25
2.4.	The promotion of linguistic diversity and intercultural education.....	26
PART VII	LANGUAGE RIGHTS AND PARTICIPATION	27
1.	Language rights and effective participation in cultural, social and economic life	27
2.	Language rights and effective participation in public affairs.....	28
PART VIII	CONCLUSIONS	30

PART I INTRODUCTION

1. In view of the central importance of linguistic rights for the effective protection of all rights of persons belonging to national minorities and the importance of language as an expression of individual and collective identity, the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities is devoting its Third Thematic Commentary to the linguistic rights of persons belonging to national minorities.

2. The Framework Convention requires states to promote full and effective equality for persons belonging to national minorities in all areas of economic, social, political and cultural life. This implies the right to equal protection through law and before the law and the right to be protected against all forms of discrimination based on ethnic origin and other grounds, including language. Full and effective equality also implies the need for the authorities to take special measures in order to overcome past or structural inequalities and to ensure that all persons, including those belonging to a national minority, have equal opportunities. In addition, the Framework Convention includes an obligation for States Parties “to promote the conditions necessary for persons belonging to national minorities to maintain and develop their culture and to preserve the essential elements of their identity, namely their religion, language, traditions and cultural heritage”.¹

3. Although the Framework Convention protects the rights of individual persons belonging to national minorities, the enjoyment of certain rights has a collective dimension.² In fact, some rights, including the right to use a minority language in public, can be effectively enjoyed only in community with others. While nearly all minority rights are interlinked, this is especially the case of language rights. Language being a central form of expression and communication, the protection of linguistic rights must be guaranteed in connection with other rights, including, *inter alia* the right to education, access to the media, and participation in cultural, social and economic life and in public affairs.

4. The Commentary focuses first on the key importance of language rights for the preservation of a person’s identity or identities (Part II - Articles 3 and 5 of the Framework Convention). Part III explores language rights with regard to the equally central principles of non-discrimination and the promotion of full and effective equality (Articles 4 and 6 of the Framework Convention). Parts IV to VII of the Commentary then cover relevant clusters of linguistic rights concerning media, public and private use of languages, education and effective participation (Articles 9 – 17 of the Framework Convention).

5. Following a close comparative and analytical reading of the Opinions adopted by the Advisory Committee so far, the Commentary presents its key findings on language rights as developed in its country-specific first, second and third-cycle Opinions.³ It is thus based on the close monitoring of the implementation of the Framework Convention in the States Parties since 1998, and builds on two previous thematic commentaries adopted by the Advisory Committee: the First Thematic Commentary on Education under the Framework Convention of 2 March 2006,⁴ and the Second Thematic Commentary on the Effective Participation of

¹ See Article 5 paragraph 1 of the Framework Convention.

² See also Article 3 paragraph 2 of the Framework Convention: “Persons belonging to national minorities may exercise the rights and enjoy the freedoms flowing from the principles enshrined in the present framework Convention individually as well as in community with others”. This joint exercise of the rights and freedoms is, according to paragraph 37 of the Explanatory Report, H(1995)010, February 1995, distinct from the notion of collective rights.

³ The Commentary makes frequent reference to first, second or third cycle country-specific Opinions where particular findings were made. These references are illustrative only. Efforts have been made to provide a broad view of findings made in the different States Parties. However, as language rights are not an issue everywhere, only 34 out of the 39 States Parties are referred to.

⁴ See ACFC First Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/25DOC(2006)002, adopted on 27 February 2008, www.coe.int/minorities.

Persons Belonging to National Minorities in Cultural, Social and Economic Life and in Public Affairs of 27 February 2008.⁵ Valuable input has also been collected from national minority and civil society representatives,⁶ academics and other interlocutors, including in the course of broader consultations held in the final drafting process.

6. The terminology used in the Commentary is in line with the flexible approach adopted by the Advisory Committee in its work so far. ‘Minority language’ within this Commentary thus means any of the different terms used by member states such as ‘language of the national minority’, ‘language used by the national minority’, ‘language of persons belonging to national minorities’, ‘native language’ or ‘mother tongue’.⁷ It does not imply official recognition as a ‘minority language’ by the authorities.

7. Increasing mobility and migration are current social phenomena that have also diversified means of communication. As a result, sociolinguistic approaches to the notion of language, which was long considered intimately linked to static concepts such as territory and belonging to a group, are changing as well. The Framework Convention is based on an individual rights approach. It is thus not focused on language itself, nor on a language community, but on the speakers. Their communicative repertoire, which may encompass a range of linguistic resources (standard and non-standard forms of languages, dialects, etc.) often develops throughout life as a result of interaction and mobility.

8. While states continue to play an essential role in defining the legal regime governing the use of languages, other entities are gaining momentum, such as local, regional or transnational bodies in which the functionality and prestige of languages are influenced by different actors. Unequal power relations between different groups of speakers may lead to social hierarchies that can also be reflected in language practices and political discourse on languages. This influences the way in which speakers of certain languages are perceived by others and, to some extent, perceive themselves. Language policies aiming at valuing linguistic resources at the individual and social level therefore also have to address the question of hierarchy in language and society, and the issue of unequal access to full participation in society.

9. The protection of national minorities and of the rights and freedoms of persons belonging to national minorities, as laid down by the Framework Convention, forms an integral part of the international protection of human rights.⁸ Hence, the right of every person belonging to a national minority to use freely and without interference his or her minority language, in private and in public, orally and in writing, as enshrined in Article 10.1 of the Framework Convention, also forms part of international human rights standards.

10. In addition to the Framework Convention, other international instruments are relevant for the protection of linguistic rights of persons belonging to national minorities and have been taken into account by the Advisory Committee when drafting this Commentary. They range from legally binding standards to recommendations and guidelines. Legally binding standards include those contained in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the related case-law of the European Court of Human Rights, as well as the revised European Social Charter. In addition, the Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights of National Minorities, published by the OSCE High Commissioner on National Minorities, as well as the linguistic dimension of his

⁵ See ACFC Second Commentary on the Effective Participation of Persons belonging to National Minorities in Cultural, Social and Economic Life and in Public Affairs, ACFC/31DOC(2008)001, 5 May 2008, www.coe.int/minorities.

⁶ The term ‘minority representative’ throughout the text does not contain a legal notion but rather refers to advocates or spokespersons who have come forward to share their views.

⁷ The term ‘mother tongue’ does not necessarily imply an ethnic connotation but rather reflects the language that is freely chosen to be spoken at home, be it a minority or official language.

⁸ See Article 1 of the Framework Convention.

other recommendations such as The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities, have been carefully considered by the Advisory Committee. Various instruments of the United Nations have also contributed to developing norms in the field of linguistic rights, notably the Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, as well as the Commentary of the Working Group on Minorities to the Declaration, the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, and relevant recommendations from the UN Minority Forum, in particular related to education and participation. On a more general level, the International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and the Convention on the Rights of the Child have also been taken into account. The Advisory Committee has also considered the practice of the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), as well as - where relevant and applicable - the EU *acquis* on language rights.

11. The European Charter for Regional or Minority Languages has special relevance in the field of language. While placing the emphasis on the obligation of the state to protect and promote regional or minority languages as part of cultural heritage, rather than granting linguistic rights to the speakers of these languages, the Charter represents a unique international instrument of great importance in this field and plays a complementary role to the Framework Convention. Significant similarities between the provisions of the Framework Convention and the Charter can be found particularly in the detailed provisions of Part III of the Charter. However, Part III applies only to those minority languages that the State Party has specified at the time of ratification of the Charter. Moreover, States Parties enjoy a margin of discretion in determining which of the Part III obligations, that are often more comprehensive than the language rights contained in the Framework Convention, they will undertake for each language. While the nature and scope of application of the two instruments may thus diverge, the individual rights approach of the Framework Convention and the broader approach to cultural protection and promotion contained in the Charter result in a strengthening of the overall legal framework relevant for the protection of the linguistic rights of persons belonging to national minorities.

12. This Commentary is meant to serve as a comprehensive tool for States Parties to the Framework Convention as well as for persons belonging to national minorities, civil society and academia. While portraying the varying roles of language as a crucial and identifying minority attribute on the one hand, and as an important tool for promoting full and effective equality and integration of multicultural and linguistically diverse societies on the other hand, this Commentary aims at reflecting the main challenges faced by persons belonging to national minorities with regard to their language rights today. As such, it should be understood as a living document whose interpretation will be developed as the monitoring process under the Framework Convention evolves.

PART II LANGUAGE RIGHTS AND IDENTITIES

13. Language is an essential component of individual and collective identity. For many persons belonging to national minorities, language is one of the main factors of their minority identity and identification. However, language, like identity, is not static but evolves throughout a person's life. The full and effective guarantee of the right to use one's (minority) language(s) implies that authorities allow free identification of persons through language, and abstain from constraining personal identities into rigid language categories. The choice of each person belonging to a national minority to choose freely to be treated or not to be treated as such, must be respected in line with Article 3.1 of the Framework Convention. This Chapter deals with the dimension of language rights that is linked to personal/individual identity and identities, and with the rights connected thereto.

1. LANGUAGE AND PERSONAL IDENTITIES

1.1. Inclusive approach

14. States party to the Framework Convention enjoy a margin of discretion in determining its personal scope of application. However, the designation as a national or linguistic minority must not lead to arbitrary or unjustified differentiation in the treatment of such groups.⁹

15. Requests have been made in several States Parties by groups who wish to be recognised as a national minority and to benefit from the protection of the Framework Convention. The Advisory Committee encourages the authorities concerned to pursue an open and inclusive approach and to consider extending the protection of the Framework Convention to groups that are not covered.¹⁰ The personal scope of application should, where appropriate, also extend to non-citizens, particularly where exclusion on grounds of citizenship may lead to unjustified and arbitrary distinctions, such as when such exclusion concerns stateless persons belonging to national minorities who permanently reside on a given territory.¹¹ This is consistent with broader efforts at European level to develop a more nuanced approach to the application of the citizenship criterion in the protection of national minorities.¹²

1.2. Freedom of choice, multiple and situational affiliation

16. Article 3.1 of the Framework Convention stipulates that "every person belonging to a national minority shall have the right freely to choose to be treated or not to be treated as such and no disadvantage shall result from this choice or from the exercise of the rights which are connected to that choice". Respect for the principle of free self-identification is thus of paramount importance in the interpretation and implementation of the Framework Convention.¹³ While language is generally perceived as an essential marker of identity, language competence or lack thereof, as well as the mere use of a language, must not automatically be linked to affiliation with a particular group.¹⁴ Conversely, the enjoyment of

⁹ See, for instance, Second Opinion on Poland; First Opinion on Albania.

¹⁰ First Opinion on Bosnia and Herzegovina; Second Opinion on Croatia.

¹¹ See, for instance, Second Opinion on the Russian Federation; Third Opinion on Croatia.

¹² See also Venice Commission, Report on Non-Citizens and Minority Rights, CDL-AD(2007)001, 18 January 2007, adopted by the Venice Commission at its 69th plenary session on 15 – 16 December 2006.

¹³ See also ACFC First Thematic Commentary on Education.

¹⁴ While persons belonging to national minorities may often affiliate themselves with a particular minority based on linguistic criteria, this Commentary does not discuss the rights of persons belonging to linguistic minorities but rather the linguistic rights of persons belonging to national minorities.

linguistic or cultural rights must not be made dependent on a person's proficiency in his or her minority language, nor on the person's skills in other languages.¹⁵

17. Affiliation with a minority group is a matter of personal choice, which must, however, be based on some objective criteria relevant to the person's identity.¹⁶ No disadvantage shall result from the choice to affiliate with a given group. Due attention must be paid to freedom of choice, especially when the declaration of affiliation with a minority is not anonymous, when it remains unchangeable for a long period, and when the refusal to declare, for instance, one's linguistic affiliation to one of the pre-established language categories leads to exclusion from certain political or civil rights.¹⁷ The association of persons with a specific group based on visible or linguistic characteristics or on presumption without their consent is not compatible with the Framework Convention.¹⁸

18. Moreover, a person might wish to identify herself or himself with several groups. The phenomenon of multiple affiliation is in fact quite common, due to mixed marriages, for instance, or cases of state succession. A person may also identify himself or herself in different ways for different purposes, depending on the relevance of identification for him or for her in a particular situation. The Advisory Committee considers that the principle of self-identification, as contained in Article 3 of the Framework Convention, also guarantees the possibility of multiple affiliation. This implies that, in principle, a person may claim linguistic rights with regard to several minority languages, as long as the relevant conditions, such as demand and/or traditional residence, contained in the respective articles of the Framework Convention are fulfilled.¹⁹

1.3. Data collection

19. The Advisory Committee emphasises the importance of collecting reliable disaggregated data to draw up, implement and evaluate effectively policies that respect and promote the linguistic needs and rights of persons belonging to different groups. The collection, storage and use of such data must fully respect existing standards on personal data protection.²⁰ Importantly, states are encouraged to collect data from a variety of sources, in addition to the population census, such as formal and informal household or school surveys, as well as independent research. When interpreting the collected data, authorities must be aware that past experience and fear of discrimination can prompt persons to hide their linguistic affiliation and identity.²¹ Quantitative data must therefore not be regarded as the sole means of obtaining reliable information for the design of language policies, but must be supplemented with qualitative sociological, ethnographic and other scientific studies, especially when trends reveal a decreasing number of speakers of a particular language or when statistical data differs from estimations made by minority representatives.

20. Language as a marker for ethnic belonging was introduced in the scope of the population censuses in the 19th century. Following the assumption that every person has a dominant language, all persons indicating more than one language were nevertheless usually treated as monolingual for census purposes. However, in order for language policies to respond to current challenges, they must acknowledge individual multilingualism as well as the social and linguistic diversity of contemporary societies. Speakers of minority languages

¹⁵ Second Opinion on Sweden; Second Opinion on Ukraine.

¹⁶ Framework Convention for the Protection of National Minorities and Explanatory Report, H(1995)010, February 1995, paragraph 35.

¹⁷ First Opinion on Italy; Third Opinion on Cyprus.

¹⁸ First Opinion on Germany; First Opinion on the Slovak Republic.

¹⁹ Second Opinion on Armenia.

²⁰ See, for example, the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS No. 108) and the Committee of Ministers' Recommendation Rec(97)18 concerning the protection of personal data collected and processed for statistical purposes.

²¹ Second Opinion on Croatia.

may use the official language(s) frequently and often have higher literacy skills in this language. However, this should not prevent them from also identifying themselves as native speakers of the minority language. In order not to reduce minority language speakers to a single language category, including for statistical purposes, questionnaires must allow respondents to indicate more than one language. Optional questions and open lists of alternative answers, with no obligation to affiliate to a set category, are essential to ensure that the results reflect the individual's choice.²²

21. The Advisory Committee encourages authorities to collect data in strict conformity with the principle of self-identification and with the recommendations of the Conference of European Statisticians.²³ The Advisory Committee encourages the authorities to take specific initiatives to include among the census enumerators persons belonging to minorities, and persons speaking relevant minority languages. In addition, questionnaires and other data collection tools should be translated into minority languages, and minority representatives should be consulted in the preparatory phases concerning the methods used during data collection, including questions relating to a person's ethnic or linguistic affiliation. These principles apply to all forms of data collection, such as those related to the provision of public services, social surveys, as well as other relevant research related to national minorities, including in the private sphere.

2. PROMOTING THE ESSENTIAL ELEMENTS OF MINORITY IDENTITY, INCLUDING LANGUAGE

22. The Advisory Committee considers that the authorities should, in close co-operation with national minority representatives, develop balanced and coherent strategies to promote the conditions necessary for persons belonging to national minorities to maintain and develop their culture, and to preserve the essential elements of their identity, including language. The particular link between language and the preservation of culture is underlined by the Advisory Committee in a variety of country-specific Opinions, particularly when concerning numerically small minorities and indigenous peoples whose traditions and cultures are preserved, among others, through the continued use of their languages.²⁴ The rights of persons belonging to national minorities to use their languages should therefore be clearly defined and adequately protected by legislation, and its implementation monitored regularly.²⁵

23. The authorities should continue to support projects for the preservation and development of minority cultures and languages, in consultation with representatives of national minorities, and to allocate support in accordance with the needs of the various groups, in line with fair and transparent allocation procedures.²⁶ In addition, the concerns of persons belonging to national minorities regarding their right to the preservation and development of their specific identity and culture must be listened to and effectively taken into account when funding allocation decisions are made.²⁷ Programmes and projects related to the cultural activities of national minorities should, wherever possible, be managed with the involvement of minority representatives, and justification should be provided whenever the recommendations from minority associations or consultative bodies are not followed.

²² See, for instance, Third Opinion on Finland where the (single) language affiliation indicated in the population registry also determined the language of available daycare.

²³ UN Economic Commission for Europe, Conference of European Statisticians Recommendations for the 2010 Census of Population and Housing. Prepared in co-operation with the Statistical Office of the European Communities (EUROSTAT). UN economic commission for Europe, Geneva (2006): §430-436 on language.

²⁴ See, for instance, Third Opinion on the Russian Federation (restricted).

²⁵ Third Opinion on the United Kingdom; Second Opinion on Switzerland.

²⁶ Third Opinion on Armenia; Third Opinion on Cyprus.

²⁷ See also ACFC Second Commentary on Effective Participation.

24. The Advisory Committee notes that preventing assimilation requires not only abstaining from policies clearly aimed at assimilating persons belonging to national minorities into mainstream society.²⁸ It also implies, as stated in Article 5.1 of the Framework Convention, positive action in order to “promote the conditions necessary for persons belonging to national minorities to maintain and develop their culture, and to preserve the essential elements of their identity”, including their language. With regard to numerically smaller minorities in particular, this obligation requires the active promotion and encouragement of the use of minority languages, and the creation of an overall environment that is conducive to the use of these languages, in order to prevent their disappearance from public life. While assimilation may be a voluntary individual process, it is often preceded by a period of cultural, social or political inequality between the majority and minority population which then leads persons belonging to national minorities to consent to assimilate.

25. Integration, as opposed to assimilation, is considered a legitimate aim to which both the majority and minority cultures contribute. It is understood, in this context, as a process of social cohesion that respectfully accommodates diversity while promoting a positive sense of belonging for all members of society. The creation of suitable conditions for persons belonging to minority groups to preserve and develop their cultures and to assert their respective identities is thus considered essential for an integrated society.²⁹ As a two-way process, integration requires recognition and respect on both sides and may often lead to changes within both the majority and the minority cultures. This implies an open attitude and readiness for change on the part of the majority population, in order to welcome the enrichment provided by minority cultures.

²⁸ First Opinion on Norway.

²⁹ First Opinion on Bulgaria; First Opinion on Denmark; Third Opinion on Finland.

PART III LANGUAGE RIGHTS AND EQUALITY

26. According to Article 3.2 of the Framework Convention, the rights contained in the Convention may be exercised individually or in community with others. While minority rights under the Framework Convention are not considered collective rights, some of the rights, including notably language rights, hold a collective dimension. Furthermore, as the term ‘in community with others’ may also include members of other minorities or the majority population, the exercise of these rights has an intercultural dimension which presupposes a general climate of equality and tolerance in society (Articles 4 and 6). This particular social dimension of language rights, which relies on the implementation of the principle of non-discrimination and the promotion of effective equality, is analysed in this Chapter.

1. EQUALITY BEFORE THE LAW AND EQUAL PROTECTION OF THE LAW, EFFECTIVE EQUALITY IN ALL AREAS OF LIFE

27. Many of the principles raised in other sections of the present Commentary relate to the effective implementation of the principles of equality before the law, equal protection of the law, and effective equality in all areas of life, contained in Article 4 of the Framework Convention. The Advisory Committee encourages all States Parties to adopt a clear legislative framework related to the protection of national minorities which should, apart from raising awareness of the authorities’ commitment towards the protection and promotion of the rights of persons belonging to national minorities, entail specific provisions aimed at promoting effective equality. Article 4.2 clarifies that the principle of equality does not presuppose identical treatment of and approaches to all languages and situations. On the contrary, measures to promote equality must be targeted to meet the specific needs of the speakers of various minority languages. Separate provisions may be necessary for the speakers of languages of numerically smaller minorities to ensure the revitalisation of the language in public life, while other, more widely spoken minority languages, may require other methods of promotion.

28. A variety of methods may be applied by states to promote equality and supervise the implementation of equality legislation, including the creation of specific anti-discrimination bodies, ombudspersons, or other specialised institutions. Persons belonging to national minorities must have access to information, where possible in their own language, about their rights, the work of the anti-discrimination institutions and the remedies against any form of discrimination available to them, including indirect forms of discrimination, as well as cases of multiple discrimination.

29. In addition, the Advisory Committee considers that in order to achieve equal protection before the law, discriminatory treatment should also be considered punishable by law and sanctioned in all States Parties. Criminal legislation should include provisions that expressly provide for discriminatory motivations based on language, culture, ethnicity or religion to be taken into account by courts as an aggravating circumstance for all offences.³⁰ Hate speech and incitement to any form of hostility based on ethnic, cultural, linguistic or religious identity must also be included in criminal law provisions to ensure adequate sanctioning for such offences.

30. The Advisory Committee has often observed particular forms of prejudice and discrimination faced by persons belonging to vulnerable groups, such as Roma communities. In order to help combat such discrimination, specific measures to promote full and effective equality for persons belonging to vulnerable groups should be developed, implemented and monitored regularly in close co-operation with representatives of the groups concerned. Since

³⁰ See, among others, First Opinion on Albania.

obstacles to the enjoyment of full and effective equality normally stretch far beyond language, the Advisory Committee invites the authorities to address comprehensively the propagation of stereotypes, discriminatory treatment and factual inequality of persons belonging to vulnerable groups, such as the Roma, in all fields of life in order to attempt to alter social attitudes vis-à-vis such groups. Such efforts may include, for instance, the promotion of the use of Romani where appropriate.

31. Language requirements stipulated by some States Parties to gain access to public employment, or in some cases even citizenship, may constitute a disproportionate obstacle for persons belonging to national minorities to the enjoyment of equal opportunities, and may thus have an indirect discriminatory effect. Efforts must be made to ensure that such requirements are designed and implemented in a non-discriminatory and transparent way and include mechanisms for their periodic review and evaluation, including as regards their impact on equal opportunities for persons belonging to national minorities. In this context, the Advisory Committee considers that easy access to quality language training in the official language(s) for persons belonging to national minorities can serve as a useful instrument for reducing disparities and for promoting more effective equality.³¹

2. TOLERANCE, INTERCULTURAL DIALOGUE AND NON-DISCRIMINATION

32. Article 6 of the Framework Convention is applicable to all persons living on the territory of a State Party. This provision addresses societies as a whole, calling for policies that reflect and promote diversity, eliminate barriers, and encourage contacts and co-operation between persons belonging to different groups, particularly in the fields of education, culture and the media. The obligation to promote tolerance and mutual understanding and to combat any form of discrimination thus underpins all linguistic rights. Consequently and in line with the general spirit of individual bilingualism and plurilingualism found in the Framework Convention,³² the work of the Advisory Committee is based on the recognition and appreciation of the benefits of multilingualism to promote tolerance and respect for diversity in societies.

33. Language policies should ensure that all languages that exist in society are audibly and visibly present in the public domain so that every person is aware of the multilingual character of society and recognises him- or herself as an integral part of society. In order to create respect for lesser-used languages, language policies should encourage the use of different languages in public places, such as local administrative centres, as well as in the media. In addition, it is not only important for speakers of minority languages to learn majority languages but also vice versa. In line with the principles contained in Article 6 of the Framework Convention, inclusive language policies should cater for the needs of everybody, including persons belonging to national minorities living outside their traditional areas of settlement, immigrants and non-citizens.³³

2.1. Reflecting cultural and linguistic diversity

34. The Advisory Committee has repeatedly criticised situations in which minority cultures and languages are not being promoted as an integral part of mainstream society but rather presented as “marginal”. This can lead to the isolation of minority cultures and languages and can result in the assimilation of persons belonging to minorities into the majority culture, which may be perceived as more ‘advanced’. The Advisory Committee therefore recommends including minority cultures as an integral part of general cultural development with due regard to their specific characteristics and positive contribution to

³¹ First Opinion on Latvia.

³² See First Thematic Commentary on Education, part 2.1.2.

³³ See, for instance, Third Opinion on Austria.

society. In particular, the Advisory Committee has called on the authorities to take measures to improve public awareness of the languages and cultures of persons belonging to national minorities through school curricula. This should be done throughout the territory of the State Party rather than only in areas of traditional minority settlement. The Advisory Committee urges authorities to continue awareness-raising efforts developed through the media and in schools in order to promote and highlight the cultural and linguistic diversity of societies.³⁴ This should include training of teachers and public officials, including the police, through the offer of inter- and multicultural as well as human-rights related training.³⁵

2.2. Inter-relations between majority and minority language speakers

35. The Advisory Committee is concerned by increasing tensions and divisions on language-related issues, which can occur even in societies that are generally characterised by peaceful relations between persons belonging to different groups. The Advisory Committee finds it particularly worrying when linguistic divisions are used for political purposes and presented as a root cause for cleavages in society, and when intolerance based on linguistic affiliation is stirred up in political discourse. Such developments can harm good community relations for decades.³⁶

36. Discriminatory policies and measures, namely in the field of education, are frequently justified by insufficient knowledge of the official language(s). In this context the Advisory Committee has condemned racially-motivated discrimination and segregation of Roma, and has called for measures that promote equal access to the learning of Romani as well as the majority languages for persons belonging to the Roma minority. The Advisory Committee also invites the authorities to take a more flexible approach with regard to persons belonging to the Roma minority who do not hold the citizenship of the state. They should consider, as relevant, allowing them to benefit from measures taken in respect of persons belonging to the Roma minority who are citizens, especially in the field of education.³⁷

37. Special attention should be paid to the linguistic obstacles of persons belonging to some minorities regarding access to services which can in some instances amount to indirect discrimination. This can be the case for numerically small groups of speakers of languages with official status, for national minorities within the scope of the Framework Convention outside of their traditional settlement areas, as well as for speakers of languages without legal protection.

38. The Advisory Committee welcomes measures taken by the authorities in favour of the integration of migrant and refugee children in schools, particularly the promotion of mother tongue learning and inter-cultural teaching, and has encouraged them to step up such measures.³⁸ The Advisory Committee notes that migrant children, due, *inter alia* to language barriers, can face difficulties in accessing education; this often leads to an over-representation in lower-level secondary schools and an under-representation in advanced levels of secondary and higher education. To improve the access and effective integration of these children in school, additional support measures are needed, such as intensive language classes, extra tuition and information, as well as awareness-raising measures for families. The Advisory Committee also welcomes the support of migrant families, and in particular of women with migrant background, through the provision of courses in the official language, counselling services and information.

³⁴ Third Opinion on Hungary.

³⁵ First Opinion on Liechtenstein.

³⁶ Third Opinion on Moldova; Third Opinion on the United Kingdom; Third Opinion on the “former Yugoslav Republic of Macedonia.”

³⁷ Third Opinion on Germany; Third Opinion on Italy. Such practice was welcomed by the Advisory Committee in its third Opinions on Norway and Austria.

³⁸ Third Opinion on Finland.

39. The Advisory Committee also notes that some states have introduced integration contracts with foreign-language migrants. While acknowledging the importance of language as a tool for integration, it stresses that integration involves both the majority and the minority communities and should not rely disproportionately on efforts made by the migrants.³⁹ In this regard, the Advisory Committee has criticised in particular the use of sanctions in the context of integration contracts, such as the cutting of social benefits or the non-renewal of residence permits and the threat of expulsion, as it considers coercion an inappropriate measure to promote integration.⁴⁰ In addition, all steps taken must allow the individual to preserve and develop his or her entire linguistic repertoire, including the native language. The preservation and development of the identity and culture of a person – including multiple identity affiliation and multilingual repertoires – must be respected and supported not only because of their significant cognitive benefits for the individual concerned but as an important precondition to successful integration of society.

³⁹ Third Opinion on Liechtenstein.

⁴⁰ Third Opinion on Austria.

PART IV: LANGUAGE RIGHTS AND MEDIA

40. The media play an important role with regard to the linguistic rights of national minorities. The right to receive and impart information and ideas in a minority language, as stipulated in Article 9 of the Framework Convention, depends on effective opportunities for access to the media. Furthermore, the possibility to receive and impart information in a language one can fully understand and communicate in, is a precondition for equal and effective participation in public, economic, social, and cultural life. Moreover, in order for the language to develop in all domains and serve the speaker as an all-encompassing means of communication, it needs to be present in the public sphere, including in public media. The presence of minority languages in public media further strengthens social cohesion, as it reflects an overall inclusive policy towards minorities, based on recognition and the encouragement of self-recognition.

1. PUBLIC SECTOR MEDIA

41. In order for public service broadcasting to reflect the cultural and linguistic diversity existing within society, it must guarantee an adequate presence of persons belonging to minorities and their languages, including numerically smaller national minorities. This entails granting support to the media and programmes for, by, and about national minorities in minority and majority languages, as well as in bi- or multilingual formats. Minority interests and concerns should also be mainstreamed into regular broadcasts rather than singled out in occasional programmes and mainstream media should engage in broader political discourse of interest to persons belonging to minorities.⁴¹ To this end, efforts should be made to recruit and retain journalists with minority backgrounds into mainstream media programmes, and to ensure that minorities are also represented in broadcasting councils. In addition, persons belonging to national minorities should participate in the development of minority language broadcasts to ensure that these programmes adequately reflect the interests and concerns of minority communities. Care should be taken to produce quality minority language programmes that are attractive to a wide audience, and to ensure that they are broadcast at convenient times.⁴²

42. As broadcasting in minority languages often requires supplementary efforts for translation and the development of adequate terminology, budget allocations for such programmes must be adjusted.⁴³ Access of minority organisations and media outlets to public funding must be facilitated by ensuring that exemptions from general criteria may apply, such as minimum area of distribution or broadcast, or specific conditions for participation in tenders.⁴⁴ Special attention should be paid to the needs of numerically smaller minorities or particularly vulnerable groups such as Roma communities that usually have very limited access to media in their own languages and suffer from a lack of qualified journalists trained to work in a minority language. When the media play a central role in an ongoing process of linguistic revitalisation, resolute public support is needed. Authorities should provide increased funding to organisations or media outlets representing these minorities in order to bring their identity, language, history and culture to the attention of the majority.

43. The Advisory Committee notes that several countries have adopted substantial quotas for broadcasting in the official language(s). While acknowledging the legitimacy of the aim of promoting the official language(s), the Advisory Committee has consistently underlined in its findings that special provisions should be put in place to ensure that the linguistic rights of

⁴¹ Third Opinion on Croatia.

⁴² Second Opinion on Romania.

⁴³ Third Opinion on Hungary.

⁴⁴ Third Opinion on the Russian Federation (restricted); Third Opinion on Austria.

persons belonging to national minorities are guaranteed, for instance, through the flexible implementation of such quotas and or through exemptions of regions where minority communities live in substantial numbers.⁴⁵ The imposition of language quotas must never imply regulation of content and must fully respect the freedom of the media. Costs for translation or subtitling in order to adhere to such quotas should be taken into account when allocating public funds to minority language media.

44. Moreover, it is important to note that Article 6 of the Framework Convention explicitly calls for action in the media field to promote tolerance and intercultural dialogue in society, and to promote social cohesion. The Advisory Committee has repeatedly underlined the important role of the media in promoting tolerance and respect for diversity, and has criticised media for fuelling inter-ethnic hostilities through biased reporting.⁴⁶ It is important in this context to ensure that regulatory bodies are established to promote ethical journalism, including through targeted training and awareness-raising activities, and that such bodies also include minority representatives and regularly consult with minority communities.

2. PRIVATE SECTOR MEDIA

45. The Advisory Committee values the significant role played by private and community media for the realisation of linguistic rights of persons belonging to national minorities, and has welcomed the contribution made by the private sector media in the areas of integration and the general appreciation of cultural diversity in society.⁴⁷ Given the competitiveness of the private media sector, the authorities should consider the creation of incentives for private and community media providers, for instance through funding and the allocation of frequencies, to increase access to and presence in the media especially of numerically smaller minorities and their languages. Special attention should be paid in this regard to the particular needs of rural and remote areas where persons belonging to national minorities live traditionally or in substantial numbers.

46. As regards the application of official language quotas in the private media sector, the Advisory Committee finds that particular attention must be paid to ensuring that private initiative is not unduly limited and that language quotas do not hinder the creation or continuation of minority language media.⁴⁸ The Advisory Committee has held that the application of an official language quota of 75% to the private media sector is incompatible with Article 9.3 of the Framework Convention.⁴⁹ Negative consequences facing minority language outlets may include the limitation of broadcasting time, increased costs due to requirements for translation or the production of subtitling in the official language, and even, in some instances, fines for infringements of legal provisions in this domain.

3. PRINT MEDIA

47. While Article 9.3 contains mainly a negative obligation *not to hinder* the creation and use of print media, the Advisory Committee has underlined in a number of country-specific Opinions its particular significance for persons belonging to national minorities.⁵⁰ Serving as an important and traditional means of receiving information and news in particular for the elderly members of the minority community concerned, minority language print editions also have a considerable symbolic and ‘emblematic’ value for the community as a whole, as they confirm the existence of the language in the public sphere. In addition, the Advisory

⁴⁵ Second Opinion on Ukraine.

⁴⁶ See, for instance, Third Opinion on Ukraine (restricted); Third Opinion on the Russian Federation (restricted).

⁴⁷ See for instance, Third Opinion on Austria.

⁴⁸ Third Opinion on Moldova.

⁴⁹ Second Opinion on Ukraine.

⁵⁰ See, for instance, Third Opinion on Finland.

Committee has repeatedly observed that minority communities consider their minority language print media as an important means to preserve and develop their specific culture and language within mainstream society. The Advisory Committee has therefore emphasised the need to uphold support for such editions which, due to their small size, are often not commercially viable, as their particular significance for the minority community cannot be substituted with modern and electronic media. It has encouraged states to ensure that their general rules relating to press subsidies, which often contain conditions such as a minimum number of prints or state-wide distribution, should not be applied to minority language print media that are unlikely ever to meet these conditions.⁵¹ When subsidies and support for minority language print media is provided, this should be allocated in line with clear and transparent procedures and with full respect for freedom of expression.

4. TECHNOLOGICAL ADVANCES IN THE MEDIA AND IMPACT ON MINORITIES

48. Like the offer of programmes in minority language in the private media sector, the offer of minority language publications on the Internet is steadily increasing. Electronic media often play an important role in the circulation of information in minority languages. While not replacing the traditional print media, they must still be taken into account when support is granted to the production of media in minority languages. Importantly, there is a need for professional and financial support for the maintenance of websites and increased training of journalists working for minority language electronic media.⁵²

49. Technical and technological developments in the media field, including social media, offer opportunities but can also become obstacles in accessing media in minority languages, depending on how these changes are introduced and how their reception by the interested groups is supported. Special needs and interests of minority communities must be taken into account, for instance, when frequencies are changed.⁵³ As there is limited availability of terrestrial frequencies, the number of broadcasting channels can be multiplied through digitalisation. It is, however, essential that advances in the digitalisation of the media do not restrict the ability of persons belonging to national minorities to receive media in their languages. The introduction of new technologies can also facilitate the reception of programmes in the languages of minorities produced in other, often neighbouring, countries, as encouraged by Article 17 of the Framework Convention. This should, however, not be seen as a substitute for locally-produced programmes, which normally better meet the needs and interests of minority communities.⁵⁴

5. FILM/MUSIC INDUSTRY AND MINORITY LANGUAGES

50. Domestically-produced films or music in minority languages can also play an important role in promoting the prestige and presence of the minority language in public life and are equally protected by the provisions of Article 9 of the Framework Convention. The Advisory Committee held, for instance, that authorities must not create excessive requirements in terms of dubbing, post-synchronisation or sub-titling into the official language, as these could disproportionately hinder the production and projection of films in minority languages.⁵⁵

⁵¹ See, for instance, Third Opinion on Austria; Third Opinion on Finland.

⁵² Third Opinion on Cyprus.

⁵³ Third Opinion on the Slovak Republic.

⁵⁴ Third Opinion on Germany; Third Opinion on Moldova.

⁵⁵ Second Opinion on Ukraine.

PART V: PUBLIC AND PRIVATE USE OF MINORITY LANGUAGES

1. USE OF MINORITY LANGUAGES IN PUBLIC, IN THE ADMINISTRATION AND IN THE JUDICIAL SYSTEM

51. Language rights are effective only if they can be enjoyed in the public sphere. Article 10 of the Framework Convention contains the main principles relating to the right to use minority languages orally and in writing, in private and in public, including – under certain conditions - in relations with administrative authorities. Given the importance of this right, it is essential that any decision related to language policies and the enjoyment of language rights is made in close consultation with minority representatives to ensure that the concerns of persons belonging to national minorities are effectively duly taken into account.

1.1. Official language laws or ‘state language’ laws

52. The right to use one’s language in private and in public, orally and in writing, freely and without interference, is considered one of the principal means to assert and preserve linguistic identity. While the right to use a minority language must never be interfered with, Article 10.1 also limits state interference in the public use of a minority language, such as in public places and in the presence of others. Language legislation may restrict the sole use of minority languages only in cases where the activities of private undertakings, organisations or institutions affect a legitimate public interest, such as public security, health, protection of consumer and employment rights, or safety in the workplace. The necessity and proportionality of any such measure must be established and the rights and interests of the individuals concerned taken into account in each case. The concept of legitimate public interest must thus be interpreted narrowly. As regards consumer rights, for instance, health and safety implications (such as those related to medication) shall prevail over questions of mere preference of the majority of consumers for the official language.

53. States may adopt laws aimed at strengthening and protecting the official language(s).⁵⁶ This legitimate aim, however, must be pursued in a manner that is in line with the rights contained in Articles 10 and 11 and other relevant provisions of the Framework Convention and its general spirit of encouraging tolerance and mutual understanding within society. Given the explicit right, contained in Article 10.1, of persons belonging to national minorities to use their language freely and without interference, state language laws must in particular not infringe on the private sphere of a person. Measures aimed at promoting official languages must be implemented in a way that respects the identity and the linguistic needs of persons belonging to national minorities. Authorities must thus seek to strike an appropriate balance between the protection of the official language(s) and the linguistic rights of persons belonging to national minorities. In this regard, promotional and incentive-based measures are a much more effective approach towards strengthening knowledge and use of the official language(s) by all members of the population than any form of coercion.

54. Some states have established and implement punitive measures such as the imposition of fines or the withdrawal of professional licenses in order to impose the use of the official language.⁵⁷ The Advisory Committee considers that sanctions of whatever nature for not complying with the provisions of state language laws must strictly respect the limit of proportionality and the existence of a clearly demonstrated, legitimate and overriding public interest. In this regard, the Advisory Committee has held that the mere legal possibility of imposing fines, whether on legal persons or self-employed natural persons, for using their

⁵⁶ In a number of countries, the official language (as referred to in Article 14.3 of the Framework Convention and the Explanatory Report) is termed as ‘state language’ and implies an important state identification function of language.

⁵⁷ Third Opinion on the Slovak Republic; First and Second Opinion on Estonia.

minority languages in the private sphere is not compatible with the provisions of the Framework Convention. Equally incompatible with the Framework Convention is the imposition of language inspection systems in the private sector, as they may disproportionately intrude in the private sphere of the individual.⁵⁸

1.2. Use of minority languages in relations with administrative authorities in areas inhabited by national minorities traditionally or in substantial numbers

55. Article 10.2 provides the conditions under which minority languages may also be used in relations with administrative authorities. This use is without detriment to the official language(s). While states enjoy a margin of discretion with regard to the identification of areas where minorities live “in substantial numbers”, they have a duty to provide clear criteria as to what constitutes “sufficient numbers” or a “sufficiently large number.”⁵⁹ The possibility of using minority languages in dealings with the administration in all areas where the criteria established by Article 10.2 of the Framework Convention are met may not be left solely to the discretion of the local authorities concerned. It is therefore important to set up clear and transparent procedures on how and when to institute the use of minority languages, including in written form, to ensure that the right is enjoyed in an equal manner.

56. As the rights of Article 10.2 are triggered by one of the two main criteria (substantial number *or* area traditionally inhabited), they apply also to areas where only a relatively small percentage of persons belonging to national minorities reside, provided that persons belonging to national minorities *traditionally* inhabit the areas concerned, that there is a request by these persons, and that such a request corresponds to a real need. States should carefully study the demand and assess existing needs in the geographical areas where there is substantial or traditional settlement of persons belonging to minorities, taking also into account the specific local situation.⁶⁰ ‘Need’ in this context does not imply the inability of persons belonging to national minorities to speak the official language and their consequent dependence on services in their minority language. A threat to the functionality of the minority language as a communication tool in a given region is sufficient to constitute a ‘need’ in terms of Article 10.2 of the Framework Convention.⁶¹ Protective arrangements must be in place to maintain services in the minority language, even if it is not widely used, as it may otherwise disappear from the public sphere. In addition, states should not take decisions on the existence of sufficient demand based on discussions held in bodies where persons belonging to national minorities are not effectively represented.⁶²

57. Numerical thresholds must not constitute an undue obstacle to the official use of certain minority languages in areas inhabited by persons belonging to national minorities either traditionally or in substantial numbers. In particular, a requirement that the minority group represents at least half of the population of a district in order to admit use of the minority language contacts with local administrative authorities is not compatible with the Framework Convention.⁶³ Where thresholds exist, they must not be applied rigidly and flexibility and caution should be exercised.⁶⁴ The Advisory Committee has welcomed the flexibility shown by some local administration officials in applying rigid legal provisions concerning the use of minority languages where, in practice, communication and correspondence in minority languages are still accepted, even if written replies are produced in the official language.⁶⁵ Overall, the Advisory Committee encourages states to give careful

⁵⁸ First Opinion on Latvia.

⁵⁹ First Opinion on Armenia.

⁶⁰ First Opinion on Bulgaria.

⁶¹ First Opinion on the Netherlands.

⁶² First Opinion on Italy.

⁶³ Second Opinion on Bosnia and Herzegovina.

⁶⁴ See Third Opinion on the Slovak Republic with regard to a 20% threshold.

⁶⁵ Third Opinion on Estonia.

consideration to the setting up of thresholds for determining the areas inhabited by persons belonging to national minorities in substantial numbers and welcomes measures taken by the authorities to lower any such thresholds as appropriate.

58. The Advisory Committee encourages maximum implementation of the possibilities provided by law to allow the use of minority languages in contacts with administrative authorities at local level and in education. Authorities should support and actively encourage such measures by creating an environment that is conducive to the use of minority languages, including through the allocation of necessary financial and human resources.⁶⁶ In this context, authorities are also invited to consider carefully the situation of those national minorities and linguistic communities whose members live in substantial numbers outside of their traditional territories (often in capital cities). The Advisory Committee has reiterated in this regard that the conditions of Article 10.2 are met as long as there is demand and persons belonging to national minorities live in substantial numbers.⁶⁷

1.3. Right to be informed in criminal proceedings

59. According to Article 10.3 of the Framework Convention, every person belonging to a national minority has the right during criminal proceedings to be informed of the reasons of the arrest and of the nature and cause of any accusation brought against him or her in a language he or she understands. These rights are also guaranteed by Articles 5 and 6 of the European Convention on Human Rights. However, the Advisory Committee has repeatedly noted that, while adequate legal provisions may exist, this right is often not systematically implemented because of inadequate financial resources and/or a lack of qualified interpreters. This is particularly the case for the languages of numerically smaller minorities. The Advisory Committee has consistently encouraged the authorities to take all necessary measures to ensure that minority language rights in the judicial system are fully safeguarded, including as regards investigative and pre-trial stages.⁶⁸ In addition, the Advisory Committee has welcomed the guarantee of the right to interpretation into a minority language not only in the context of criminal proceedings, but also in that of civil and administrative proceedings.⁶⁹

1.4. Alphabet of minority languages

60. Article 10 does not address the issue of choice of an alphabet separately from the right to use a minority language. The Advisory Committee considers the alphabet as an integral part of language and thus urges states not to draw a distinction between the two concepts nor to create separate rules. Furthermore, the Advisory Committee finds that in cases where the use of a language does not concern relations with public authorities, the choice of the alphabet should as a rule be left to the discretion of the individuals concerned, and not be subject to any normative limitations.⁷⁰

2. MANIFESTATIONS OF MINORITY LANGUAGES : PERSONAL NAMES, PLACE NAMES AND TOPOGRAPHICAL INDICATIONS

2.1. Personal names and patronyms

61. The right to use one's personal name in a minority language and have it officially recognised is a core linguistic right, linked closely to personal identity and dignity, and has been emphasised by the Advisory Committee in a number of country-specific Opinions.⁷¹

⁶⁶ Third Opinion on Slovenia; Second Opinion on Switzerland.

⁶⁷ Third Opinion on Finland; First Opinion on Norway.

⁶⁸ First Opinion on the Czech Republic.

⁶⁹ First Opinion on Georgia; Second Opinion on Romania.

⁷⁰ Second Opinion on the Russian Federation; Third Opinion on the Russian Federation (restricted).

⁷¹ See, for instance, Second Opinion on Lithuania; Third Opinion on Finland.

States Parties must make sure that individuals are free from obstacles or pressure on the use and recognition of their names in their own language. This means that relevant civil servants, such as those issuing birth certificates, must be aware of their obligations. While the provision is worded in a way that allows States Parties to apply it in light of their own particular circumstances and legal system, a clear legislative framework in line with international standards should exist and be implemented in an equal manner.

62. In cases where persons have been obliged to change or give up their names, Article 11 of the Framework Convention requires that it should be possible for the original form of the name to be added to passports, identity documents or birth certificates. Registration should occur at the request of the person concerned or his/her parents.⁷² The requirement to produce documentary evidence thereof should not, in practice, unduly restrict the right to have the original form of the names added to identity documents, nor must costs be prohibitive.⁷³ Authorities may, in line with Article 11, require that personal identity documents contain a phonetic transcription of the personal name into the official alphabet, if it contains foreign characters. However, the transcription should be as accurate as possible and should not be disconnected from the essential elements of the minority language, such as its alphabet and grammar. In addition, the Advisory Committee expects that the right to official recognition of names in minority languages is always fully respected.⁷⁴ New technologies facilitate the use of diacritic signs and alphabets of national minorities. States are therefore encouraged to make use of all available technical opportunities in order to offer full and effective guarantees to the rights provided by Article 11 of the Framework Convention.⁷⁵

63. Problems may arise from a conflict of language traditions, for instance, in determining the suffix of female names after marriage, which may extend to the names of children. The Advisory Committee welcomes legislation which provides for the possibility of surnames to be entered in registers without the feminine suffix required by some Slavic language grammar rules, and, conversely, legislation that allows for a Slavic suffix in countries that do not usually have such practice, following the rule about gender declension of names.⁷⁶

2.2. Information of a private nature visible to the public

64. Provisions unduly limiting the use of a minority language (alone or as an addition to the official language) in advertisements and announcements, signs and other information of a private nature visible to the public are not compatible with Article 11.2 of the Framework Convention. In this connection, the Advisory Committee recalls that the expression “of a private nature” in Article 11 of the Framework Convention refers to all manifestations of a minority language which are not official, including for example signs, posters or advertisements. The Advisory Committee also welcomes measures to raise the profile of minority languages and history in maps.⁷⁷

2.3. Public signs

65. Article 11.3 of the Framework Convention states that provision must be made for topographical indications to be displayed also in minority languages in areas traditionally inhabited by “substantial numbers of persons belonging to a national minority”. The conditions are stricter, thus, than those contained in Article 10.2, as settlement must be both traditional and in substantial numbers. Like in Article 10.2, a minimum percentage for the latter is not fixed. Transparent procedures, entailing clear criteria of what constitutes

⁷² First Opinion on Lithuania; First Opinion on Ukraine.

⁷³ First Opinion on Latvia.

⁷⁴ First Opinion on Azerbaijan; See in this context also the UN HRC decision *Raihan vs. Latvia*, where the Committee considered the transformation of a personal name in accordance with the Latvian grammar rules as a breach of the ICCPR.

⁷⁵ Third Opinion on Finland; Second Opinion on Poland.

⁷⁶ First Opinion on the Czech Republic; Third Opinion on Germany.

⁷⁷ Third Opinion on Germany.

‘substantial’ must be established by States Parties, such as for instance in the form of thresholds. While states have a margin of appreciation in determining the threshold, this must not be exercised in such a manner as to constitute a disproportionate obstacle with respect to certain minority languages. For instance, the Advisory Committee found that the requirement of an absolute or relative majority in urban, municipal or local communities raised concern in terms of its compatibility with Article 11 of the Framework Convention.⁷⁸ The relatively flexible wording of this provision stems from a desire to be able to take due account of the specific circumstances prevailing in the various States Parties. In addition, Article 11.3 also takes into account, where applicable, existing agreements with other states, without, however, establishing an obligation for states to enter into such agreements.⁷⁹

66. The Advisory Committee always welcomes the lowering of thresholds. Since Article 11.3 of the Framework Convention refers to areas which have been “traditionally inhabited” by substantial numbers of persons belonging to a national minority, the demographic structure of the area in question should be considered over a certain period in order to ensure that more recent assimilation tendencies do not work against the preservation of the minority language.⁸⁰ Therefore, authorities should interpret and apply legislation in a flexible manner without relying too strictly on the threshold requirement.

67. Article 11.3 of the Framework Convention requires that the display of signs in minority languages be given a clear and unambiguous legislative basis. It is not sufficient if this practice is granted as a matter of fact but unsupported by law.⁸¹ Road traffic safety or the use of different alphabets may not be used as arguments against bilingual signposts.⁸² On the contrary, bilingualism in signposts should be promoted as it conveys the message that a given territory is shared in harmony by various population groups.⁸³

⁷⁸ First Opinion on Bosnia and Herzegovina; Second Opinion on Poland.

⁷⁹ See Framework Convention for the Protection of National Minorities and Explanatory Report, H(1995)010, February 1995, paragraph 70.

⁸⁰ Third Opinion on Austria.

⁸¹ First Opinion on Georgia.

⁸² First Opinion on Denmark.

⁸³ Third Opinion on Italy.

PART VI: LANGUAGE RIGHTS AND EDUCATION

1. ACCESS TO EDUCATION

68. Article 12 of the Framework Convention requires the commitment of States Parties to promote equal access to education at all levels for persons belonging to national minorities.⁸⁴ Language may, however, constitute a significant ‘gate-keeping factor’ and is thus considered a crucial element in access to all levels of education. Disadvantages and discrimination can result from the exclusion of minority languages from education, from a lack of adequate possibilities to learn (in) minority language(s), and from segregation that is language-based, or justified as language-based, into ‘special schools’ or ‘special classes’.⁸⁵ The curriculum in such classes may often be significantly reduced in scope, volume and quality, as compared to the officially prescribed teaching programme. Disadvantages are visible in high illiteracy rates, low enrolment, high drop-out rates, school exclusion, as well as considerable under-representation in secondary and higher education of persons belonging to national minorities. While the Advisory Committee is particularly concerned, in this regard, by the situation of the Roma, the development of inclusive education policies requires general attention.

69. Authorities must also take demographic developments into account, as persons belonging to national minorities may migrate outside their areas of traditional settlement (see comments related to Article 10.2 above). The preservation of local minority language school networks should be guaranteed, and persons living outside the areas of traditional settlement should, where feasible and where living in substantial numbers, be given opportunities to be taught their language or in their language.⁸⁶ As the fulfilment of the conditions set out in Article 14 with regard to demand for minority language education and substantial numbers of persons belonging to national minorities in certain areas may vary, the measures taken by states to offer minority language education should be flexibly designed in order to adapt well to a given situation.⁸⁷ For minority languages that are only spoken by small numbers of people, there may be a particular need to revitalise the language, for instance through the creation of separate classes or through language immersion. The functions and needs of the different languages and language speakers must thus be assessed to establish ‘demand’ in line with Article 14.2. In addition, requests for minority language teaching must be accommodated in an equitable manner and refusals made subject to the possibility of legal challenge.⁸⁸ Linguistic skills within the community of minority language speakers may vary. It is unacceptable, however, to bar pupils from having access to minority language education solely on the basis of their insufficient language skills.

2. ADEQUATE OPPORTUNITIES FOR TEACHING AND LEARNING OF AND IN MINORITY LANGUAGES

2.1. Open and inclusive approach to minority languages in education

70. Authorities are encouraged to adopt detailed legislative guarantees for the protection and promotion of minority languages in formal and informal education and to monitor regularly the implementation of legal provisions in practice. The Advisory Committee welcomes measures that extend the guarantees contained in Article 14 to other groups, as well

⁸⁴ The Advisory Committee devoted its first Thematic Commentary to Education under the Framework Convention, see Footnote 3.

⁸⁵ Third Opinion on Croatia. See also *D.H. and Others v. the Czech Republic*, Application no. 57325/00, Judgment 13 November 2007, <http://www.echr.coe.int/echr>.

⁸⁶ See, for instance, Third Opinion on Germany; Third Opinion on Austria,

⁸⁷ See also ACFC First Thematic Commentary on Education.

⁸⁸ Second Opinion on Ukraine.

as legislation that includes additional minority languages. Special attention must be paid to the languages of numerically smaller minorities, such as those of indigenous groups, as their languages are often particularly threatened.⁸⁹ States should also consider extending guarantees to geographically dispersed minorities and their languages, such as Romani.⁹⁰

71. The Advisory Committee appreciates the fact that minority language teaching is often offered in response to local demand and therefore encourages the regular monitoring of such demands. A purely passive approach on the part of the authorities is therefore not an adequate response; demands for education in a minority language should actually be stimulated through awareness-raising among parents and young people, and the promotion of existing possibilities for minority language teaching. Parents belonging to national minorities must be enabled to make informed choices about the language education of their children.

72. The right to learn and to develop one's minority language, as contained in Article 14.1 of the Framework Convention, is not only linked to the preservation of individual identity, but also forms an important basis for the development of the individual linguistic repertoire and the acquisition of additional languages.⁹¹ The possibility of being taught in a minority language can also be an important factor in ensuring equal access to education and contributing towards full and effective participation in society. Nevertheless, it is equally important, as stressed in Article 14.3, that proper knowledge of the official language(s) is acquired, as the lack thereof seriously restricts opportunities for persons belonging to national minorities to effectively participate in public life, and may inhibit their access to university education.⁹² There should be no mutually exclusive choice between the learning of a minority language or the official language(s) and authorities should encourage multilingual and dual medium education models, which attract children from majority and minority backgrounds and cater for children who grow up bilingually, or in 'mixed' families.⁹³ Bi- or multilingual education open to students from all linguistic groups, including minorities and the majority, can, apart from having significant cognitive benefits for the individuals, contribute to intercultural comprehension and co-operation.

73. The possibilities for teaching and learning of and in minority languages vary according to the specific parameters of local situations: bi- or multilingual schools may offer minority language education in parallel to that in the official language; minority language classes may be included in the public education system; or there may be private minority language schools or 'Sunday classes' organised by communities, with or without support from neighbouring states or the State Party.⁹⁴ The Advisory Committee encourages the inclusion of minority languages in the public school system and in the mandatory curriculum, including languages of numerically smaller minorities. Schools should also offer education in and of Romani where appropriate.⁹⁵ Special attention is drawn in this context to the Curriculum Framework for Romani developed by the Council of Europe.⁹⁶ In addition, the Advisory Committee also welcomes private or community initiatives which are supported by the authorities.

74. A number of particular problems may be encountered as regards opportunities for minority language learning, including the insufficient number of teaching hours of or in a minority language or the organisation of classes outside normal school hours, high numerical thresholds for establishing minority language classes, lack of teachers and teaching or learning materials, or insufficient availability of classes due to the closure or merger of village

⁸⁹ Third Opinion on the Russian Federation (restricted).

⁹⁰ Second Opinion on Spain.

⁹¹ OSCE HCNM, The Hague Recommendations, 1996.

⁹² See, for instance, First Opinion on Georgia.

⁹³ First Opinion on Serbia and Montenegro; First Opinion on Norway.

⁹⁴ See also ACFC First Thematic Commentary on Education.

⁹⁵ Third Opinion on Hungary; Third Opinion on Cyprus; Third Opinion on Croatia; Second Opinion on Poland.

⁹⁶ *A Curriculum Framework for Romani*. Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, 2008, prepared in co-operation with the European Roma and Travellers Forum.

schools. This raises questions of compatibility with Article 14.2, even in cases where transport to alternative schools is organised and financed by the authorities.⁹⁷ In particular, minority representatives must be effectively consulted on all changes related to education reforms or decentralisation, as they often affect directly and negatively the opportunities for minority language teaching. In cases of school mergers, efforts can be made, for instance, to maintain different language classes in one school or develop bi- or multilingual teaching methodologies to reduce negative impacts on minority communities.

75. In order to develop minority language skills as an added value for their speakers, whether belonging to a minority or not, there must be continuity in access to teaching and learning of and in minority languages at all levels of the education system, from pre-school to higher and adult education. Particular weaknesses in the offer of minority language education are often observed at pre-school as well as at secondary school level. Lack of incentives or insufficient possibilities at pre-school, secondary or higher level can seriously reduce the attractiveness of minority language learning at primary level. A specific obstacle is also represented by high school graduation or university entry exams provided in the official language only, since they may reduce the chances of persons belonging to national minorities to gain access to higher education and thereby negatively impact on their subsequent professional opportunities. As university entrance exams are usually not developed for multilingual purposes and are not adapted to the needs and skills of minority language speakers, they may discourage the academic learning of minority languages at the highest level of proficiency. This further reduces the acceptance and functionality of a minority language in public life. Conversely, the Advisory Committee has repeatedly welcomed the provision of access to university education in minority languages as an important contribution to the development and prestige of minority languages in the country.⁹⁸

2.2. Means to enable the full enjoyment of educational rights

76. In order to ensure the quality of education in and of minority languages, adequate school curricula and standards must be developed and teaching methodology, as well as material, adapted. A particularly important aspect in ensuring the quality of education in and of minority languages, however, is teacher training. It is essential that teachers working in minority languages are trained in sufficient numbers and that such training is of adequate quality, preparing teachers for all levels of education, including at pre-primary or nursery levels. In many situations, these teachers are required to work in bilingual or trilingual contexts. Bearing in mind the difficulties in recruiting and training minority language teachers able to work in such environments, the Advisory Committee welcomes and encourages the development of modern and interactive methodologies that are suited to multilingual teaching environments.

77. The Advisory Committee considers the availability of textbooks in minority languages a prerequisite for raising interest among students and parents in minority language learning and an indispensable element for providing quality education. While aware of the high cost of producing materials with low level distribution, the Advisory Committee considers that such materials should be free of charge or at least not more expensive than materials in majority languages. Especially on the level of secondary education, there is often a more general lack of teaching material. As it is important that the content and language use are tailored to the specific needs of the minority groups concerned, including as regards specific minority language terminology of technical subjects, priority should be placed on materials produced in the country. Materials developed in neighbouring states may also be approved and made available where appropriate.⁹⁹ Co-operation of this form is explicitly encouraged in Article 17

⁹⁷ Third Opinion on Germany.

⁹⁸ See, for instance, Third Opinion on Romania (restricted).

⁹⁹ Third Opinion on Cyprus; Third Opinion on Croatia.

of the Framework Convention. However, attention must be paid to the risk this may entail with regard to the emergence of parallel education systems, which can threaten social cohesion.¹⁰⁰

78. In addition, measures to attract students to study minority languages or study in minority languages, such as for example the reservation of university places or the abolition of restrictive quotas are encouraged.¹⁰¹ Research on minority languages and linguistic practices has a specific role to play with a view to developing quality teaching as well as learning methods and materials. It is equally important for terminology development, interpretation and translation. In this field, authorities are encouraged to pay special attention to the languages of numerically small or dispersed minorities, which are in the process of codification.¹⁰² In this context, attention must be paid to the fact that the process of codification does not ‘freeze’ the language and that the speakers’ opinions remain central to the understanding of the language.

2.3. Striking a balance between majority and minority languages in education

79. Article 12 of the Framework Convention calls for concrete measures to promote knowledge about minority and majority languages. Language plays an important role in promoting integration, mutual respect among groups, and social solidarity. This implies not only providing language education for members of national minority communities, but also education about and of minority languages for the benefit of the majority language speakers and society as a whole. The possibility for majority language speakers to learn minority languages and especially possibilities of attending bi- and multilingual education for all can enhance intercultural understanding and co-operation.¹⁰³ Within the meaning of life-long learning, this also includes adult education. Where states have introduced measures to promote the official language(s), it is particularly important that these go hand in hand with measures to protect and develop the languages of minorities, as otherwise such practices may lead to assimilation rather than integration.

80. On the other hand, lack of knowledge of the official language(s) can limit possibilities of equal participation in society, of access to higher education and access to employment. Parents may as a result opt for enrolling their children in mainstream schools as these seem to offer better opportunities to integrate into society and obtain gainful employment. Therefore, minority language schools must provide an adequate development of the speakers’ proficiency in the official language(s). However, care must be taken in this regard to prevent a lowering of general education standards as a result of policies that suddenly introduce more official language learning. This can be a risk when minority language teachers are called upon to teach in the official language, without proper support and preparation.¹⁰⁴ Education reforms that aim at promoting increased official language teaching in minority language schools must be implemented gradually and flexibly to allow for adaptation to the needs of the teachers and the students concerned. In this context, it is important to monitor regularly the quality of education provided throughout the reform process. This should be carried out in close consultation with representatives of the school board, teacher and parents’ organisations.

81. The Advisory Committee encourages the development of bi- or multilingual teaching models as part of the mandatory school curriculum.¹⁰⁵ Ideally, if the situation so allows, dual-medium approaches may be adopted in which minority and majority languages are present in equal proportions. In specific situations, however, it can also be useful to promote one or

¹⁰⁰ Second Opinion on Bosnia and Herzegovina.

¹⁰¹ Third Opinion on Germany.

¹⁰² Third Opinion on Norway.

¹⁰³ See also ACFC First Thematic Commentary on Education.

¹⁰⁴ Third Opinion on Estonia.

¹⁰⁵ Third Opinion on Hungary; First Opinion on Sweden; Second Opinion on Switzerland.

another language in order to counterbalance differentials in language prestige, to guarantee the rights of speakers of numerically small minority languages, and to meet the legitimate needs of parents and children as protected under the Framework Convention. Dual-medium approaches can achieve their aim by alternating the languages, based on weekdays or subject, or by applying the one-teacher-one-language model. When languages are determined by subject, minority languages should not be limited to cultural or historical subjects. The Advisory Committee recommends that the authorities, in close consultation with persons belonging to national minorities, develop a comprehensive long-term strategy in order to promote multiple language development in education policies.¹⁰⁶

2.4. The promotion of linguistic diversity and intercultural education

82. School education should offer a fair reflection of the linguistic and cultural diversity of society and thereby promote the values of tolerance, intercultural dialogue and mutual respect. In addition to teaching in and of minority languages, the mandatory curriculum should therefore also include information on the history and contribution of minorities to the cultural heritage and the society of the State Party. Such teaching should not be limited to areas traditionally inhabited by national minorities, so that awareness of and respect for the linguistic diversity of society is promoted throughout the country from an early age onwards. In this context, the Advisory Committee welcomes the use of maps for history and geography teaching that indicate the areas of historical importance to national minorities and mark the local names in minority languages. In addition, it has underlined the importance of introducing multiple perspectives into history teaching.¹⁰⁷

83. In terms of social cohesion, initiatives to attract children from other communities to enrol in schools with minority languages as a medium of teaching and learning are welcomed by the Advisory Committee, as are measures that encourage intercultural and trans-border contacts and promote language learning through partial or total immersion programmes. When developing such inter-cultural approaches, it is important that not only the structure of the education system (such as through diversified classes, schools, and school administration boards) but also the content of the education itself promote the values of mutual respect and inter-ethnic understanding, whilst taking into account other elements of identity such as religion, geographical location, or gender.¹⁰⁸

¹⁰⁶ See also ACFC First Thematic Commentary on Education.

¹⁰⁷ Third Opinion on Estonia.

¹⁰⁸ See also ACFC First Thematic Commentary on Education.

PART VII LANGUAGE RIGHTS AND PARTICIPATION

84. The right of persons belonging to national minorities to effective participation in public affairs, as contained in Article 15, is considered a central provision of the Framework Convention, to which the Advisory Committee devoted its second thematic commentary.¹⁰⁹ Effective participation is key to the full enjoyment of other rights protected by the Framework Convention, facilitates intercultural dialogue and promotes social cohesion. All of these aspects of participation, however, may be problematic for persons belonging to national minorities due to language barriers. This Chapter on language rights and participation therefore touches upon considerations that are also of relevance in other chapters of this thematic commentary, such as the issues of equality and non-discrimination, the use of minority languages in public, as well as the learning in and of minority and official languages.

85. The issues of language and language legislation are often central to minority communities and may provoke tension within society. Therefore, two equally important goals must be negotiated: guarantees and respect for the use of minority languages, on the one hand, and social cohesion, on the other. This latter concept often contains references to one main official language. The Advisory Committee has reiterated in a number of relevant country-specific Opinions the legitimacy of the goal of promoting the official language, as it plays a very important role in achieving cohesive societies and encouraging the effective participation of persons belonging to national minorities in public life. Knowledge of the official language facilitates identification as resident and active citizen of a state and is therefore indispensable for persons belonging to national minorities to take part effectively in public life. On the other hand and as mentioned above, proficiency in the official language and enjoyment of the specific linguistic rights of persons belonging to national minorities are not mutually exclusive. All plans or measures to strengthen the official language must be discussed in timely and public consultation processes. These must include the active participation of national minority representatives in order to ensure that minority language rights are effectively protected.

1. LANGUAGE RIGHTS AND EFFECTIVE PARTICIPATION IN CULTURAL, SOCIAL AND ECONOMIC LIFE

86. Persons belonging to national minorities frequently face more significant difficulties than others in accessing the labour market, education and training, housing, health care and other social services. These difficulties are, among others, often due also to language barriers, related to insufficient command of the official language.¹¹⁰ The situation can be even worse for persons belonging to national minorities who, due to low-quality minority language learning possibilities, graduate with only limited minority language skills and without proficiency in the official language. In most cases, high quality teaching and proficiency in the official language is a precondition for effective participation in cultural, social and economic life. Official language learning for persons belonging to national minorities should thus be facilitated for all age groups, including for those already engaged in public or private sector employment. Particularly in states where new official languages have been introduced, the authorities should make it attractive for persons belonging to national minorities to learn the new official language, for instance, by offering career opportunities for persons who speak official and minority languages.

¹⁰⁹ ACFC Second Thematic Commentary to the Effective Participation of Persons belonging to National Minorities in Cultural, Social and Economic Life and Public Affairs, see Footnote 4.

¹¹⁰ See, for instance, First Opinion on Georgia.

87. Excessive requirements of proficiency in the official language(s) in order to access certain positions or obtain specific goods and services may, however, unduly restrict access to employment and social protection of persons belonging to national minorities.¹¹¹ States Parties should therefore take effective measures to remove any disproportionate restrictions in access to the labour market. Regarding positions where proficiency in the official language is a legitimate condition, language proficiency requirements must in each case be proportionate to the public interest pursued and not go beyond what is necessary to achieve that aim. Moreover, language training courses and, where necessary, targeted support should be made available before language requirements are enforced, in order to facilitate the learning of the official language and prevent discrimination or insufficient participation of staff or applicants belonging to national minorities.¹¹²

88. Access to social benefits and to certain public services and utilities must not be hampered by undue language or residency requirements.¹¹³ Information and advice on public services and welfare institutions should be made easily accessible and available, where appropriate, in the languages of national minorities.¹¹⁴ Medical and administrative staff employed in health services and care of the elderly in areas inhabited in substantial numbers by persons belonging to national minorities should be able to provide services in minority languages, and should also receive training on the cultural and linguistic background of national minorities, so that they can adequately respond to their specific needs. The Advisory Committee has observed in this context that local authorities should actively seek to recruit appropriately qualified staff with the necessary linguistic competencies.¹¹⁵ In addition, the employment of health mediators or assistants belonging to national minorities (or at least interpreters speaking the minority language) can contribute to improved communication.¹¹⁶

89. Moreover, States Parties should promote the recruitment, promotion and retention in the administration and public services of persons belonging to national minorities and/or speaking the language(s) of national minorities, both at national and local levels. It is essential that the effective participation of persons belonging to national minorities and/or speaking minority language(s) is ensured within the administration, including the police, and the judicial system, in order to make effective the right to use minority languages in dealings with authorities. Furthermore, the adequate presence of minority languages in public and official life helps to ensure that the minority language develops or maintains sufficient prestige to present an attractive learning goal for young people belonging to national minorities as well as the majority. To this end, proficiency in the minority language should always be considered an asset and, in areas of traditional settlement, even a requirement in recruitment proceedings for the civil service.

2. LANGUAGE RIGHTS AND EFFECTIVE PARTICIPATION IN PUBLIC AFFAIRS

90. The Advisory Committee recognises that a federal structure, decentralisation and various systems of autonomy can be beneficial to persons belonging to minorities.¹¹⁷ Cultural autonomy arrangements, for instance, may aim to delegate to national minority organisations important competences in the area of minority culture, language or education. Where such arrangements exist, constitutional and legislative provisions must clearly specify the nature and scope of the autonomy system. The relations between relevant state institutions, as well as their system of funding, should be clarified by law.¹¹⁸ Division of responsibilities among

¹¹¹ See, for instance, First Opinion on Azerbaijan.

¹¹² See ACFC Second Thematic Commentary on Effective Participation.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid. Third Opinion on Denmark.

¹¹⁵ Third Opinion on Estonia; Third Opinion on Sweden (restricted).

¹¹⁶ See ACFC Second Thematic Commentary on Effective Participation.

¹¹⁷ See also the OSCE HCNM Lund Recommendations, 1999.

¹¹⁸ See ACFC Second Thematic Commentary on Effective Participation.

different levels of government cannot be invoked as a justification for the non-implementation of policies aimed at promoting the conditions for persons belonging to national minorities to develop their culture and language, as the central government remains fully responsible for the respect of its international obligations in this field, including those contained in the Framework Convention.¹¹⁹

91. When considering reforms which aim to modify administrative boundaries, the authorities should consult persons belonging to national minorities so that they can consider the possible impact of such reforms on the enjoyment of their linguistic rights. In any case, no measures should be adopted that aim to reduce the proportion of the population in areas inhabited by persons belonging to national minorities or to limit the rights protected by the Framework Convention. In a small number of countries, the Advisory Committee has considered the situation of persons belonging to the majority population who reside in areas of the country where they constitute a minority. The linguistic rights of these so-called 'majority in a minority' situations require, in the opinion of the Advisory Committee, similar safeguards to those of persons belonging to national minorities.¹²⁰ It found for instance, that reduced thresholds as to the minimum number of pupils per class should apply in these situations, as they do in minority language schools, so that teaching in and of the 'factual' minority language can be effectively provided.¹²¹

92. States Parties should ensure that political parties representing or including persons belonging to national minorities have equal opportunities in election campaigning. This may imply the display of electoral advertisements in minority languages. The authorities should also consider providing opportunities for the use of minority languages in public service television and radio programmes devoted to election campaigns and on ballot slips and other electoral material in areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers. Language proficiency requirements imposed on candidates for parliamentary and local elections may raise issues of compatibility with Article 15 of the Framework Convention as they negatively affect the participation of persons belonging to national minorities in public affairs.¹²² In particular, within locally-elected bodies, the possibility to use minority languages can allow persons belonging to national minorities to participate more effectively in decision-making. The Advisory Committee has welcomed efforts to allow for minority languages to be used internally in public administration in areas that are inhabited substantially by persons belonging to national minorities.¹²³

93. The right to use minority languages freely, orally and in writing, in private and in public, as well as in relations with administrative authorities, is also a significant factor which promotes the participation in public affairs of persons belonging to national minorities, particularly in areas where persons belonging to national minorities reside traditionally or in substantial numbers. The possibility of using minority languages in relations with administrative authorities can often contribute to more effective communication on issues directly affecting national minorities, while the exclusive use of the official language(s) may seriously hamper their effective consultation and participation. It is therefore important to ensure that minority communities are provided with the necessary interpretation or translation services when, for instance, relevant legislative drafts are being discussed in order to ensure that they have an effective opportunity to reflect their concerns. In addition, guarantees must be in place to ensure that consultative mechanisms for persons belonging to national minorities, such as Advisory Councils, adequately process contributions made by minority representatives and effectively take them into account in the decision-making process.

¹¹⁹ Third Opinion on Italy.

¹²⁰ A similar approach should be used also with regard to the so-called 'minority in a minority' situations.

¹²¹ Third Opinion on Finland; Third Opinion on Estonia; Third Opinion on Romania (restricted).

¹²² First Opinion on Georgia.

¹²³ Third Opinion on Estonia; Second Opinion on Ukraine.

PART VIII CONCLUSIONS

94. By ratifying the Framework Convention, States Parties have agreed to “promote the conditions necessary for persons belonging to national minorities to maintain and develop their culture and to preserve the essential elements of their identity”, including language. This Commentary takes stock of the Advisory Committee’s interpretation of language-related provisions of the Framework Convention with a view to providing long-term guidance for improving the implementation of the principles of the Framework Convention. It is addressed to authorities, decision-makers, minority representatives, public officials, non-governmental organisations, academics and other relevant stakeholders. It offers advice and practical recommendations in order to assist the development of a cohesive society when drafting legislation and policies affecting the language rights of persons belonging to minorities.

95. Minority rights, as conceived by the Framework Convention, and developed further through the monitoring process, require inclusive language policies. This implies that everyone has the right to express differences and that such differences must be recognised. However, such recognition must not result in creating fixed identities. As language is closely linked to ideology and hierarchic relations, the categorisation of persons belonging to national minorities can lead to denying an equal status in social interaction. Recognition of difference shall be based on full and effective equality of all members of society, irrespective of their identity and language affiliation. Promotion of such equality requires the adoption of measures that enable an equal access to resources and rights despite differences, and allow for social interaction across differences.

96. The Framework Convention, as an individual rights instrument, is focused on the individual speaker and his or her rights and freedoms when interacting in social contexts. Policies implementing the Framework Convention must thus take into account that language affiliation is based on free self-identification, and is neither static nor exclusive. In addition, while specific provisions target groups of individuals, such as in order to promote their effective equality, comprehensive promotional policies for the full development of language rights must also address society as a whole.

97. Apart from the general principles related to full and effective equality and the promotion of tolerance and mutually respectful inter-ethnic relations, the Framework Convention offers a catalogue of special provisions on sectors that are key for the balanced development of language rights of persons belonging to national minorities on one hand, and the advancement of diverse societies, on the other. These include the media (both public and private, traditional and web-based), the private and public use of languages, education and effective participation. This Commentary therefore deals in particular with these fields.

98. In order to contribute to the overall goal of promoting social cohesion by guaranteeing the rights and freedoms of persons belonging to national minorities, solutions must be tailor-made to the situation of each national minority within the specific context in the State Party. As there is constant evolution, measures identified by States Parties in response to certain circumstances will not necessarily ensure compliance with the standards of the Framework Convention in the future. Therefore, policies, legislative framework and implementation mechanisms directly or indirectly affecting the language rights of persons belonging to minorities must be continuously monitored, evaluated and amended, in close consultation with the groups concerned. Accordingly, the Advisory Committee will also, in subsequent monitoring cycles, reassess state measures affecting language rights, and will further develop its findings. As already mentioned in the Introduction, the Commentary is to be seen as a living instrument, whose interpretation should be developed as monitoring under the Framework Convention evolves. ***